

10877

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

HOLDİNGLERDE DENETİM
ve
KONSOLİDE MALİ TABLOLAR

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

YÜKSEK LİSANS TEZİ
İşletme Anabilim Dalı

DANIŞMAN
Prof. Dr. Yüksel KOÇ-YALKIN

Göksel ATİKELER

ANKARA- 1989

İ Ç İ N D E K İ L E R

G İ R İ Ő v

BİRİNCİ BÖLÜM

HOLDİNGLER

A. Tanımı ve Unsurları	1
B. Türkiye'de ve Çeşitli Ülkelerde Hukuki Yapısı	8
1. İngiltere	11
2. Amerika Birleşik Devletleri	12
3. Almanya	13
4. Fransa	13
C. Yararlı ve Sakıncalı Yönleri	14
1. Yararları	15
a) İşletme riskinin çeşitleme (diversifikas- yon)yoluyla dağıtılması.....	15
de	
b) Bağlı şirketlerin/iştirakde bulunması yoluyla büyük miktarda sermayenin kontrol altına alınabilmesi ve kaldıraç etkisi	16
c) Fon temininde kolaylıklar ve fonların daha etkin biçimde kullanılabilmesi	18
d) Yerinden yönetimin sağlayacağı rasyonellik..	18
e) Ortak hizmetlerin tek merkezden yapılmasının getireceği avantajlar	19
f) Vergi mevzuatınca sağlanan avantajlar.....	20
2. Sakıncaları	20

a) Ekonomide rekabet düzeninin bozulması ve toplumun tepkisi	20
b) Şirketlerarası karşılıklı iştirakler yoluyla sermaye enflasyonu oluşturulması.....	22
c) Aşırı piramitleşmenin sakıncaları ve kaldıraç faktörünün aleyhte etkisi	23
d) Sermaye Piyasasına etkileri, şirketlerarası işlemler ve azınlık ortakların durumu	25
D. Ülkemizde Tarihi Gelişimi	25

İKİNCİ BÖLÜM

HOLDİNGLERDE DENETİM VE SERMAYE PİYASASI

KISIM : I

HOLDİNGLERİN MALİ PİYASAYA ETKİLERİ

A. Holdinglerin Banka ve Kredi Sistemi Üzerindeki Kontrolü,..	31
B. Holdinglerin Sermaye Piyasası Üzerindeki Etkileri	35

KISIM : II

SERMAYE PİYASASI AÇISINDAN DENETİM VE HOLDİNGLER

A. Denetim ve Amaçlar	38
B. Anonim Şirketlerde Denetim	40
1. Usul denetimi	45
2. Hesap ve işlemlerin denetimi	47
a) Kâr dağılımının kanun ve ilgili tebliğ hükümlerine göre yapılıp yapılmadığı.....	47
b) Mali tablolarıda yer alan bilgilerin güvenilirliği ve dönem kârının gerçek sonuçları yansıtıp yansıtmadığı.....	48
c) Örtülü kazanç dağıtımının yapılıp yapılmadığı...	48
d) Genel anlamda işlemlerin denetimi.....	49
C. Holdinglerde Denetimin Gerekliliği ve Özellikleri.....	49

1. Holding şirketlerin genel yönetim giderlerini bağlı şirketlere dağıtması	53
2. Grup şirketleri arasındaki işlemler	55
3. Holding şirketlerinde sermaye artırımını	57
4. Holding şirketlerin mali tabloları ve kamuyu aydınlatma ilkesi	60

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KONSOLİDE MALİ TABLOLAR

KISIM: I

GENEL-YAPISAL NİTELİKLERİ

A. Tanım, Gereksinme ve Amaç	65
B. Uluslararası Gelişimi ve Ulusal Uygulamalar	69
C. Konsolidasyon İçin Koşullar ve Yararlanma Sınırları	75
1. Ön koşullar	75
a) Katılma ve kontrol	76
b) Kontrolün sürekliliği	77
c) Faaliyetlerin çeşitliliği	78
d) Ülke dışı bağlı işletmelerin bulunması	79
2. Teknik koşullar	80
a) Hesap dönemlerinin birlikteliği	80
b) Muhasebe sistemlerinin tekdüzenliliği	81
c) Değerleme yöntemlerinin aynılığı	81
3. Yararlanma sınırları	82
D. Bağlı Şirketi Edinme Yöntemleri	85
E. Bağlı Şirkete Yatırımları Değerleme Yöntemleri	87

1. Maliyet yöntemi	88
2. Öz varlık yöntemi	88

KISIM : II

KONSOLİDE BİLANÇO VE GELİR TABLOSU DÜZENLEME

TEKNİĞİ

A. Konsolide Bilanço	90
B. Konsolide Gelir Tablosu	92
C. Konsolide Tablolarla İlgili Giderme İşlemleri	94
1. Özsermaye ve yatırımları giderme	95
a) Azınlık payı olmaması durumu	96
b) Azınlık payı olması durumu	98
2. Alacak ve borç işlemlerini giderme	101
3. Mal satışları ile gerçekleşmemiş kâr ve zararları giderme	102
4. Sabit kıymetlerin, satışını, kârını ve amortismanını giderme	105
5. İşletmelerarası temettüleri giderme	107
6. Gelirler ve giderlere ilişkin giderme	107

KISIM : III

KONSOLİDE BİLANÇO ve GELİR TABLOSU UYGULAMASI

A. Uygulama ve Veriler	108
B. Çözüm	113
SONUÇ	122
KAYNAKÇA	i
EKLER	

G İ R İ Ő

Ulusal ve uluslararası ekonomik yapıdaki hızlı değişimler, işletmelerin de yeniden yapılanmalarını gerekli kılmaktadır. Ulusal politikaların ekonomik entegrasyon oluşturmak amacıyla uyumlaştırılmaya çalışılmasının bir uzantısı olarak özel kesimde de işletmelerin entegrasyonu sonucu holding şirket biçimindeki yapılanma hızla yaygınlaşmaktadır. Ayrıca çeşitli politik ve siyasi tercihlerin sonucu oluşturulan kamu holding işletmeleri de bu tür yapılanmanın diğer bir şekli olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ekonomik açıdan, işletmelerin gerekli verimlilik ve etkinlikte çalışabilmeleri nedeniyle önem taşıyan bu entegrasyon, bazı önemli problemleri de beraberinde getirmektedir. Bu sorunlar içerisinde en önemlisi holding olarak nitelenen işletmeler topluluğun gerçek ekonomik ve mali yapısının bilinmesidir. Özellikle ülkemizde henüz çok yeni olan ve gelişme çabaları içinde bulunan sermaye piyasasının, güvenilirlik ve kararlılık içinde çalışabilmesi ve işletmeler ile tasarruf sahipleri arasındaki ilişkilerde güven ve sürekliliğin sağlanması açısından halka açık holdinglerin kamuyu aydınlatma ilkesi doğrultusunda mali ve ekonomik yapılarının denetlenmesi gerekmektedir. Bu çerçevede yapılacak muhasebe denetiminin en önemli araçlarından birini de konsolide mali tablolar oluşturacaktır.

Bu çalışmada; yapısal nitelikleri ve mali yapıları gereği diğer işletmelerden denetim açısından da farklılıklara sahip olan

holding şirketler ve dış denetimlerinde özellik taşıyan hususlar üzerinde durularak, konsolide mali tablolar yoluyla yapılacak denetimin ülkemiz açısından özelliği, gerekliliği ve bu tabloların hazırlanma tekniği incelenecektir. Bu amaçla tez çalışması başlıca üç bölüm olarak hazırlanmıştır. Birinci bölümde çeşitli yönleriyle holdingler konusu ele alınarak ülkemizdeki gelişimiyle birlikte incelenmiştir. İkinci bölümde holdinglerin mali piyasaya etkileri ve dış denetimlerinde özellik gösteren konular, ülkemiz kanun ve mevzuatları çerçevesinde ele alınmıştır. Son bölümde ise konsolide mali tablolarla ilgili teorik bilgi verildikten sonra, konsolide bilanço ve gelir tablosu düzenleme tekniği ele alınarak, konunun daha iyi anlaşılabilmesi için sadeleştirilmiş bir uygulamaya da yer verilmiştir. Çalışmanın sonundaki ekler kısmında ise; konsolide mali tablolarla ilgili olarak "Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu" (IASC) tarafından yayınlanan Uluslararası Muhasebe Standardı- 3 ve Avrupa Ekonomik Topluluğunun "7. Direktif"ine yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

H O L D İ N G L E R

A, Tanımı ve Unsurları :

Çağımızın ekonomik koşulları işletmelerin bireysel girişimlerinin yerine, tasarrufların ve sermayelerin birleştirilmesi suretiyle ortaklıklar biçiminde kurulmasını gerektirmektedir. Özellikle merkezi planlama dışında bulunan ülkelerde, liberal bir düzen içinde faaliyet gösteren işletmelerin, ortaklık biçiminde oluşması, bazı kanuni düzenlemeleri zorunlu kıldığı gibi, optimal seviyede üretim-istihdam gerçekleşmesine de yol açmaktadır⁽¹⁾. "Üretim unsurlarının bilinçli ve dizesel yöntemlerle bir araya getirilmesi sonucunda toplumsal yarar ve kâr elde etmek amacı ile üretim eyleminde bulunan ve bu eylem sonucunda bir katma değer yaratan ekonomik ve teknik bir ünite olarak tanımlanabilen işletmeler, toplumsal yaşamın gelişmesi sonucu bireysellikten, ekonomik yarar sağlayıcı gruplar haline dönüşmüşlerdir⁽²⁾. Yarar grupları, riski dağıtmak, sermaye ve işbölümü sağlamak amacı ile oluşturulmuşlardır. Yarar gruplarının da birden fazla bireylerden oluşması şirket kavramını doğurmuştur. Şirket yani ortaklık, toplum içinde bireylerin türlü nedenlerle

(1) Ramazan Uludağ, Türkiye'de Kurumlaşmanın Teşviki ve Gelişmesi, Maliye ve Gümrük Bakanlığı, APK Kurulu, Yayın No. 1987/292, s. 5.

(2) Lütfullah TANKER, İşletme İktisadı, Cilt 1, Ankara, Bilgi Basımevi, 1969, s. 4-5.

yalnız başlarına başaramayacakları işleri görmek üzere sermaye ve emeklerini bir araya getirmeleridir. Çağımızın sürekli ve hızlı gelişmesi, toplum gereksinmelerinin büyük sermaye ile karşılanabilirliği, uluslararası birleşmeler nedeni ile ulusal sınırlar dışına taşan rekabet, işletme ortaklarının düzenli kâr istemleri işletmeleri daha etkin çalışmaya zorlamaktadır. Etkin çalışma ise işletmelerin belirli büyüklüğe ulaşmasını zorunlu kılmaktadır. Büyümeye gereksinme duyan işletmeler amaçlarına üç yoldan ulaşabilirler:

- İşletme içi imkânlarla,
- İşletme dışı imkânlarla,
- İşletmeler arası birleşmelerle,

Piyasada egemenlik kurmaya yönelik birleşme yolları kanunlarla önlenmeye çalışılmış ise de, günümüzde çeşitli kanuni ve kanuni olmayan birleşme türleri ile karşılaşmaktayız (3).

Birleşmenin en önemli biçimleri aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir (4).

- Ortak çıkar grupları (community of interest)
- Pool
- Ticari anlaşmalar (the lease)

(3) Nejat Tenker, Türkiye'de Holdingler ve Vergi Muhasebesi Açısından İncelenmesi, A.I.T.I.A.Yayın No: 128, Ankara, 1979, s.3.

(4) James C. Bonbright and Gardiner C. Means, The Holding Company, Its Public Significance and its Regulation first Edition, New York, Augustus, M. Kelley Publishers 1969, s. 21.

- Tröst,

- Füzyon.

a. Merger

b. Kanuni Konsolidasyon (Amalgamation)

c. Aktifleri satın alma (purchase of assets)

- Holding şirketler

a. Karma holding (parent operating holding)

b. Saf holding (pure holding)

Ülkemizde de ekonomik örgütlenme ve sermayeleri birleştirerek güçlü yapılar oluşturma çabaları, son yıllarda giderek yoğunluk kazanmaktadır. Bir çok anonim şirket, büyük sermaye gruplarının egemenliği altında toplanmakta ve holding şeklinde örgütlenmektedir. Türkiye'deki uygulaması dikkate alınarsa holding, alışılmış anonim şirket işletmelerinden farklı bir görüşle yönetilen bir ekonomik işletme şeklidir⁽⁵⁾. Farklılık işletme amacında, sermayenin kullanılmasında, başka şirketlerin yönetiminde söz sahibi olunmasında, kredi ilişkilerinde kendini açıkça gösterir. Ancak dünyadaki uygulamalarının da bundan çok farklı olmadığını belirtebiliriz. Oluşan farklılıkların sebebi de, holding şeklinde örgütlenmiş işletmelerin yaygın bir uygulama alanı bulmasına karşın ne bizde ne de yabancı ülkelerde kanunlarla düzenlenmemiş olmasıdır.

(5) İ. Nurhan Yüce, "Holdingler ve Türkiye'de Uygulama" OYAK Yatırım ve İştirakler Müdürlüğü, Ankara, 1976, s. 5.

Holding şirketlerin tanımlanmasında yer alacak unsurlar konusunda yazarlar holdingin yıllar boyunca gelişme sürecini göz önüne alarak çeşitli değişik görüşler ileri sürmüşlerdir. Yapılan en geniş anlamlı tanım bir şirketin başka bir şirketin sermayesine iştirakidir biçimindedir⁽⁶⁾. Ancak bu tanımın yetersizliği pratikte ortaya çıkmaktadır. Meydan Larousse'de ise holding, bir ekonomik teşebbüsün diğer bir teşebbüse onun yönetimine hakim olacak oranda katılması olarak tanımlanarak denetim unsuru da tanıma ilave edilmiştir. Britannica ise holding şirketi, daha önce bağımsız şirketler halinde faaliyet gösteren firmaların hisse senetlerinin bir tek anonim şirket tarafından satın alınması sonucunda bu firmaların tek bir yönetim grubunun kontrolüne geçmesinden doğduğunu belirtmektedir.

Türk hukukunda ve diğer ülke hukuklarında açık bir düzenlemeye gidilmemiş olan holding için doktrin ve içtihatlarda çeşitli tarifler verilmek istenmiştir. Mesela İSVİÇRE Federal Mahkemesi 1919 yılında vermiş olduğu bir kararda holdingin tarifini diğer bir şirketin faaliyetini kontrol edebilecek şekilde, daha açık bir deyimle, katıldığı şirketin işlerinin gidişine etkili edebilecek hisse senetlerine sahip bulunan şirket olarak vermiştir⁽⁷⁾. Bonbright ve Means'de holdinglerle ilgili kitaplarında

(6) Hakkı Y. Soydan, Holdinglelerde Hesap İşleri Düzeni, Bursa, Bursa İ.T.İ.A., Kalite Matbaası, 1980, s.13.

(7) Mutlu Öktem, "Holding Kuruluşlar", Ankara, 1976, s. 3.

bir çok yazarın tanımlarını verdikten sonra holdingi, anonim olsun veya olmasın, diğer şirket veya şirketlerin hisselerine sahip olarak, bir veya daha çok şirketin yönetimine etki edebilen hiç olmazsa kısmen kontrol edebilme durumunda olan veya şeklen etkileyebilen her şirket biçiminde tarif etmektedirler⁽⁸⁾.

Holding ilişkisinde bir diğerine onun üstünde etkinlik kullanan şekilde katılan ortaklığa ana şirket (parent company) adı verilir. Ana şirket, kontrol şirketi veya çatı şirket olarak da adlandırılmaktadır. Uygulamada ana şirkete çoğu kez holding şirket veya sadece holding denir. Katılınan ve yönetimine, kontrolüne sahip olunan şirket veya şirketler ise bağlı (filial, subsidiary) şirket olarak nitelenmektedir.

Holding mülkiyet edinme, kontrol ve yönetim mekanizmasını şirketlerin hisse senetlerine sahip olarak gerçekleştirmektedir. Bu , kontrol için gerekli koşul olmamakla birlikte holding sahip olduğu hisse senetleri ile diğer şirketlerin yönetiminde yarından bir fazla oyu sağladığında bu şirketlerin mutlak kontrol ve yönetimine sahip olmaktadır⁽⁹⁾. Her ne kadar kontrol edebilme unsuru tanımlarda asıl olarak belirtilmekte ise de bazen iştirak unsuru da yeterli görülmektedir. Buna göre holding, "hukuki bakımdan

(8) Bonbright and Means, Op.cit., s. 10.

(9) "Ekonomi Ansiklopedisi" 2.cilt, İstanbul, Paymaş Yayınları, 1983, s. 599.

bağımsız olan birden fazla şirketin bir araya gelerek, belli bir iktisadi hedefe yönelmiş bulunan, merkezi bir sevk ve idarece yönetilen ve şirketlere iştirak eden kuruluştur⁽¹⁰⁾.

Yukarıda belirtilen çeşitli görüşlerin ışığı altında yapılan değerlendirme ile, holdinglerde temel unsurun, ana şirketin bağlı şirketin sermayesine katılması olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu katılma bağlı şirketin yönetimine hakim olacak büyüklükte olmalı, bu yönetime hakim olma da, ana şirketin devamlı ve esaslı amacını teşkil etmelidir⁽¹¹⁾. Bu tanımlardan anlaşılacağı üzere holdinglerin tek özelliği iştirak değildir. Bu nedenle bankaların iştirakleri yatırım şirketlerinin yatırımları ve holdingler arasında bir ayırım yapmakta yarar vardır. Holding ilişkisinde kontrol ilişkisi banka iştirakine oranla daha belirgindir. Holdingi yatırım ortaklığından ve yatırım holding şirketinden de ayırmak gerekir. Holdinglerde ana ortaklık bağlı ortaklığın veya ortaklarının yönetimine hakim olacak biçimde sermayesine katılır. Yönetime hakim olma, ana ortaklığın asıl ve devamlı amacıdır. Bağlı ortaklığın yönetimine hakim olmanın işletme rizikosunu da üstlenmek anlamına gelir ki bu durum yatırım ortaklığının yapısıyla zaten bağdaştırılamaz⁽¹²⁾. "Konu

(10) Alaattin Alak, Alaattin Büyükkaya, Holdingler ve Türkiye'de Holdingleşme Hareketleri, Umur Kitapçılık, Er-Tu Matbaası, İstanbul, 1975, s. 107.

(11) Öktem, op.cit., s. 7.

(12) Güven Vural, Yatırım Ortaklıkları, AİTİA, Ankara, 1979, s.98.

bir tip ve tip sınırlaması sorunu açısından ele alınacak olursa holdingin bir tip olduğunu savunmaya imkân yoktur. Yani holding Türk Ticaret Kanununun 137 nci maddesinde sayılanlardan farklı bir ortaklık türü olmadığı gibi, ticaret ortaklıklarından birinin özel bir tipi de değildir. Holding sadece bir işletmecilik türü, bir işletme konusunun adıdır⁽¹³⁾.

Buraya kadar yaptığımız açıklama ve tanımlar ışığında holding için temel koşulları şöyle sıralayabiliriz:

- Holding sisteminin belli bir ekonomik amaca yönelmiş bir bütünlük oluşturması,
- Topluluğun merkezi bir yönetim tarafından/ yönetilmesi,
- Şirket veya şirketlere iştirak edilmesi,
- Bunlara yönetim ve denetim olanacağı sağlayan oranlarda katılınması,
- Yönetime hakim olmanın temel ve sürekli amaç olması,

Yukarıdaki koşulların gerçekleşmesi sonucu; bu özellikleri taşıyan şirketlerin bir araya getirilmesi işlemini gerçekleştiren şirket adına holding denmektedir.

(13) Ünal Tekinalp, "Tip Sorunu Açısından Holding Kavramı ve İşletme Konusu Üzerine Düşünceler", İktisat Maliye Dergisi, Cilt 29, sayı 12, Mart 1979, s. 450.

B. Türkiye'de ve Çeşitli Ülkelerde Hukuki Yapısı :

Holding şirketlerin A.B.D.'lerinde ilk ortaya çıkışlarının üzerinden yaklaşık 150 yıllık bir süre geçmesine rağmen, belli başlı hukuk düzenleri de dahil olmak üzere henüz hiç bir ülkede holdinglerin hukuki yapısı kapsamlı bir şekilde düzenlenmemiştir. Ülkemizde de Ticaret Kanununa kaynak teşkil eden İSVİÇRE Borçlar Kanununun holdinglerle ilgili bir hükmü alınmış, bu konuda başka herhangi bir maddeye de yer verilmemiştir. Türk Ticaret Kanununun 466 naddesinde holdingler; amacı esas itibariyle başka işletmelere iştirak etmek olan şirketler olarak nitelenmiş, bundan başka herhangi bir yerde ve maddede holding kelimesi kullanılmamıştır. Bu yüzden yapılacak bir hukuki analiz için elimizde bu cümleden başka bir veri bulunmamaktadır.

6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu çeşitli şirket türlerini kapsamlı bir şekilde düzenlemiş, bu şirketler konusunda kesin ve mümkün olduğunca açık kurallar getirmiştir. Ancak konumuz olan holdinglere, bir hukuki şirket şekli değil, bir işletmecilik konusu olması dolayısıyla, dördüncü fasılda Anonim Şirketler konusunun yedek akçeyle ilgili hükümlerinin düzenlenmesi sırasında değinilmiştir. 466 No.lu bu maddenin 4. fıkrasında "ikinci fıkranın 3 numaralı bendi ve üçüncü fıkra hükümleri, gayesi esas itibariyle başka işletmelere iştiraktan ibaret olan 'Holding' şirketleri

hakkında cari değildir"⁽¹⁴⁾, denilerek holding bir taraftan da tanımlanmaya çalışılmıştır. Ancak anlaşılacağı üzere maddenin asıl amacı holdinglerin yedek akçeler konusundaki durumunu düzenlemek ve holdinglere bu konuyla ilgili olarak maddenin hangi hükümlerinin uygulanmayacağını göstermektir. Değilse uygulanacak hükümler konusunda bir düzenlemeye gidilmemiştir.

Kanun maddesindeki bu kısa cümle asıl olarak iki konuyu belirginleştirmektedir."Birincisi holdinglerin iştiğal konularının esas itibariyle başka işletmelere iştiğalkten ibaret olduğu, ikincisi ise holdingin şirketten ayrı olarak işletmeyi ifade ettiğidir. Maddede holding kelimesinin ayrı ve tırnak içinde yazılmasının sebep ve anlamı budur"⁽¹⁵⁾.

Türk Ticaret Kanunu kaynak olarak İsviçre Borçlar Kanununu benimsediğı halde bu kanunun 671/4 fıkrasını almakla kalmış, aynı kanunun yine holdingler hakkında düzenlemeler getiren hükmü 711/2'yi almamıştır. Kaldı ki, sözünü ettiğimiz kanun, holdinglerin en az kapsamlı biçimde ele alınmış olduğu gelişmiş ülke kanunlarından biridir. Holdinglerin gerek sorunlarının gerekse avantajlarının önemli bir bölümünün yasalardaki bu boşluklardan kaynaklandığı hemen

(14) Kâni Ekşioğlu, Türk Ticaret Yasası, Yasa Yayınları : 24
İstanbul, 1983, s. 147.

(15) Tekinalp, o.p. cit, s. 451.

hemen tüm yazarlarca ifade edilmektedir⁽¹⁶⁾. Bu sorunlardan biri de holdinglerin hangi şirket türü altında faaliyette bulunabilecekleridir. Kanunlarımızda aksine bir hüküm bulunmadığına göre, teorik olarak TTK'nunda sayılan gerçek ve tüzel kişiliğe sahip her tür şirket olarak kurulma ve faaliyette bulunma olanağı vardır. Fakat; kanunlarımızın anonim şirketlerin yapısını ve sermayesini diğer türlere nazaran daha ayrıntılı düzenlemiş olması, sermaye birikiminin bu şirket türüyle daha kolay sağlanabilmesi, kanun koyucunun vergi mevzuatı ve diğer teşviklerle açıktan desteklemesi, ekonomik nedenlerin zorlaması ve nihayet holdinglerle ilgili tek hükmün TTK'nun Anonim Şirketler faslında ele alınması, holdingin anonim şirket hukuki biçimi altında yapılmasını gerekli hale getirmektedir. Ülkemizdeki uygulama da bu yönde gelişim göstermektedir.

Kısaca özetlersek, TÜRKİYE'de holdinglerle ilgili mevzuat yetersiz, boşluklar çok, sınırlayıcı ve düzenleyici hükümler ise yoktur."Bundan istifadeyle holding kuruluşunun hızlandığını ve manevra kabiliyetlerinin bu hukuki yapıdan dolayı çok geniş olduğunu söyleyebiliriz"⁽¹⁷⁾.

Çeşitli ülkelerdeki holdinglere ilişkin hukuki düzenlemeler ise aşağıda özetlenmiştir.

(16) Saygın Eyüpgiller, Şirketler Muhasebesi-Vergilendirilmesi ve Mevzuatı- Daily News Veb.Ofset tesisleri, Ankara,1982, s. 762.

(17) Alak, Büyükkaya, op.cit., s. 50.

1. İngiltere :

1948 tarihli şirketler kanununun 1985 tarihli yasayla birleştirilmesi sonucu, eski yasada 154. maddeyle düzenlenen "Grup" (holding ve iştirakleri) yeni yasada 736. maddede yer almıştır. Bu madde; holding ve iştiraklerinin bir grup oluşturduğunu belirterek, bunları da açıklayıcı bir şekilde tarif etme yoluna gitmiştir. Buna göre;

"Bir şirket (S), bir başka şirketin (H) ancak şu durumda bağlı işletmesi sayılır.

1) H. aynı zamanda S'nin de hissedarı ise ve yönetim kurulunun bileşiminin kontrol edebiliyorsa veya S'nin özsermayesinin nominal değerinin yarısından fazlasına sahipse, veya

2) S. H'nin bağlı işletmesi olan bir şirketin bağlı işletmesi ise,

Bir şirket, ancak ve ancak, diğer bir şirket onun bağlı işletmesi ise holding şirkettir⁽¹⁸⁾.

İngiliz kanunları şirketlerin karşılıklı hisse almak yoluyla birbirlerine katılmalarına da izin vermemektedir. Yani bağlı şirketin ana şirkette pay sahibi olması esas itibariyle yasaklanmıştır.

(18) Companies Act 1985, Accounting and Reporting Requirements, Arthur Andersen and Co., s. 36.

Ana şirketin hisse senetlerinin 3. şahıslar eliyle yavru şirkete satışı da hükümsüzdür⁽¹⁹⁾.

2. Amerika Birleşik Devletleri :

Holding şirketlerin ilk ortaya çıkış yeri olan bu ülkede, İNGİLTERE gibi, holding ~~istirak~~ ilişkisinde idari kontrol kıstasını esas almıştır, Bu kontrole bazen hisselerin küçük bir oranına sahip olmakla da ulaşılabilinmektedir. Ancak, her eyaletin ayrı ayrı hukuk düzenlerinin bulunması, bu konuda değişik hükümlerin uygulanması sonucunu doğurmaktadır. Kurulan ilk holdinglerin özel yasalarla meşrulaştırılmasından sonra, 1888 yılına kadar gerek eyalet, gerek federal yasalarda bir şirketin başka şirketlerin hisselerine sahip olamıyaacağı biçiminde hükümler yer almışsa da, bu tarihte New Jersey Eyaleti Şirketler Yasasının, şirketlere hisse satın almayı yasal hale getirmesi üzerine⁽²⁰⁾, özel sektörde holdingleşme faaliyetleri yeniden hızlanmıştır. Bu arada kamu şirketlerinin telefon, telgraf, elektrik, gaz, çelik gibi sektörlerde dev holdingler oluşturmalarına tepki olarak, 1935 yılında, federal bir yasa çıkarılarak toplum aleyhine işleyebilecek şirketleşmelere engel olabilmek için "Securities and Exchange Commission" adlı bir komisyon oluşturulmuş, bu kuruluşa holding-

(19) Öktem, op.cit., s. 4.

(20) Soydan, op.cit.,s. 15.

İştirak ilişkilerinin düzenlenmesi konusunda geniş yetkiler tanınmıştır. Komisyon, bu yetkilerini kullanırken, "yönetime etkili olacak şekilde hakim olma" kıstasını ön planda tutacaktır.

3. A l m a n y a :

"Alman sisteminde holding karşılığı olarak alabileceğimiz "konzern" terimi aslında ekonomik bir kavramı ifade etmekte olması bakımından, hukuki bir kavram olan holdingler için kullanılması isabetsizdir"⁽²¹⁾. 1937 tarihli Alman Anonim Şirketler kanunu konzernler için "hakimiyet altına alma" gibi geniş şekilde yorumlanabilecek bir değerlendirme ölçüsü düzenlemiştir. 1965 Paylar Kanunu ise konsolide bilanço konusunda kapsamlı hükümler taşımaması bakımından önem taşımaktadır..

4. F r a n s a :

Fransız kanunlarında iştirak konusu tanımlanmadığı için, bir şirketin diğer bir şirketin hisse senetlerini satın almasıyla teknik bakımdan bir iştirak meydana gelmiş sayılmaktadır. Doktrininde de konu iki biçimde ele alınmış, holdingin amacının yatırım veya yönetimi kontrol olmasına göre holding-iştirak ilişkisinin niteliğinin belirlenebileceği kabul edilmiştir.

(21) Reha Poroy, "Bildiriler-Tartışmalar" 3. Ticaret ve Banka Hukuku Haftası, 1963.

Görüldüğü gibi holdinglerin hukuki yapısı konusunda incelenen ülke kanunlarında da kapsamlı düzenlemelere gidilmemiştir. Ancak hepsindeki ortak hukuki nokta; bağlı şirketin, yönetim ve denetimine bağlı olduğu üst şirketin hisse senetlerini satın almasının kanunlarla yasaklanmış olmasıdır. Bizim kanunlarımızda holdinglerle ilgili herhangi bir düzenleme olmadığı için, geçerli olan bu durum, karşılıklı iştiraklerde bulunulmasını engellemediği için önemli sakıncalar oluşturabilmektedir.

yapı

Kanuni alt/düzenlendikten sonra, Amerikan örneğindeki gibi ekonomik koşulların hızla değiştiği bir ortamda, gerekli esnekliği ve kendisinden beklenen fonksiyonu sağlayamayan kanuni düzenlemeler yerine, kamu aleyhine dönüşebilecek bir holding faaliyetinin belirlenmesi ve önlenmesi için geniş yetkilerle donatılmış bir "Kurul" oluşturulması ülkemiz için de geçerli ve faydalı olabilmektedir.

C. Yararlı ve Sakıncalı Yönleri :

Ekonomik gelişme makro anlamda tasarrufların (sermaye birikimi) artırılarak daha çok yatırım yapılması demektir. Bu şekilde işleyen bir ekonomik sistemde, mali kuruluşlar sermaye arz ve talebinin dengelenmesinde, tasarrufların teşvikinde önemli fonksiyonlara sahip olacaklardır. Mali kuruluşlar arasında da büyük ölçekli işletmeler bu bakımdan çeşitli avantajlara sahiptir.

Özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra bastırılmış isteklerin ve nüfus artışının oluşturduğu büyük talep geniş pazarlar oluşturmuş⁽²²⁾, bundan faydalanmak isteyen işletmelerde büyümenin sağlayacağı avantajlardan yararlanabilmek için kapasitelerini genişletme, birleşme veya holdingleşme yoluna gitmişlerdir.

Anlaşılabacağı üzere, holdinglerde diğer mali kurumlar gibi gelişen ve değişen ekonomik koşullar sonucu ortaya çıkan gereksinimler sonucu doğmuş, yine onlar gibi yararlı ve sakıncalı yönleri zaman içinde ortaya çıkmıştır. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki yarar ve sakıncaları belirleyen ekonomik, hukuki sistemler ve bu sistemlerin getireceği düzenlemelerdir.

Genel anlamda holdinglerin yarar ve sakıncalarını şu şekilde belirtebiliriz.

1. Y a r a r l a r ı :

a) İşletme riskinin çeşitleme (diversifikasyon) yoluyla dağıtılması :

Holding sisteminde, bütün şirketlerin ana işletmeden bağımsız bir hukuki yapısının olması dolayısıyla, işletmelerin kanuni yükümlülükleri birbirlerinden ayrılmıştır. Böylece konjonktürel veya siyasi bir dalgalanma sebebiyle herhangi bir sektörde

(22) Zeki Aksan ve diğerleri, Holding Muhasebesi ve Holdinglerin Organizasyon Yapıları; Jale Özdemir, "Holdingleşme Nedenleri", Ankara, Sermet Matbaası, 1982, s. 1.

oluşabilecek zararlar, çok çeşitli alanlarda ve konularda çalışan diğer işletmelere yansımadan lokalize edilerek o işletme kapsamında kalacak, sadece holdingin genel kârlılığını etkileyecektir. Böylece değişik risklere sahip şirketlerin hisseleri, diğer bir işletmenin bünyesinde toplanarak, bu ana şirketin hissedarlarına çok daha büyük bir güven sağlanmakta, zararlı işletmelerin faaliyetleri kârlı işletmelerle telafi edilerek, hissedarlara daima istikrarlı bir kâr dağıtımını imkânı sağlanmakta, böylece çeşitli ekonomik dalgalanmaların etkisi bertaraf edilebilmektedir.

Aynı şekilde, bazı şirketlerin üretim tekniklerinin eskimesi dolayısıyla modernizasyon yatırımlarına gidilmesi, sektörün kârlı olmaktan çıkması veya yeni yatırımda bulunulması nedeniyle bir kaç yıl zararlarla karşılaşılması gibi durumlarda da holdingin toplam kârlılığı devamını sürdürecektir, gereğinde yeni iştirakler de bulunmaya da devam edebilecektir.

de

b) ~~Bağı şirketlerin~~ iştirakde bulunması yoluyla büyük miktarda sermayenin kontrol altına alınabilmesi ve kaldıraç etkisi:

Birden fazla kademeleşmenin olması veya sahip olunan bir ortaklığa ait hisse senetlerinin diğer ortaklıklara sermaye olarak konulması durumlarında piramitleşmeden söz edilir. Piramitleşmede kontrole sahip olmak asıl olarak hisselerin % 51'ini elde tutmakla gerçekleştirilmekteyse de, halka açık şirketlerde hisse senetlerinin yaygın dağılım göstermesinden dolayı kontrol

için gerekli oran çok daha düşük seviyelere inebilmektedir.

Kademeli holding sisteminde, ana holdingin iştirakde bulunduğu şirketlerde diğer şirketlere iştirakde bulunarak, ara holdingler vasıtasıyla bağlı şirketler dolaylı yoldan kontrol altına alınmaktadır. Piramitleşme ile kontrolü elinde bulunduran grup küçük bir sermaye ile çok büyük yatırımları kontrol altına almış olur, ve kaldıraç faktörü özkaynakların kârlılığını büyük ölçüde artırır⁽²³⁾. Piramitin altındaki kademelerde kârlılık yani kâr/özsermaye oranı arttığı zaman, ana holdingin kârları kaldıraç etkisiyle daha da fazla oranlarda artabilmektedir. Ancak aynı şekilde borç/özsermaye oranının yükselmesiyle de kaldıraç faktörü aleyhte çalışarak zararların kümülatif olarak artmasına sebep olabilmektedir. Görüleceği üzere holdinglerde kaldıraç faktörü piramitteki iştiraklerin kârlılık ve borçluluk durumlarına göre lehte veya aleyhte olarak çalışabilecektir.

Ana holdingin hisse veya tahvillerini alan küçük yatırımcılar bu gerçeği göremezler. Çünkü geçmiş yıllarda ödenen yüksek kâr payları ve faizler onlara cazip gelmektedir. Bu sebeple, birçoğları şirketlerin ve özellikle holding gruplarının borçtan yararlanmasını (trade on equity) kontrol ederek sınırlamak gereğine işaret etmektedirler⁽²⁴⁾.

(23) Atilla Gönenli, İşletmelerde Finansal Yönetim, 5. bası, İşletme Fakültesi, İşletme İktisadi Enstitüsü, 30. yıl yayınları, No: 15, İstanbul, 1985, s. 584.

(24) Öztemir, op.cit., s. 17.

c) Fon temininde kolaylıklar ve fonların daha etkin biçimde kullanılabilmesi :

Holdingleşme yoluyla sağlanabilinen en önemli faydalardan biri de finansman kolaylıklarıdır. Ana holding bağımsız bir tüzel kişiliğe ve fonksiyona sahip olması dolayısıyla bağlı şirketlerinden ayrı olarak kendisi de kaynak temin edebilir. Piyasalarda ve toplumda büyüklüğün verdiği saygın imajı da kullanarak elverişli koşullarda elde edeceği kısa veya uzun vadeli fonları, ihtiyacı olan şirketlerine aktarabilir. Ayrıca, sadece belirli dönemlerde üretimde bulunan işletmelerde işin niteliği gereği atıl kalan fonlar, ana holding tarafından sistem içinde kaynakların akıcılığının sağlanmasıyla ihtiyacı olan diğer işletmelere aktarılarak fonların daha verimli biçimde yönetilmesi ve sermaye maliyetinin düşürülmesi sağlanır. Böylece sistem dışına gidecek finansman giderleri grup içinde tutularak gelirlerin artması sağlanır. Gene, banka kaynaklarından ve diğer kreditor kuruluşların kredilerinden yararlanılmasında, ana holding şirketleri için çeşitli güvenceler vererek fon temininde kolaylıklar sağlayabilir.

d) Yerinden yönetimin sağlayacağı rasyonellik:

Büyük ölçekli işletmelerde iş kapasitesinin genişlemesi ile ortaya çıkan sorunlardan biri olan yönetim aksaklıklarını

gidermek ve yönetimde sürekli etkinliği gerçekleştirebilmek amacı ile işletmeler genellikle holding topluluğu içerisinde birleşmeyi tercih edebilirler⁽²⁵⁾.

Böylece çok büyük işletmelerde merkezi yönetimin sağlayamayacağı denetim, yerinden yönetimin sağlayacağı etkin yetki ve sorumluluk denetimiyle daha rasyonel kararlar alınmasına imkân verecektir.

e) Ortak hizmetlerin tek merkezden yapılmasının getireceği avantajlar :

Tedarik ve üretim, araştırma ve geliştirme, finansman, pazarlama ve dağıtım, teşebbüs içi ve dışı ilişkiler, yatırım kararı ve yatırım gibi temel teşebbüs fonksiyonları ile hedeflerin tayini, planlama, karar alma, örgütlendirme ve kararların uygulanması, denetim gibi temel yönetim fonksiyonlarının⁽²⁶⁾ ana holding tarafından tüm şirketler için makro anlamda ortak olarak yerine getirilmesi, hizmetlerin asgari maliyetle ve daha etkin olarak görülmesini sağlayarak büyüklüğün oluşturduğu avantajlardan en verimli biçimde yararlanılmasını mümkün kılmaktadır. Her şirkette bu tür görevleri yapacak eleman istihdamı yerine, holding şirketçe hizmetlerin

(25) Gleen L.Johnson-James A.Gentry Jr. Finney and Miller's Principles of Accounting Introductory, New Jersey, 1971,s.580.

(26) Osman Altuğ, Holding Şirketlerde Muhasebe Düzeni, İstanbul, Fatih Yayınevi Matbaası, 1986, s.32-38.

tek elden ortaklık olarak yapılması uzman eleman temini ve yetiştirilmesini de kolaylaştırmaktadır.

f) Vergi mevzuatınca sağlanan avantajlar :

Holdingleşmenin ulusal ekonomiye ve topluma sağladığı faydaların anlaşılması sonucu çeşitli vergi hükümleri ve sağlanan kolaylıklarla sermayelerin birleştirilmesi teşvik edilmiş, özellikle 1930'lardan sonra "Çok Uluslu Şirketler" niteliği kazanan holdinglerin kendi ülkelerinde kurulmasını vergi mevzuatı yönüyle teşvik eden İsviçre ve Lüksemburg, ekonomik kalkınmaları için gerekli sermaye birikimi bakımından önemli bir kaynak oluşturmuşlardır.

Ayrıca, bugün ekonomik olarak büyük bir güce erişen Amerika, Japonya, İngiltere, Almanya gibi ülkelerin de, bu seviyeye gelmelerinde holdinglerin önemli fonksiyonları olduğunu söyleyebiliriz. Holdingleşme faaliyetlerinde, vergi mevzuatınca sağlanan avantajların belli bir ölçüde önemi olmasına rağmen, bu ayrıcalıklar tanınmasaydı holdinglerin sadece sıraladığımız diğer avantajlarına dayanarak bu derece güçlü yapılar oluşturabilmeleri de mümkün görülmemektedir.

2. Sakıncaları :

a) Ekonomide rekabet düzeninin bozulması ve toplumun tepkisi :

Holdingleşme büyümenin sağladığı rekabet gücüyle piyasayı ellerine geçirerek, aralarında paylaşabilirler. Bu paylaşma

centilmenlik anlaşmalarıyla olabileceği gibi, holdingin tekelleştiği bir sektöre girmenin artık kârlı olmaktan çıkması ve diğerlerinin bu alana yatırım yapmaktan vazgeçmeleri sonucu da olabilir. Ekonomik sistemdeki rekabetin bu şekilde engellenmesi hem toplumsal refah açısından hem de milli gelirin bireyler arasında dağılımı açısından sakıncalı sonuçlar oluşturabilmektedir. Bu konuya ülkemizden de örnek verebiliriz.

TABLO : 1

TÜRKİYE'de BELLİ BAŞLI HOLDİNGLERİN UĞRAŞI KONULARI⁽²⁷⁾

<u>Holdingin Adı</u>	<u>Uğraşı Konusu</u>
KOÇ HOLDİNG	Dayanıklı tüketim malları sanayii Otomotiv sanayii, LPG Sanayii, Büro malzemeleri sanayii,
SABANCI HOLDİNG	Tekstil Sanayii Plastik sanayii Çimento sanayii Yağ sanayii
TRANSTÜRK HOLDİNG	Ev aletleri sanayii Bakır, çinko sanayii Tomruk ve ağaç mamülleri sanayii Takım tezgahları sanayii
ECZACIBAŞI HOLDİNG	İlaç sanayii İpek kâğıt sanayii Seramik sanayii

(27) Tenker, op.cit., s. 24.

YAŞAR HOLDİNG

Boya Sanayii

Teneke ve ambalaj sanayii

Demir kazan ve makina sanayii.

Tablodan da anlaşılacağı üzere, Türkiye'de holdingler birbirlerinin çalıştıkları sektöre girmemişler, yatırımlarını bu olguyu göz önüne alarak gerçekleştirmişlerdir.

Holdinglerin bu şekilde pazarları ve fiyatları yönlendirmeleri sonucu ortaya çıkan monopolistik durum, kamuoyunda bunlara karşı tepki ve hoşnutsuzluk doğurabilmektedir. Bu tepkinin ileri boyutlarında kanun koyucu tarafından bazı yasal önlemlerin ve kısıtlamaların getirilmesi mümkün olabilmektedir. Ancak, holdingler sahip oldukları şirketlerin bağımsız birer hukuki birim oldukları görüşünden hareketle sosyal ve toplumsal denetimlerden kurtulabilmekte, konulabilecek çeşitli sınırlamalarla şirketleri muhatap olmaktadır.

b) Şirketlerarası karşılıklı iştirakler yoluyla sermaye enflasyonu oluşturulması :

Ana holding ve şirketleri karşılıklı olarak birbirlerine sermaye iştirakinde bulunmak suretiyle, küçük bir sermayenin şişirilerek daha büyük görünmesini sağlayabilirler. Ana holding ve şirketleri arasındaki gerçek sermaye bileşiminin anlaşılabilmesi için bazı ülkelerde/^{bağlı} şirketlerin ana holdingin hisse senetlerini alması yasaklanmış/^{bağlı} şirketler arasındaki sermaye bileşiminin gerçek

görüntüsünün anlaşılabilirliği içinde konsolide mali tablolar düzenlenmesi zorunlu hale getirilerek, sermayenin gerçek boyutlarıyla bu tablolarda gösterilmesi sağlanmıştır.

c) Aşırı piramitleşmenin sakıncaları ve kaldıraç faktörünün aleyhte etkisi :

Holdingin piramitleşme yoluyla büyümesi küçük bir sermayenin, ekonomide büyük kaynakları kontrol etmesi sonucunu doğurmaktadır. Böylece ekonomide belli sektörlerde kontrol küçük bir ailenin veya grubun eline geçmekte, bu aile şirketlerinin, daha yoğun içsel ekonomilerden yararlanma, daha ileri teknoloji ile kurulmuş olma, kendi şirketleri arasında transfer fiyatlaması uygulama, kârlarını çeşitli nedenlerle sanayi şirketleri yerine pazarlama şirketlerinde toplayabilme⁽²⁸⁾ gibi imkânlar sonucu elde ettiği tekel kârları toplumsal huzuru ve gelir paylaşımını bozmaktadır. Piramitleşmenin şirketler ve toplum açısından sakıncalı yönlerinden biri de, işletmelerin, yönetim ve denetime hakim sermaye sahiplerinin istekleri doğrultusunda uzaktan yönlendirilmeleri ve şirket yöneticilerinin de bu duruma karşı koymamalarıdır.

Daha önce de bahsedildiği gibi, piramitleşmede kaldıraç faktörü şirketlerin zararda oldukları dönemlerde tersine işleyerek,

(28) Gülten Kazgan, "Büyük Sermaye Gruplarının Türkiye Ekonomisindeki Yeri" Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ans. 9. cilt İstanbul, 1985, s. 2402.

zararın artarak ana holdinge yansımaya sebep olmakta bu durum ekonomik kriz dönemlerinde holdingi büyük risklerle karşı karşıya bırakabilmektedir.

Holding yönetimi, işletme yöneticilerini, çeşitli muhasebe düzenlemeleriyle kârı yüksek göstermeleri, kaldıraç etkisiyle ^{bağlı} şirketlerden ana holdinge doğru çıktıkça kârın artması dolayısıyla fiktif kâr dağıtmaları, hisse senetleri üzerinde spekülasyon işlemlerinde bulunmaları, verilen hizmetler karşılığı holdinge yüksek bedeller ödemeleri, varlıkların değerini satın alırken veya yeniden değerlendirme yoluyla olduğundan daha yüksek göstermeleri, gerekli karşılık, ihtiyat ve amortismanları ayırmamaları ⁽²⁹⁾, stokları yüksek bedellerle değerlemeleri yönünde zorlamalarda bulunabilmektedir. Bu eylemler sermayedarların amaçlarıyla, işletme amaçlarının çelişebileceğini göstermektedir.

Holdinglerin şirketleriyle ilgili sorumluluğunun sermaye paylarıyla sınırlı olması sebebiyle, çeşitli işlemler sonucu oluşabilecek risklerle, yönetim açısından sahip olunan yetkiler arasında bir dengenin bulunmadığı, holdingin mali sorumluluklarını şirketlerine kaydırdığı halde genel yönetimi elinde bulundurarak büyük bir güç oluşturmaya karşılık, kısıtlı sorumluluğa sahip olduğu anlaşılmaktadır.

(29) Altuğu, op.cit., s. 45.

d) Sermaye piyasasına etkileri, şirketler arası işlemler ve azınlık ortakların durumu :

Bir sonraki bölümde kapsamlı olarak anlatacağımız bu konu holdingleşmenin en somut sakıncalarını oluşturmaktadır. Sermaye piyasasının gelişmesinde veya engellenmesinde önemli roller oynayabilecek holdingleşmenin kanunlarla düzenlenmesi konusundaki ihtiyacın en fazla hissedildiği bu konu ülkemiz için de büyük önem sahiptir.

D. Ülkemizde Tarihi Gelişimi :

Türkiye'de şirketleşmenin ve bunun daha ileri bir aşaması olan holdingleşmenin geç kalmış olması, hukuki sebeplerden ziyade ekonomik oluşumlarla daha yakından ilgilidir. Osmanlı İmparatorluğunun devletçi ve sosyal yapısı, devletin üretim, tüketim ve ticaretle etkin olmasını gerektirmiş, özellikle organizasyon düzeyindeki ticari faaliyetler İmparatorluğun son dönemlerinde azınlıkların tekeline geçmiştir⁽³⁰⁾. Bu şekilde şirketleşmede batılı ülkelere göre son derece geri kalan Osmanlı İmparatorluğu, özellikle son dönemlerde kapitülasyonların da etkisiyle ekonomik ve siyasal etkinliğinin zayıflamasıyla pazarlarını yabancı şirketlere açmak zorunda kalmış, gelişmeye çabalayan küçük ölçekli şirketlerin de yok olmasına sebep olmuştur.

(30) Uludağ, op.cit., s. 10.

Cumhuriyetin ilanından sonra, 1926 yılında yürürlüğe konulan ilk Ticaret Kanunu, sermaye yetersizliği, ekonomik ve kurumsal organizasyonun olmaması gibi sebepler yüzünden özel teşebbüsün gelişmesine herhangi bir katkıda bulunmamış, bu dönemde devletçi anlayışında hakim olmasıyla, devlet bizzat ekonomik hayata işletmeci olarak girmiş, özel yasalarla nitelik ve yapı olarak holding işletmeciliğine benzeyen kamu teşebbüsleri kurmuştur. 1933 yılında kurulan SÜMERBANK bu nitelikteki devlet kuruluşlarının ilk örneklerindedir. Günümüzde, kuruluşundan 55 yıl sonra, bu kurumun holding yapısı göz önüne alınarak, şirketlere ayırıp özelleştirilmeye çalışılmaktadır.

1950 yılından sonra oluşan yeni siyasal görüşler ve devletin kamu teşebbüsleri yoluyla özel sektöre kaynak üretmesi sonucu şirketleşme ve dolayısıyla holdingleşme başlamıştır. Bu anlayış, holdingleşmenin önemli sebeplerinden birini oluşturan vergi kanunlarımızda da bazı değişikliklere gidilmesini gerekli kılmıştır.

Ülkemiz kanunlarında holdingleşmeyi yasaklayan bir hüküm bulunmamakla beraber, ticaret ve vergi hukuku mevzuatımız bu konuda bazı engelleyici unsurlar taşımaktaydı. Eski Ticaret Kanunumuzda da her ne kadar şirketlerin kaynaklarını hisse senetlerine yatırmalarını engelleyen bir hüküm yeksa da, anonim şirketlerde bir hissedarın kullanabileceği oy sayısının on ile sınırlandırılmış olması (31)

(31) Tenker, op. cit., s. 15-16.

ve kuruluşunun Bakanlar Kurulu Kararına bırakılmış olması önemli bir engel oluşturuyordu. 1957 yılında çıkarılan 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunuyla, sermaye sahiplerinin yönetimde sermaye oranlarına göre oy hakkına sahip olmaları ve şirketlerin kuruluşlarının Ticaret Bakanlığının iznine bağlanması ile bu engeller kaldırılmıştır.

1949 yılında kabul edilen hükümlerle, Kurumlar Vergisi Kanununa holdingleşmeyi teşvik edecek nitelikte mükerrer vergiyi önleyecek maddeler konulurken, aynı yıl kabul edilen 5421 sayılı Gelir Vergisi Kanunu buna imkân tanımamakta ve Kurum kazancının holdinglede tekrar vergiye tabi tutulmasına sebep olmaktaydı. Bu durum Gelir ve Kurumlar Vergisi Kanunlarında 1961, 1980 ve 1985 yıllarında yapılan değişikliklerle zaman içinde düzeltilmiş ve mükerrer vergiyi önleyici bugünkü son şeklini almıştır.

Bu arada, 1963 yılında vergi yasalarında yapılan yeni bir düzenleme ile de şirketler arasında kademeleşme oluşturularak verilecek vergilerin ertelenmesi olanağı yaratılmış, 1967 yılında çıkarılan Vakıflar Kanunuyla da çeşitli şartları sağlayan vakıflara vergi muafiyeti sağlanarak Türkiye'deki holding sistemlerinin yapı taşlarına ilişkin son kurumsal gelişmelerde gerçekleştirilmiştir⁽³²⁾.

(32) İlhan Tekeli, "Türkiye'de Şirketlerin Gelişimi ve Kapitalin Yoğunlaşma Süreci", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, 9. cilt, İstanbul, 1985, s. 2391.

Vergi kanunlarımızda yapılan holdingleşmeyi teşvik eden düzenlemelerle beraber ilk holdingler 1963 yılından sonra kurulmaya başlamıştır. Kanunla 1960 yılında kurulan "Yatırım Holding" ilk holding şirketse de, özel teşebbüsün oluşturduğu ilk gerçek holding 1963'te kurulan KOÇ Holding A.Ş.'dir. Günümüzde de en büyük holdinglerden olan Hacı Ömer SABANCI Holding A.Ş.(1967), YAŞAR Holding A.Ş. (1968) ECZACIBAŞI Holding A.Ş. (1970), ÇUKUROVA Holding A.Ş. (1972) bu devrede kurulmuşlardır.

Holdinglerin ülkemizdeki bugünkü durumunu görebilmek için ise İSTANBUL Sanayi Odasınının 1987 verilerine göre belirlediği Türk Sanayiinin 500 büyük kuruluşu incelemesini esas alabiliriz. Buna göre; bu yıl en büyük ilk 500 şirketten 410' u özel 90'ı ise kamu sektörüne ait şirketlerden oluşmaktadır⁽³³⁾. Bu 410 özel şirketi incelediğimiz zaman içlerinden 120 şirketin, 20 büyük aile ya da sermaye grubunun denetimi altında olduğunu ve 120 şirketli bu 20 grubun arasında da ilk üç sıradaki holding sahiplerinin yerinin yıllardır aynı kaldığını görüyoruz. Bunlar toplam 64 şirkete sahip KOÇ grubu, SABANCI grubu ve İş Bankasından oluşuyor. Türkiye'deki holdingleşmenin yoğunluğunu ve başlıca holdinglerin sanayideki yerlerini, çeşitli ölçüler açısından aşağıdaki tablodan izleyebiliriz.

(33) "İstanbul Sanayi Odası Dergisi" Kasım 1988, yıl 23, Sayı: 273.

TABLO : II
TÜRK SANAYİNİN 20 BÜYÜK GRUBU (34)

Grup Adı	Firma sayısı	Üretimden satışlar (Milyon TL.)	%	Katma değer (Milyon TL)	%	Bilanço kârı (Milyon TL)	%	Çalışan sayısı	%
KOÇ	27	1.772.540	11,65	501.849	11,06	225.973	14,18	25.163	8,35
İŞ BANKASI	25	1.359.104	8,93	447.475	9,86	148.905	9,34	28.499	9,45
SABANCI	12	890.741	5,85	318.875	7,03	153.637	9,64	16.752	5,56
DİNÇKÖK	5	461.237	3,03	177.318	3,91	69.764	4,37	8.710	2,89
ÇUKUROVA	5	366.195	2,40	90.401	1,99	9.181	0,58	3.399	1,12
OYAK	4	326.808	2,15	79.608	1,76	39.716	2,49	4.592	1,52
YAŞAR	10	324.348	2,13	85.795	1,89	9.431	0,59	4.388	1,46
PROFİLO	2	266.469	1,75	86.093	1,90	8.455	0,53	4.967	1,65
BEZMEN	4	245.796	1,61	93.462	2,06	45.930	2,88	6.170	2,05
ECZACIBAŞI	5	182.582	1,20	84.367	1,86	13.935	0,87	3.346	1,11
ÇUK.ELEK.	1	176.403	1,16	71.335	1,57	63.051	3,96	1.051	0,34
UZEL MAKİNE	1	175.506	1,15	43.348	0,96	27.763	1,74	2.000	0,66
BODUR	3	157.048	1,03	78.137	1,72	36.685	2,30	4.936	1,64
ÇOLAKOĞLU	1	149.664	0,98	12.938	0,28	14.605	0,92	945	0,31
SÖNMEZ	3	133.956	0,88	27.029	0,60	12.604	0,79	3.774	1,25
BORUSAN	3	128.898	0,84	17.279	0,38	7.410	0,46	1.272	0,42
ÖZSARUHAN	2	128.663	0,85	23.169	0,51	4.702	0,29	1.582	0,52
TEKFEN	2	107.792	0,76	29.200	0,64	2.928	0,18	985	0,33
BAĞFAŞ	1	105.097	0,69	17.345	0,38	9.313	0,58	580	0,19
KUTLUTAŞ	4	103.738	0,68	39.905	0,88	1.673	0,10	2.778	0,92

(34) "Ekonomik Panorama Dergisi" 20 Kasım 1988, yıl: 1, sayı: 32, s. 11.

Son olarak; İŞ BANKASI gibi bir çok şirkette iştirakleri bulunan yatırım ve ticaret bankalarının, özel kanunlarla kurulan EMEKLİ SANDIĞI ve OYAK gibi sosyal güvenlik kurumlarının ve özel sektörle ortak olarak veya kendi aralarında ortaklıklar kurarak bunları kontrol altında tutan kamu kuruluşlarının⁽³⁵⁾ da nitelikleri itibariyle holding olarak kabul edilebileceğini söyleyebiliriz.

(35) Altuğ, op.cit., s. 18.

İKİNCİ BÖLÜM

HOLDİNGLERDE DENETİM VE SERMAYE PİYASASI

KISIM: I

HOLDİNGLERİN MALİ PİYASAYA ETKİLERİ

A. Holdinglerin Banka ve Kredi Sistemi Üzerindeki Kontrolü:

"Türk ekonomisinin uzun dönemde büyüme haddi ve kredilerin genişlemesi arasında aynı yönde anlamlı bir ilişki gözlenmektedir"⁽³⁶⁾.

Sermaye piyasasının yeterince gelişmediği Türkiye ekonomisinde büyüme için gereken mali kurumların kontrol etmenin büyümeyi belirleyen temel bir unsur olması, özellikle müteahhidlik şirketlerini de içeren gruplarda teminat mektubu sorununa çözüm bulma çabası ve ihracata yönelik olarak dış ticarete uzmanlaşmış bankalara duyulan ihtiyaç gibi nedenlerle holdingler gelişmelerinin değişik aşamalarında bünyelerine mali kurumlar entegre etmek ihtiyacını duymuşlardır⁽³⁷⁾. Holdinglerin kontrol edebileceği mali kurumların başında bankalar, bunların alt-finans kuruluşu sayabileceğimiz sigorta ve bankerlik şirketleri gelmektedir. Ülkemizde grupların kontrolunda bulunan bu mali kurumları tablo III'de görebiliriz.

(36) Kazgan, op.cit., s. 2405.

(37) Ramazan Aktaş, "Holdingleşme ve Holdingleşmenin Vergi Açısından Sağladığı Avantajlar", Ankara, 1988, s.23.

Büyük Sermaye Gruplarının Kontrol Ettiği Finansman Kurumları (38)

Grup	Banka	Sigorta Şirketi	Aracı Kurum
KOÇ	KOÇ-Amerikan Express	ŞARK Sigorta A.Ş.	-
SABANCI	AKBANK, AK INTERNATIONAL BNP-AKBANK	AK Sigorta A.Ş. DOĞAN Sigorta A.Ş. ATLANTİK Sigorta A.Ş.	-
ÇUKUROVA	YAPI ve KREDİ BANKASI ULUSLARARASI END.ve TİC.BANK. PAMUKBANK	TÜRKİYE GENEL Sigorta A.Ş. HALK Sigorta A.Ş.	GENBORSA -
ECZACIBAŞI	-	-	ECZ.MENK. DEĞ.
İŞ BANKASI	İŞ BANKASI, TSKB, DIŞ BANK SINAI YAT.ve KREDİ BANK.	ANADOLU SİGORTA	CAMIŞ MENK. DEĞ. YATIRIM FİNANS A.Ş.
OYAK	-	OYAK Sigorta A.Ş.	OYAK MENK.DEĞ. A.Ş.
DOĞUŞ	GARANTİ BANKASI	-	-
YAŞAR	TÜTÜN BANK	BATI Sig. A.Ş.	-
ENKA	CHEMICAL MITSUBI Bank	-	-
ÖZAKAT	EGEBANK	-	-
KEMAL UZAN	İMAR BANKASI ADA BANK	- -	- -
NET HOLDİNG	NET BANK	-	-
LAPIS HOLDİNG	TYT BANK	-	-
HÜR-HÜRRIYET	-	TAM Sigorta A.Ş. TAM HAYAT SIG. A.Ş.	- -

Görüldüğü gibi bugün TÜRKİYE'de holding sistemlerinin en önemli yapı taşı bankalar oluşturmaktadır. Holdinglerin banka veya bankaların denetimine sahip olması yani holding bankacılığı, bankalar tarafından toplanan kaynakların grup içi şirketlere aktarılması yolu ile ekonomide kaynakların/belirli ellerde toplanmasına yol açmaktadır. Holding bünyesindeki bankaların grup içi şirketlere kredi kullanırken farklı değerlendirme ölçüleri kullanmaları ve risk faktörüne önem vermemeleri kaynakların etkin dağılımını engelleyeceği gibi kredilerin geri dönmemesi durumunda da bankaları zor duruma sokabilecektir.

1936 yılında çıkartılan 2999 sayılı Bankalar Kanunu bu bakımdan önemli sınırlamalara sahipti. 1958 yılında çıkartılan 7129 sayılı Bankalar Kanunuyla getirilen yeni maddeler ise holding bankacılığı oluşumunu kolaylaştırdı. Bu yasaya göre, bankalar anonim şirket halinde kurulacak ve yasanın 38. maddesine göre de sermayesinin yüzde yirmibeşinden fazlasına sahip olduğu bir şirkete sınırsız kredi açabilecekti⁽³⁹⁾. Ancak 1982 yılından sonra bazı bankaların tahsil edemedikleri kredi alacakları yüzünden iflas etmeleri bankalar kanununda değişiklik yapılması gerekliliğini ortaya çıkardı. Bunun üzerine 1985 yılında kabul edilen 3182 sayılı kanunla yeni bir Bankalar Kanunu yürürlüğe kondu. Bu kanunun 39. maddesiyle bankaların, sermayelerinin % 15 ve daha fazlasına sahip olduğu iştirak ve kuruluşlarıyla bunların ayrı ayrı veya birlikte

(38) Kazgan op.cit.,s. 2406.

Hürriyet Gazetesi, "Hangi Bankanın Arkasında Kim Var", 18.10.1988
Mustafa Sönmez, "Ekonomiye Yön Verenler" Kapital Dergisi Haziran 1987, yıl.2, sayı: 20.

(39) Tekeli, op.cit.,s. 2391.

sermayelerinin % 25'inden fazlasına sahip oldukları ortaklık ve kuruluşlara ve bunların kefaletiyle diğer gerçek ve tüzel kişilere vereceği kredilerin toplamı banka özkaynaklarının 3 katını ve herhalde toplam kredilerin % 15'ini aşamayacağı⁽⁴⁰⁾ hükmü getirilerek holding bankacılığı bir ölçüde de olsa sınırlandırılmaya çalışılmıştır.

Ancak Tablo III'den de görüldüğü gibi büyük grupların tamamının bir banka, borsa bankerliği veya sigorta şirketi vardır. Sermaye Piyasası mevzuatının, bankaların borsada aracı kurum olarak faaliyet göstermelerine imkân tanınması, ayrıca holdinglerin bir şirket kurarak borsa bankerliği yapabilmeleri ve bunların kendi menkul kıymetlerini pazarlamaları sonucunda sermaye piyasasından sağlanan fonların da holdinglere kanalize edilmesine yol açtığı söylenebilir. Bu şekilde toplanan ucuz fonların başka bir aracıya gerek kalmaksızın holdinglere veya bağlı şirketlerine tahsisi, holding grubunun daha hızlı bir şekilde gelişmesine yardımcı olmaktadır. TÜRKİYE'deki firmaların yatırımlar içinde otofinansman payının küçük olması ve kredi yoluyla yatırımlarını gerçekleştirmekte olmaları nedeniyle bankalar bu sistem içinde çok yaşamsal işlevlere sahiptir⁽⁴¹⁾. Kısacası, büyük sermaye grupları mal-hizmet piyasasındaki güçlerini büyük ölçekli şirketler ve çok sayıda şirket

(40) Bankalar Kamunu, Binbirdirek Matbaası Sanayi A.Ş., İstanbul, 1985.

(41) Tekeli, op.cit., s. 2391.

kontrolu yoluyla sürdürdükleri gibi, finans piyasasında da bununla yaklaşık bir orantıda güç sağlamış ya da sağlamak yolundadır⁽⁴²⁾.

B. Holdinglerin Sermaye Piyasası Üzerindeki Etkileri:

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ekonomileri açısından sermaye piyasalarının ayrı özellikleri ve önemleri vardır. Gelişmekte olan ülkelerde tasarruf düzeyinin düşük oluşu kalkınmanın finansmanı açısından en büyük sorun olmaktadır. Kıt olan tasarrufların yatırımcının emrine en verimli şekilde sunulması iyi organize edilmiş ve gelişmiş bir sermaye piyasasının kurulmasıyla mümkündür. Sermaye piyasasının amacı da tasarrufların menkul kıymetlere yatırılarak halkın ekonomik kalkınmaya etkin ve yaygın bir şekilde katılmasını sağlamaktır. Bu suretle, ekonomik kalkınmaya yararlı yeni kaynaklar oluşturulup bunların sektörler arasında serbestçe hareketi gerçekleştirilebilir⁽⁴³⁾.

Holdinglede, çeşitli açılardan bir ülkede sermaye birikimini sağlayarak, sermaye piyasasının gelişmesinde delaylı da olsa olumlu etki yaparlar⁽⁴⁴⁾. Tasarrufların sermaye piyasasına yöneltilmesi için gerekli koşullardan biri tasarrufa aradığı güvenin

(42) Kazgan, op.cit., s. 2407.

(43) Ünal Tekinalp, Sermaye Piyasası Hukukunun Esasları, Ekonomik ve Sosyal Yayınlar A.Ş., Yayın No: 4, İstanbul, 1982, s. 6.

(44) Poroy, op.cit., s. 429.

sağlanmasıdır. Bu güvenin olmadığı ülkelerde, tasarruflar çok zaman saklı olarak yapılır, yani yapılan tasarruflar yatırımlara bağlanmayarak, gizli olarak kalırlar⁽⁴⁵⁾. Halka hisse senedi ve tahvil satışlarında holding bağlı şirket adına garantörlük yapabilmekte, holdingin halk üzerindeki olumlu görüntüsü ve güven vermesi sonucu arz edilen hisse senedi ve tahviller kolaylıkla satılabilmektedir.

Holdinge bağlı işletmeler arasında yapılacak yatırımlar planlandığı ve yatırımlar arası bir eşgüdümün söz konusu olduğu için, holdingin toplayacağı tasarrufların verimli bir şekilde kullanılmalari mümkün olabilmektedir. Yatırımların verimli ve kârlı alanlara yönelmesi sermayenin büyümesini ve dolayısıyla sermaye piyasasının gelişmesini sağlar. Yatırımların kârlı alanlara yöneltilmesi sonucu elde edilecek kârların hisse senedi ve tahvil sahiplerine temettü veya faiz şeklinde dağıtılması, atıl tasarrufların da piyasaya çıkmasına ortam hazırlayacaktır.⁽⁴⁶⁾

Holdinglelerin sermaye piyasasının gelişmesine, büyümesine, küçük ve dağınık haldeki tasarrufların toplanarak değerlendirilmesine önemli yararları olmasının yanı sıra bunun kötüye kullanılması halinde yani halktan toplanan fonların yatırımlara yöneltilmesi

(45) Suat Mirza, Sermaye Piyasası, Türkiye'de Durumu ve Muhtemel Gelişmesi, Eskişehir, İTİA. Yayın No: 29-6, İstanbul, 1965, s.30.

(46) Mithat Aktaş, "Holding Şirketlerin Kuruluş Nedenleri, Ülke Ekonomisindeki Yeri ve Vergi Kanunları Karşısındaki Durumları" Maliye ve Gümrük Bakanlığı Hesap Uzmanları Kurulu Bilim Raporu, İzmir, 1987, s. 59.

yerine holding sisteme dahil işletmelerin finansmanında kullanılması⁽⁴⁷⁾ kârlılık oranını düşürerek tasarruf sahiplerinin hisse senedi ve tahvillere ilgisinin, güveninin azalmasına yol açabileceğinden sermaye piyasasının gelişmesine engel oluşturabilir.

(47) Yüce, op.cit., s. 60.

KISIM : II

SERMAYE PİYASASI AÇISINDAN DENETİM VE HOLDİNGLER

A. Denetim ve Amaçlar :

İşletmelerde yönetim ve yürütme fonksiyonları ile ortaya konan işlemlerden; istenilen sonuçlara ulaşıp ulaşılmadığını ve nedenlerini araştıran bir organizasyon olarak tanımlanabilen denetim⁽⁴⁸⁾; diğer bir anlatım ile işletmenin şu andaki durumunu, bu duruma nasıl ulaşıldığını ve ilerdeki durumunun ne olacağını araştırır⁽⁴⁹⁾. İşletmelerin bireysel işletmeler olmaktan çıkarak anonim ortaklıklar biçimine dönüşmeleri ve halka açılmaları, sermayenin sağlandığı yer ile kullanıp yönetildiği yerlerin ayrılmaları sonucunu doğurmuştur⁽⁵⁰⁾. Bu durum işletmenin gereksinme duyduğu sermayeyi sağlayan ortaklar ve özellikle küçük tasarruf sahibi ortaklar açısından büyük önem taşımaktadır. Tarafsız, doğru ve güvenilir bilgi elde etme gereği; yatırım yaparak gelecekteki ortaklar, kredi kurumları, işçiler, işletmeye mal ve hizmet satanlar, devlet ve işletmenin kendisi içinde geçerlidir. Şöyle ki; gelecekteki ortaklar tasarruflarını yerinde

(48) Nurettin Yelken, "Yönetim Muhasebesi Ders Notları", İzmir, 1972, s. 51.

(49) Mehmet Ali Aktuğlu, Denetleme ve Revizyon, Dokuz Eylül Üniversitesi, İİBF. Yayın No:1, İzmir, 1983, s. 8.

(50) Ersin Güredin "Denetim İlkeleri", İ.Ü. İşletme Fak. Muh. Ens. Dergisi, Yıl 3, Şubat 1977, sayı:7, s.54.

ve en kârlı şekilde kullanmak, kredi kurumları kredinin riskini azaltmak, işçiler işletmenin varlığını zedelemeyen işletme kârından pay almak, işletmeye mal ve hizmet satanlar sattıkları mal ve hizmetin parasını almak, devlet gerçek işletme kârı üzerinden vergi almak ve işletme ileriye dönük yerinde kararlar vermek ister⁽⁵¹⁾. Açıklanan bilgilerin güvenilir olup olmadığının araştırılmasında başvurulan genel bir yöntem, bu bilgilerin bağımsız bir kişi veya kuruluş tarafından denetlenerek doğrulanmasıdır⁽⁵²⁾. Bütünlüğü, doğruluğu ve tarafsızlığı denetlenip doğrulanmış bilgi, artık, karar işlemi için güvenilir bilgi olarak kabul edilir⁽⁵³⁾. Bu şekilde güvenilir bilgilerin sağlanması ise muhasebe denetiminin işlevini oluşturmaktadır. "Muhasebe denetimi, işletmelerin mali tablolarında yer alan bilgilerin doğruluğunun ve güvenilirliğinin saptanmasına ilişkin olarak bağımsız denetçi kanı ve yargılarının, genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri temel alınarak, genel kabul görmüş denetim standartları ışığında oluşmasına olanak sağlayan çalışmaların tümüdür"⁽⁵⁴⁾. Mali tabloların denetiminde amaç, denetlenen işletmenin bu tablolarının, işletmenin gerçek durumunu ve faaliyet sonuçlarını genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine ve yasalara uygun şekilde dürüst olarak yansıtıp yansıtmadığını araştırmaktır.

(51) Atilla Zaimoğlu, "Sermaye Piyasası Kanunu Uyarınca Şirketler Nezdinde Yapılan Denetimlerde Sınırlar, Amaçlar ve Uygulanabilecek Teknikler" Sermaye Piyasası Kurulu Yeterlik Etüdü, Şubat 1986, s.4-5.

(52) Güredin, op.cit., s. 5.

(53) Güredin, Ibid., s.5'de, Alvin A.Arens and James K.Loebbecke, Auditing, An Integrated Approach, Prentice Hall, Inc.Englewood Cliffs, N.J., 1980, s.3.

(54) Zaimoğlu, op.cit., s. 5.

Ekonomik gelişmeyle beraber denetimin amaçları da değişmiş ve yapılacak denetimin niteliğine göre farklılıklar göstermeye başlamıştır. Diğer amaçlar yanında konumuz açısından denetimden beklenen amaçları şöyle özetleyebiliriz:

1. Ortakların ve ortaklığın ihraç ettiği menkul kıymetlere sahip olan tasarruf sahiplerinin hak ve yararlarının korunması,
2. Finansal tablolarda yer alan muhasebe bilgilerinin doğruluğunun, güvenilirliğinin saptanarak kamuya açıklanması,
3. Finansal tablolarda yer alan bilgilerin üretiminde genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine ve standartlarına uyulup uyulmadığı ve muhasebe bilgilerinin, işletme ortakları ve diğer ilgili kişi ve kurumların mali çıkarları ve bilgi gereksinimleri açısından tarafsızlığının sağlanması⁽⁵⁵⁾.

B. Anonim Şirketlerde Denetim :

Türk Ticaret Kanununun 136. maddesinde belirtilen sermaye şirketleri arasında yer alan anonim şirketler küçük tasarrufların bir araya getirilerek nemalandırılmasına imkân sağlayan ve bu şekilde toplanan kaynakları çeşitli yatırımlara bağlayan ortaklıklardır. İşletme yönetiminin kendi çıkarlarını düşünerek veya bilgisizlik nedeniyle alacakları yanlış kararlar tasarruflarda bulunmuş kitleye zarar verecektir. Bu ise tasarruf sahiplerinin anonim ortaklıklara dolayısıyla sermaye piyasasına olan güveni sarsacak ve tasarrufların etkin olmayan diğer alanlara kaymasına sebep olacaktır⁽⁵⁶⁾. Anonim şirketlerde yapılan

(55) Zaimoğlu, op.cit., s. 7.

(56) Zaimoğlu, Ibid., s. 12.

denetimlerin birincil amacı tasarruf sahiplerinin çıkarları-
nin korunarak, şirketler hakkındaki gerçek bilgilerin kamuya
yeterli şekilde aktarılması ve bu güven ortamı içinde tasarruf-
ların istikrarlı bir şekilde ekonomik kalkınma amacı doğrultu-
sunda yönlendirilmesidir.

Tasarrufların korunması gereği, baştan beri kamu otoritesi-
nin tasarrufların toplandığı kişi ve kuruluşları denetim altında
tutmasına neden olmuştur. Devlet, teşkil ettikleri ekonomik güç
ve çok sayıda tasarruf sahibinin çıkarları bakımından anonim ortak-
lıkların faaliyetlerini izlemekte ve denetlemektedir⁽⁵⁷⁾. Anonim
ortaklıkların; kuruluş ve Türk Ticaret Kanunundan doğan işlem ve
hesapları Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından, halkın menkul
kıymetlere yatırım yaparak ekonomik kalkınmaya etkin ve yaygın
bir şekilde katılımını sağlamak amacıyla piyasanın güven, açıklık ve
kararlılık içinde çalışmasını temin etmek için menkul kıymetleri
çıkaran, alım-satımına aracılık eden ortaklıkların Sermaye Piyasa-
sası Kanunundan doğan işlem ve hesapları Sermaye Piyasası Kurulu
tarafından, vergi kanunlarının uygulanması amacıyla da Maliye
ve Gümrük Bakanlığı tarafından denetlenmeleri söz konusu olma-
tadır.

(57) Zaimoğlu, op.cit. s. 12.

Anonim ortaklıkların işlerinin yürütülmesi ve temsili yönetim kurulu vasıtasıyla gerçekleşir. Diğer bir ifade ile "yönetim kurulu anonim ortaklığın idare ve temsile yetkili organdır ve aynı zamanda ortaklık işlerinin idaresinde işletme sahibi mevkiindedir"⁽⁵⁸⁾.

Ticaret Kanunumuz yönetim kurulu üyelerine geniş yetki ve görevler yüklemiş, ayrıca Sermaye Piyasası Kanunu da bu yetkileri genişletici bazı hükümler getirmiştir. Yönetim Kurulu üyelerine tanınan geniş yetki ve görevler, getirilen sorumluluk hükümleri ile dengelenmek istenmiştir. Türk Ticaret Kanununun yönetim kurulu üyelerinin sorumluluğunu düzenleyen hükümleri genel olarak cezai değil hukuki sorumluluklar içermektedir. Yönetim Kurulu üyeleri için cezai sorumluluk sadece özel bazı haller için öngörülmüştür. Yönetim Kurulu üyelerinin hukuki sorumluluğunu gerektiren konular ise T.T.K. m. 336'da sayılmıştır. Buna göre, "yönetim kurulu üyeleri aşağıdaki hallerde gerek şirkete gerek münferit pay sahiplerine ve şirket alacaklılarına karşı müteselsilen mesuldurlar"⁽⁵⁹⁾.

(58) Ersin Çamoğlu, Anonim Ortaklık Yönetim Kurulu Üyelerinin Hukuki Sorumluluğu, Ankara, 1972, s. 2.

(59) Türk Ticaret Yasası, op. cit., s. 108.

1. Hisse senetleri bedellerine mahsuben pay sahipleri tarafından vukubulan ödemelerin doğru olmaması,
2. Dağıtılan ve ödenen kâr paylarının hakiki olmaması,
3. Kanunen tutulması gereken defterlerin mevcut olmaması veya bunların intizamsız bir surette tutulması,
4. Umumi heyetten çıkan kararların sebepsiz olarak yerine getirilmemesi,
5. Gerek kanunun gerek esas mukavelelerinin kendilerine yüklediği sair vazifelerin kasden veya ihmal neticesi olarak yapılamaması."

Yukarıda sayılan durumlar dışında yönetim kurulu üyelerinin ortaklığa karşı özen ve sadakat borçlarının mevcut olduğu kabul edilmektedir. Özen borcu T.T.K. m.320'de düzenlenmiştir. Sadakat borcu ise kaynağını ortaklıkla yönetim kurulu üyeleri arasındaki vekalet (veya hizmet) sözleşmesinde bulur⁽⁶⁰⁾.

Hukuki sorumluluk sisteminin etkin olarak işlemesi tasarruf sahibinin bilinci ve yöneticilerin işlemleri hakkında bilgi sahibi olmasına bağlıdır. Mevcut durum itibariyle bu sistemin etkin olarak işlediği söylenemez. "Oysa, yönetim kurulu üyeleri için kabul edilen sorumluluk sistemi etkinlik derecesi oranında, ortakların, alacaklıların ve üçüncü şahısların menfaatlerini, dolayısıyla

(60) Çamoğlu, op.cit. ,s.74.

da amme menfaatini koruyacağı için büyük önem arz etmektedir. Etkin bir sorumluluk sistemi, yöneticileri, ortaklık işlerinde azami özen göstermeye sevkedeceği gibi bazı kimselerin sadece isim olarak ve maddi amaçlarla yönetim kurulunda yer almalarının da önüne geçecektir⁽⁶¹⁾. Özellikle geniş halk kesimlerinin tasarruflarının emanet edildiği halka açık şirketlerin yönetim kurulu üyelerinin sorumluluklarının etkinleştirilmesi gerekmektedir. Sermaye piyasaları gelişmiş ve yatırımcıların daha bilinçli olduğu İngiltere ve Amerika gibi, ülkelerde kamu otoritesi (İngiltere'de T.D.I., Amerika'da S.E.C.) yönetim kurulu üyeleri aleyhine tazminat (sorumluluk) davası açabilmekte ve ortaklık yöneticilerinin görevden uzaklaştırılmasını mahkemeden isteyebilmektedirler⁽⁶²⁾.

Şirketlerle ilgili olarak Sermaye Piyasası Kanunu ve ilgili mevzuat hükümleri çerçevesinde Sermaye Piyasası Kurulunca yapılacak denetim ise 1- Usul, 2- Hesap ve işlemler, olmak üzere iki kısımda ele alınabilir.⁽⁶³⁾

Usul denetimi; ortaklık genel kurulunun toplantıya daveti toplantı ve kararların alınması için gerekli nisaplar, kararların tescil ve ilanı, yönetim ve denetim kurullarının işleyişine ilişkin

(61) Çamoğlu, op.cit., s.4.

(62) Sabih, Arkan, Halka Açık Anonim Ortaklıkların Özellikleri ve Dış Denetimleri, Ankara, 1976, s. 180.

(63) Zaimoğlu, op.cit., s. 52.

düzenlemeler, yöneticilerin imza yetkileri, mali tablo ve raporların öngörülen esaslar dahilinde düzenleme ve ilan ettirilmesi, Kanun ve tebliğlerde öngörülen bilgi ve belgeleri kurula gönderme ve benzeri yükümlülüklerin süresinde yerine getirilip getirilmediği gibi hususları kapsamaktadır.

Hesap ve işlemlerin denetimi ise; mali tablolarda yer alan bilgilerin gerçeği yansıtıp yansıtmadığı, dönem kârının gerçek faaliyet sonuçlarını yansıtıp yansıtmadığı, Sermaye Piyasası Kanununda yasaklanan örtülü kazanç dağıtımına ilişkin işlemlerin ve hesapların incelenmesi, diğer kanunlarda yasaklanan işlemlerin yapılıp yapılmadığı gibi hususların incelenmesini kapsar.

1. Usul Denetimi:

Usul denetiminin konumuz açısından önemi Sermaye Piyasası Kanununun 4 ve 5. maddelerindeki düzenlemelerdir. Kanunun 4. maddesine göre, menkul kıymetlerini halka arz etmek isteyen ortaklıklar Sermaye Piyasası Kurulundan izin almak zorundadır. 5. maddeye göre de incelemeler sonunda, açıklamaların yeterli ve doğru olduğu sonucuna varıldığı takdirde menkul kıymetlerin halka arzına izin verilir. Açıklamaların yeterli ve gerçeği uygun bulunmadığı veya halka arzın kamu yararına aykırı düşeceği ya da halkın istismarına yol açacağı kanısına varıldığı takdirde, gerekçe gösterilmek

suretiyle başvuru reddedilir⁽⁶⁴⁾. O halde herhangi bir parti menkul kıymetin halka arzına izin verilmesi halinde Kurulun yapmış olduğu inceleme sonucunda bu ihraçta "halkın istismarının" söz konusu olmayacağı ve "halka arzın kamu yararına olacağı" yolunda bir kanaate sahip olduğu zımnên de olsa kabul edilebilir⁽⁶⁵⁾. Menkul kıymet ihracına izin vermede esas alınan ilkeler ise Kurul'un Seri: 1, 1 No.lu tebliğinde bunları çıkaran ortaklık yönünden gereklilik, yeterlik ve kaynaklar arasında denge halk yönünden ise verimlilik ve güven olarak belirlenmiştir.

Gereklilik ve yeterlik, ortaklığın faaliyetini sağlıklı yürütmek ve geliştirmek için fon gereksiniminin sağlam verilere ve geçerli tahminlere dayanarak, ortaklık tarafından kanıtlanmasını ifade eder. Kaynak dengesi, ekonomik koşullara, iş şeklinin özelliklerine, ortaklığın varlıklarının (aktif) yapısına ve işletmecilik standartlarına göre, bir yandan öz ve yabancı kaynaklar, öte yandan uzun ve kısa süreli kaynaklar arasındaki rasyonel ilişkiyi gösterir. Menkul kıymetin verimliliği ise, ekonomik koşullara ve ortaklığın öz varlığına ve kârlılık durumuna göre yeterli getiriyi sağlamasını ifade eder. Bir menkul kıymetin getirisi

(64) Sermaye Piyasası Mevzuatı, SPK. Yayınları-Yayın No:4, İkinci Baskı, Ankara, 1988, s. 4.

(65) Haluk A. Kabaalioglu, Sermaye Piyasasında Kamuyu Aydınlatma İlkesi, Ege Matbaası, İstanbul, 1985, s.142.

temettü veya faiz olarak sağladığı gelir ile değerinde meydana gelen artıştan oluşur. Menkul kıymetin güveni ise, temettü veya faizin istikrarlılığını, zamanında ödenmesini, menkul kıymetin değer kaybından korunmasını, vadesinde veya gerektiğinde paraya çevrilebilmesini ifade eder⁽⁶⁶⁾.

2. Hesap ve işlemlerin denetimi :

Şirketlerin hesap ve işlemlerinin kanunlar ve mevzuatlar karşısındaki uygunluğunun denetlenmesidir. Bunları çeşitli başlıklar biçiminde sınıflandırabiliriz.

a) Kâr dağıtımının kanun ve ilgili tebliğ hükümlerine göre yapılıp yapılmadığı:

Sermaye Piyasası Kurulunun Seri: IV, No.1 tebliğinin 7. maddesiyle getirilen düzenlemeye göre; hisse senetleri halka arz yoluyla satılan anonim ortaklıkların birinci temettü oranı uzun ve vadeli devlet iç borçlanma tahvillerinin ilgili hesap döneminin son günündeki faiz oranıdır (Seri: IV, No: 6 tebliğin 1. maddesinin a fıkrası ile bu oran % 20 olarak belirlenmiştir). Ancak ödenmiş sermaye üzerinden hesaplanacak bu birinci temettü tutarı, hesap dönemi net kârından vergi ve benzerleri düşülmek

(66) Sermaye Piyasası Mevzuatı, op.cit., s. 41-42.

suretiyle bulunan dağıtılabilir kârın yarısından az, % 75'inden fazla olamaz; dağıtılabilir kârın % 75'i devlet tahvilleri faizlerine göre hesaplanan temettü tutarının altında kaldığı takdirde temettü olarak bu mablağ ödenir.⁽⁶⁷⁾

b) Mali tablolarıda yer alan bilgilerin güvenilirliği ve dönem kârının gerçek faaliyet sonuçlarını yansıtır yansıtmadığı;

Uygulamada bazı şirketler daha az vergi ödemek, ortaklara daha az kâr payı dağıtmak, amaçlarıyla ya hasılatlarını düşük göstermekte ya da gider kalemlerini gerçeğe aykırı olarak artırmaktadır. Üretilip satılan mamullere ilişkin hasılatı belge düzenine aktarmamak ya da belge düzeninde yer almasına rağmen faaliyet sonuçlarına dahil etmemek suretiyle dönem kârını düşürmektedir⁽⁶⁸⁾. Kârın bu şekilde kaçırılması küçük tasarruf sahibinin sermayesinin gerçek nemasını alamamasına sebep olmaktadır.

c) Örtülü kazanç dağıtımının yapılar yapılmadığı:

Örtülü kazanç dağıtımını, bir sermaye şirketinde kazancı küçük göstermek amacıyla, kâr zarar hesabını meydana getiren kalemlerin gerçeğe aykırı büyüklüklerde gösterilerek, kurum bünyesinde kalması gereken bir kazancın kurumla ilgili gerçek veya

(67) Sermaye Piyasası Mevzuatı, op.cit., s. 148.

(68) Zaimoğlu, op.cit., s. 53.

tüzel kişilere aktarılmasıdır⁽⁶⁹⁾. Bu; yönetim, denetim veya sermaye bakımından dolaylı veya dolaysız ilişkili olunan diğer bir teşebbüs veya şahısla emsallerine göre bariz şekilde farklı fiyat, ücret ve bedel uygulanması gibi işlemlerde bulunularak yıllık kârın azaltılması şeklinde gerçekleştirilir. Sermaye Piyasası Kanununun 15. maddesiyle de örtülü kazanç dağıtımı yasaklanmıştır.

d) Genel anlamda işlemlerin denetimi :

Ortaklığın, yönetim kurulu üyeleri ile denetçilerinin, müdürlerinin ve diğer personelinin; ortaklığın mal varlığını işletme amaç ve ilkelerine uygun kullanmaları, defter, evrak, dosya, kayıt ve diğer belgelerin kanunlara uygun düzenlenmesi, genel kurul kararlarının yerine getirilmiş olması, genelde ortakların ve diğer menkul kıymet sahiplerinin hak ve yararlarının korunması hususları da incelemeye tabi tutulur⁽⁷⁰⁾.

C. Holdinglerde Denetimin Gerekliliği ve Özellikleri:

Türkiye'de şirketlerin halka açılması oldukça yeni bir olgudur. Bunun en önemli sebeplerinden biri, bankacılık sektörünün

(69) Mualla Öncel, Sermaye Şirketlerinde Kazanç ve Örtülü Sermaye, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1978.

(70) Zaimoğlu, op.cit., s.55.

özellikle holding-banka bütünleşmesi ile uzun süre özel sektörün kaynak ihtiyacını ucuz kredilerle karşılayarak, şirketlerin sermaye piyasasından kaynak taleplerine gerek bırakmamasıdır. Daha sonra bazı holdinglerin halka açılmaya başladıkları görülmektedir. 1973-1974 yılları arasında KOÇ Yatırım ve Sanayi Mamülleri Pazarlama A.Ş., ENKA Holding Yatırım A.Ş. ve ALARKO Holding A.Ş. hisse senetlerini halka arz etmişlerdir⁽⁷¹⁾. Bunları, bazı halka açık şirketlerin kurulması izlemişse de bu durum genel bir eğilim haline gelememiş ve 1981 yılında 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu yürürlüğe girinceye kadar halka açılma olgusu sınırlı kalmıştır.

Sermaye Piyasası Kanununun gerekçesinde tasarının temel hedefleri:

- Sermaye Piyasasının güven ve kararlılık içinde çalışmasını sağlamak ve tasarruf sahiplerinin haklarını korumak,

- Sağlanan güven ve kararlılık ortamı içinde mobilize edilen tasarrufları iktisadi kalkınmanın emrine sunmak ve şirketleri sermaye bakımından halka açarak mülkiyetin tabanını yaygınlaştırmak,

olarak belirlenmiştir. Bu temel hedeflere ulaşmak için tesbit edilen temel ilkelere biri de menkul kıymetlerin güven ve

(71) Arkan, op.cit. s.170.

istikrar içinde işlem görmesi amacıyla oluşturulan menkul kıymet borsasıdır. Holdinglerin sermaye piyasasından kaynak kullamlarının boyutları hakkında fikir edinebilmek için bunların borsada işlem gören hisse senedi ve tahvillerini çeşitli ölçüler açısından inceleyebiliriz.

Çeşitli işlemleri sebebiyle kurul kaydında bulunan 9 holding şirketin ihraç ettikleri toplam tahvil miktarının kurul izinleri içindeki % olarak payı 1982'den 1985'e kadar sırasıyla 41, 73.5, 83.1, 85,6'dır. Görüldüğü gibi holdinglerin payı, yıllar itibarıyla sürekli bir artış göstermektedir. Aynı şekilde yine bu 9 holdingin hisse senetleri halka arz edilmiş 70 şirketi 1982-1985 dönemindeki toplam hisse senetleri halka arzlarının % 30,4'ünü gerçekleştirirken kurul kaydındaki diğer 630 şirketin payı % 69,6 olmaktadır. Borsa birinci pazarında hisse senetleri işlem gören 40 şirketten 28'i OYAK ve İş Bankasının da dahil olduğu yedi büyük holdinge aittir, Özetle; holdinglerin 1982-1985 döneminde birincil piyasada hisse senetlerinin halka arzında % 30,4, tahvillerin halka arzında % 74,8, ikincil piyasada hisse senetlerinin el değiştirmesi suretiyle yaratılan iş hacmindeki payı ise % 56,4 olmaktadır. Görüldüğü gibi holdingler sermaye piyasasına arz edilen fonların önemli bir kısmını kullanmaktadır. Para piyasasında da fonların holding banka bütünleşmesi sonucunda holding şirketlere aktarıldığı bilinen bir olgudur. Tablo III' den de daha önce göndüğümüz gibi bütün holdingler banka, aracı

kurum veya sigorta şirketi niteliğinde kurumlara sahiptirler. Diğer taraftan holding aracı kurum bütünleşmesi ve bu aracı kurumların yalnız grup içi şirketlerin menkul kıymetleri üzerinde işlem yapmalarının ayrıık (segmented) piyasalar oluşmasına yol açabileceği ileri sürülmektedir⁽⁷²⁾. Bu durumda; her aracı kurum, holding iştiraki şirketlerin menkul kıymetlerinin işlem gördüğü bağımsız bir borsa durumuna gelecek ve toplam arz ve talebin tek piyasada karşılaşma olanağı ortadan kalkacaktır. Bu şekilde ayrıık piyasaların oluştuğu bir ortamda tasarruf sahibi ihtiyacının niteliğine göre menkul kıymeti aldığı aracı kurumun belirleyeceği tüm koşullara katlanmak durumunda kalabilecektir.

Görüldüğü gibi holdinglerin sermaye piyasası açısından denetimi özel bir önem arz etmektedir. Sermaye Piyasası Kanunu kapsamında bulunan anonim şirketlerin usul, hesap ve işlemlerinin incelenmesi şeklindeki denetim doğal olarak kanun kapsamında bulunan holding şirketlere de anonim şirket olmalarından dolayı uygulanacaktır. Daha evvel anonim şirketlerde denetim bölümünde bahsettiğimiz hususlar, holding şirketler için de geçerli olmakla beraber yönetim, sermaye ve denetim ilişkileri nedeniyle holding oluşturulan şirketlerin veya başka bir ifade ile bir holdinge bağlı şirketlerin denetiminde özellik gösteren bazı konuların daha ayrıntılı

(72) Hasan Ersel, "Holding Bankacılığı ve Holdingler Bünyesinde Oluşacak Borsa Bankerliği Kuruluşlarının Yarar ve Zararları" Araştırma çalışması, s. 11.

olarak incelenmesinde fayda görülmektedir.

Holding şirketlerin denetiminde üzerinde özellikle durulması gereken konular aşağıda ele alınmaktadır.

1. Holding şirketlerin genel yönetim giderlerini bağlı şirketlere dağıtması :

Holding şirketler topluluğunun denetimlerinde özellik arz eden konulardan biri de holding genel yönetim giderlerinin bağlı şirketlere gider olarak fatura edilmesidir.

Holding şirketler tarafından bağlı şirketlere aşağıdaki konularda hizmet verilebilmektedir⁽⁷³⁾.

- Araştırma ve geliştirme,
- Finansman temini,
- Pazarlama ve dağıtım,
- Yatırım projelerinin hazırlanması,
- Hedeflerin tayini,
- Planlama,
- Örgütlendirme ve kararların uygulanması,
- Bilgisayar hizmetleri,
- Yönetim hizmetleri,
- Mali revizyon ve vergi müşavirliği,

(73) Ankara Muhasebe ve Vergi Dergisi, "Holding Genel İdare Giderlerinin Bağlı Şirketlere Dağıtımı", Aralık 1986, Yıl 15, No: 12, s. 821.

- Piyasa araştırmaları,
- Halkla ilişkilerin düzenlenmesi,
- Personel temini ve eğitimi,
- Muhasebe organizasyon ve kontrolu,
- Hukuk Müşavirliği

Holding tarafından bağlı işletmelere dekont edilecek hizmet faturalarının bağlı işletmelerin ve holdingin dönem kâr ve zararının subjektif olarak belirlenmesinde bir araç olarak kullanılması ihtimal dahilindedir.

Konuya ilişkin olarak yayınlanan Kurumlar Vergisi Genel Tebliği seri no: 33'de ⁽⁷⁴⁾ bu hizmetlerin bağlı şirketlere gider yazılabilmesi için ;

- Hizmetin mutlaka verilmiş olması,
- Kesilen faturada hizmet türünün ayrıntılı olarak belirtilmesi,
- Tek faturada birden fazla hizmet bedelinin bir arada yer alması halinde ise her hizmet bedelinin ayrı ayrı gösterilmesi,

koşulları aranmaktadır. Bu koşullara uygun olarak bağlı şirketler, holding tarafından kesilen fatura bedelini gider olarak kayıtlarında gösterebilecektir. Ancak holding şirketin kendisine ait

(74) Resmi Gazete, Sayı 19310, 13 Aralık 1986.

genel giderlerinin yavru şirketler arasında paylaşılması vergi hukukumuz yönünden mümkün değildir. Hizmet faturası konusunda temel sorun hizmet bedelinin saptanmasıdır⁽⁷⁵⁾. Verilen hizmetlerin bedelini saptamak da KVK Md. 17 örtülü kazanç hükmü dolayısıyla sorun olmaktadır. Uygulamada, yavru şirketlerin ciro ya da kârlarına göre, genellikle yıl sonlarında holding şirketçe yapılan hizmetler fatura edilmektedir.⁽⁷⁶⁾

2. Grup şirketleri arasındaki işlemler :

Holding türü örgütlenmenin amacı gereği, bağlı işletmeler arasında çeşitli işlemler yapılmaktadır. Grup şirketleri arasında en yaygın olan ticari ilişki biçimleri, malzeme ve mal alım-satımı, fon aktarımları olmaktadır.

Hissé senetleri halka satılan anonim şirketlerde kanun koyucu bu tür ilişkilere özel bir önem affederek emsallerine göre bariz biçimde farklı fiyat ve bedel uygulanması suretiyle dönem kârının azaltılmasını yasaklamıştır. Bağlı işletmelerin dönem kârlarının ayarlanmasında kullanılan ve örtülü kazanç dağıtımı olarak adlandırılan bu uygulamalarla ilgili bazı sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu sorunlar; emsal belirlenmesi ve şirketlerin halka açıklık durumları olarak sıralanabilir.

(75) Aksan ve Diğerleri, op.cit.,Rüstem Hacirüstemoğlu, "Holding Şirketlerde Muhasebe" s. 58.

(76) Altuğ, op.cit., s. 222-223.

Emsal tesbiti özellikle holding bağılı şirketlerin de önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Şirketler arasındaki ticari ilişkilerde uygulanan fiyatların emsal fiyatlarla karşılaştırılarak örtülü kazanç dağıtımı yapıp yapılmadığının belirleneceği kanun hükmü gereğidir. Ancak holding şirketlerde emsal tesbitini zorlaştıran en önemli etken, mamüllerin, yine holdingin bir şirketi tarafından pazarlanmakta olmasıdır.

Bu durumda holdingin pazarlama firmasına uygulanan fiyatla karşılaştırılabilecek herhangi bir emsal fiyat söz konusu olmamaktadır. Grup dışı başka firmaların uyguladıkları fiyatlarla karşılaştırma ise aynı tür malı satan şirketin de başka bir holdingin iştiraki olması, aynı malı üreten başka firma olmaması, mamul kalitesinin farklılığı gibi nedenlerle mümkün olmamaktadır. Emsal belirlenmesinin kısıtlılığı, örtülü kazanç tesbitini başka kriterin olmaması yüzünden hemen hemen imkânsız hale getirmektedir.

Holding şirketlerde örtülü kazanç dağıtımı açısından ortaya çıkan diğer bir sorun da, holdingin de iştiraki bulunan halka açık bir şirketin, yönetimine sahip olduğu halka kapalı diğer bir şirket aracılığıyla, holdinge bağılı başka şirketlere örtülü kazanç dağıtımında bulunması durumudur. Sermaye Piyasası Kanununun 15. maddesinin 3. fıkrası "Hisse Senetleri halka satılan bir anonim ortaklık, yönetim, denetim ve sermaye bakımından dolaylı veya dolaysız ilişkide bulunduğu diğer bir teşebbüsle veya şahısla

emsallerine göre bariz şekilde farklı fiyat uygulamak gibi işlemlerde bulunarak yıllık kârını azaltamaz" demek suretiyle örtülü kazanç dağıtımını hisse senetleri halka satılan anonim şirketlerle sınırlamıştır. Bu durum, Sermaye Piyasası Kurulunun müdahalesini engelleyerek, hisse senetleri halka arzolan şirketler için Sermaye Piyasası Kanununun örtülü kazanç yasağının aşılması anlamına gelmekte ve öngörülen amacın gerçekleşmesine engel teşkil etmektedir.

3. Holding şirketlerinde sermaye artırımını :

Sermaye artırımını sebebiyle ihraç edilebilecek hisse senetlerinin halka arzedilmesinden önce Türk Ticaret Kanununun 391. maddesi hükmü gereğince esas sermayeye karşılık olan hisse senetlerinin bedellerinin tamamen ödenmiş olması gerekir. Aynı husus Sermaye Piyasası Kurulunun Seri: 1. No.1 tebliğinin 8. maddesinde de yer almıştır. Uygulamada şirketler sermayesinin ödendiğine ilişkin "noter tesbit tutanağı" getirmekte ve bu yeterli görülmektedir. Ancak noterce sermayenin ödenmesine ilişkin olarak yapılan incelemeler, sermayeye ilişkin hesapların kapatılıp kapatılmadığını tesbit etmekten öteye gitmemektedir. Artırılmış sermayeye ilişkin bedellerin ortaklarca nasıl ödendiği, ödeme şekillerinin kanunlara uygun olup olmadığı araştırılmamaktadır. Oysa uygulamada, kredi kurumlarından kredi alabilmek, teşviklerden yararlanabilmek, bazı

ortaklara yarar sağlamak amaçlarıyla fiktif kayıtlarla şeklen sermaye artırımlarına rastlanmaktadır⁽⁷⁷⁾. Bu yöntemler holdingleşme için bir araç olarak kullanılmakta ve holdingin iştirak payını artırıcı nitelik taşıyabilmektedir.

Sermaye Piyasası Kanununun 7. maddesi uyarınca halka arz yoluyla satılan hisse senedi bedellerinin tam olarak ve nakden ödenmesi gerekmektedir. Özellikle holding şirketlerinin taahhütlerini yerine getirmeleri sırasında nakden ve tam olarak ödeme yapıp yapmadıkları önem taşımaktadır. Sermaye artırımlarında artırıma katılan grup şirketlerinin taahhütlerini büyük ölçüde cari hesaplar aracılığıyla ödedikleri gözlenmektedir. Her ne kadar bir şirketin diğer şirketten cari hesap alacağını sermaye payına mahsubu nakdi ödeme ise de, ödeme anında taahhüt tutarında gerçek bir alacağın olup olmadığının belirlenmesi gerekir. Holding şirketler topluluğunda cari hesaplar oldukça karmaşık kayıtları içerebileceği için hesaba giren her kaydın hangi işlemde kaynaklandığının ve gerçekliğinin araştırılması gerekmektedir.

Daha önce de bahsedildiği gibi, menkul kıymetlerin ihracında esas alınan ilkeler menkul kıymetler çıkaran ortaklıklar yönünden "gereklilik" "yeterlik", ve "kaynaklar arasında denge", halk yönünden ise "verimlilik" ve "güven" şeklinde belirlenmiştir. Herhangi bir şirketin gereksinme duymadığı ölçüde sermaye artırımına gitmesi ve böylece küçük ortakların sermaye artırımına katıl-

(77) Zaimoğlu, op.cit., s. 40-41.

malarını engelleyerek, arta kalan payların büyük ortaklarca satın alınması ve şirketin bu kişilerce ele geçirilmesi gibi bir düzenleme yapması mümkündür⁽⁷⁸⁾. Ülkemizde^{henüz} şirket ele geçirmelerini önleyen kanuni düzenlemelerin olmadığı dikkate alınarak, halka arz izni verilmesi aşamasında Seri.1, Nd.1 tebliğinde öngörülen gereklilik ilkesi uyarınca, mümkün olduğu ölçüde bu hususların göz önüne alınması ile diğer küçük tasarruf sahiplerinin çıkarlarının korunmasında etkinlik sağlanabilir. Aynı kriterler çerçevesinde bir diğer değerlendirme ise halka arzın zamanına ilişkindir. Eğer saptanabiliyorsa halka arzın tüm ortakların katılabileceği, yani mali güçlerinin en yüksek olduğu dönemlerde yapılması gerekir. Gerek halka arzedilecek miktarın yüksek tutulması, ve gerekse halka arzın ortaklar açısından uygun olmayan bir zamanda yapılması suretiyle, yönetimin ve sermaye paylarının küçük ortaklar aleyhine, büyük ortaklar elinde toplanmasına çalışılabilir⁽⁷⁹⁾.

Bu şekilde holdingleşmeye yönelik yaklaşımların önlenmesinde sermaye Piyasası Kurulunun yetkilerini özenle kullanması gerekmektedir.

Son olarak; kayıtlı sermaye sistemini kabul etmiş holding bağlı şirketlerinde, bu sistemin yönetim kuruluna tanındığı,

(78) Zaimoğlu,op.cit., s.42.

(79) Zaimoğlu,op.cit., s. 43.

rüçhan haklarının kısıtlanması, imtiyazlı ve itibari değerinin üzerinde hisse senedi çıkarılması ve imtiyazlı hisse senedi sahiplerinin haklarını kısıtlama yetkilerinin holding çıkarları doğrultusunda kullanılması tasarruf sahiplerinin haklarını halel-
dar edebilecektir. Kayıtlı sermaye sisteminde yönetim kuruluna bu tür yetkiler tanınmasında ve bu yetkilerin kullanımında küçük tasarruf sahiplerinin de hak ve yararlarının gözetilmesi gerekmektedir.

4. Holding şirketlerin mali tabloları ve kamuyu aydınlatma ilkesi:

Mali tablolar, bilindiği gibi, muhasebenin rapor etme işlevini yerine getirmek üzere hazırlanırlar. Mali tablolar-
daki bilgiler, bu bilgilerle dolaysız veya dolaylı ilgilenenler tarafından kullanılırlar⁽⁸⁰⁾. Bu kullanıcıları şu şekilde gruplandırabiliriz⁽⁸¹⁾.

- Dolaysız kullanıcılar:

İşletme sahipleri, kredi kurumları, yönetim, devlet, işçiler, müşteriler,

- Dolaylı kullanıcılar;

(80) İ.Melih Baş, "Denetim Dergisi" Çağdaş Denetim Kavramı ve Muhasebe Denetimi, Ocak 1988, sayı: 25, s. 9.

(81) AICPA, Professional Standarts, Commerce Clearing House Inc., Illinois, U.S.A., 1977, Vol.3, s. 7202-7203.

Finansal analistler, sermaye borsaları, hukukçular, sermaye piyasasını düzenleme ve denetleme kuruluşları, mali bilgi yayın organları, ticaret birlikleri, işçi birlikleri.

Tüzel kişiliğe sahip bir işletmenin özellikle bilanço ve gelir tabloları düzenlemesi hukuki olduğu kadar, ekonomik bir zorunluluktur.

Konsolide tabloların düzenlenmesi ise sadece ekonomik bir zorunluluk olmaktadır⁽⁸²⁾. Ana şirketin doğrudan veya dolaylı olarak mevcut oylarının % 50'sinden fazlasını elinde bulundurduğu şirketlerin bilanço ve gelir tablolarının belli bazı ilkelere göre konsolidasyona tabi tutulması özellikle ana şirketin ortakları ve alacaklılarına, bağlı işletmelerin bağımsız olarak faaliyet sonuçlarının açıklanmasından daha yararlı ve faydalı bilgilerin sunulmasına olanak tanıyacaktır⁽⁸³⁾. Holding topluluklarının mali durumunu ve faaliyet sonuçlarını belirlemek üzere düzenlenen konsolide bilanço ve konsolide gelir tablosu, topluluğun konsolide mali tablolarını oluştururlar. "Konsolide finansal tablolar, ekonomik bir ünite oluşturan hukuken bağımsız işletmelerin ferdi finansal tablolarının birleştirilmesi şeklinde yapılandırıldığından, konsern (holding) içi borç ve alacak ilişkileri, konserne

(82) Nalan Akdoğan ve Nejat Tenker, Finansal Tablolar ve Analizi, Savaş Yayınları, 2. bası, Ankara, 1985, s.211.

(83) "Accounting Standarts", 1984/85 edition, current Text as of June, 1. 1984, s. 7873.

dahil işletmeler arasındaki satışlar ve satınalmalar, hizmet transferleri gibi faaliyetler, üzerinde özellikle durulması gereken hususlardan olacaktır"⁽⁸⁴⁾. Konsolide tablolar, grubun belli bir dönem faaliyet sonuçlarının başarısı, grubun ekonomik gücü ve mali yapısı hakkında önemli bilgiler sağlayan tablolardır. Bağlı işletmelerin, topluluk dışı şahıs ve işletmelerle olan ilişkilerinin başarısı hakkında mevcut yatırımcılara ve potansiyel yatırımcılara bağımsız mali tabloların sunulmasından daha yararlı bilgileri sağlayan konsolide tablolar denetim açısından özel önem taşırlar.

Menkul kıymetlerin halka arzında, yayınlanacak izahname ve sirküler yatırımcının yatırım kararı vermesinde etkili olan belgelerdir. Yatırımcı, kamuyu aydınlatma ilkesi çerçevesinde yayınlanan izahname ve sirkülerde yer alan bilgilere göre şirket hakkında değerlendirme yapıp yatırım kararı alacağı için açıklanacak bilgiler arasında ihraççı ortaklığın konsolide tablolarının da yer alması tasarruf sahibine yeterli bilgi verilmesi gereğinin ön koşuludur.

Kamuyu aydınlatma ilkesini; "ortaklık pay sahiplerinin ve alacaklılarının çıkarlarını korumaya ve haklarını bilinçli ve etkili bir şekilde kullanmaya yardım eden; gelecekteki pay ve tahvil

(84) Kamuran Pekiner, İşletme Denetimi, Fatih Yayınevi Matbaası, 4. bası, İstanbul, 1984, s.203.

sahiplerinin ve Sermaye Piyasasının diğer ilgililerinin aldattılmalarını önleyip, ortaklık yararına kazanılmalarını sağlayan; özel ekonomik gücün, ulusal ekonominin gereklerine ve faydasına uygun çalışmasını gerçekleştiren; gerek iç, gerek dış denetimi kapsamı içine alan, ilkelerin tümüdür," şeklinde tanımlamak mümkündür⁽⁸⁵⁾.

Vischer konsolide bilançonun bağlı işletmeler topluluğunun mal varlığı durumunu aydınlattığını ve likiditesine ilişkin bilgi verdiğini, bu açıdan ikili görevi olduğunu belirtmektedir. Birincisi "iç görev"dir. İç görevle, ana ortaklığın yöneten ve gözetim altında tutan organlarına topluluğun mal varlığı durumu, kârlılığı hakkında bilgi verilmesi yerine getirilerek onların, topluluğu amaca uygun denetlemeleri ve daha iyi yönetmeleri sağlanır. "Dış görev" ise, ana ortaklığın pay sahiplerine ve alacaklılarına yönelmiştir. Son işlevin kamuyu aydınlatma ilkelerinin gereği ve çok iyi bir uygulama örneği olduğu açıktır⁽⁸⁶⁾.

Gerçekten, kamuyu aydınlatmanın etkin olarak sağlandığı Birleşik Devletlerde, menkul kıymet ihracı için Securities and Exchange Commission'a başvuruda bulunan bir ortaklığın konsolide bilanço ve gelir tablolarının kamuya açıklanması zorunlu tutulmuştur⁽⁸⁷⁾. Menkul kıymetleri halka arzolan her ortaklığın konsolide mali tablolarını yayınlaması söz konusu değildir. Konsolide

(85) Ünal Tekinalp, Anonim Ortaklığın Bilançosu ve Yedek Akçeleri-Kamuyu Aydınlatma İlkesi ile-, Fakülteler Matbaası, 2. bası, İstanbul, 1979, s. 53.

(86) Tekinalp, ibid., s. 235'den, Frank Vischer, Die Konsolidierte Rechnungslegung in der Aktiengesellschaft, Sag. 48 (1976), 1/2. s. 81.

(87) Sidney Davidson (Editör in Chief), Handbook of Modern Accounting, Chapter 35, SEC Procedures and Regulations, McGraw-Hill Book company, 1970, section 35-9.

tablolar, düzenlenme amacı ve şekli gereği topluluk şirketlerini yönetim ve denetim altında bulunduran ana işletmeler için söz konusu olacaktır.

Konsolide mali tabloların önemi, anonim şirketlerin tahvil, finansman bonosu gibi borçlanma senetlerinin halka arzedilmesinde daha da artmaktadır. Halka arz izni aşamasında topluluk şirketlerinin borç ödeme kapasiteleri hesaplanırken tahvil ve diğer borç senetleri ihraç limitinin yükseltilmesinin getirebileceği sakıncalarda göz önüne alınarak, konsolide mali tabloların ilgili şirketlerden istenmesi oldukça yararlı bir uygulama olacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
KONSOLİDE MALİ TABLOLAR

KISIM : I

GENEL YAPISAL NİTELİKLERİ

A. Tanım, Gereksinme ve Amaç :

Bir holding şirket faaliyetlerinin bütününe veya önemli bir kısmını bağlı şirket veya bağlı şirketler aracılığıyla sürdürdüğünde, holding şirketin hesapları bütün faaliyetlerin sonucunu doğru olarak sunmakta yetersiz kalacaktır. Aynı zamanda holding şirket, kontrol ettiği veya sermayesinin büyük bir kısmını elinde bulundurduğu şirket veya şirketlerin bireysel mali tablolarla bütün finansal durumlarını/gerçeğe uygun bir şekilde sunmakta yine yetersiz kalacaktır⁽⁸⁸⁾. Holding içerisinde yer alan ana şirket ile bağlı şirketlerin ayrı ayrı tüzel kişiliklerini korudukları bilinmektedir. Ancak, bunlar, ekonomik açıdan tek bir ünite gibi kabul edilmektedirler. Bu nedenle; ana ve bağlı şirketlerin ayrı ayrı düzenledikleri bireysel mali tablolar yanında, topluluğun ekonomik ve mali yapısını yansıtan mali tabloların düzenlenmesi de zorunlu olmaktadır⁽⁸⁹⁾.

(88) David Rae Smith, "Konsolidasyonda İlkeler ve Sorunlar" (Çev.Fevzi Sürmeli) 10.Uluslararası Muhasebeciler Kongresi, 1972, s. 97.

(89) Nejat Akıncı ve Müjdat Önlen, Mali Tablolar Analizi, Barış Yayınları, İzmir, 1985, s. 169.

Topluluğun ekonomik ve mali yapısı hakkında gerek duyulan tüm bilgileri kapsayan konsolide tablolar; topluluk hakkında bilgi sahibi olmak isteyen ana işletmenin hissedarlarını, alacaklılarını, yönetici ve deneticilerini yakından ilgilendirmektedir⁽⁹⁰⁾. Bu nedenle bunlar, bir bütün olarak grubun faaliyet sonuçları ve mali durumunu hakkında bilgi alma gereğini duyarlar. Bu gereksinme, grubun bütünü, grup içindeki ekonomik birimlerin birbirinden ayrı ~~kanuni~~ durumlarını dikkate almaksızın tek bir şirket gibi ele alan birleşik mali tablolar tarafından karşılanır⁽⁹¹⁾.

American Institute of Certified Public Accountants (AICPA) tarafından Accounting Research Bulletin No:51'in (ARB 51) Ağustos 1959 tarihli sayısında konsolide mali tabloların amacı ve gerekliliği şu şekilde belirtilmiştir:

(Par.1) "Konsolide tabloların amacı, ana şirketin ortakları ve kredi veren kurumların yararına, ana şirketin ve bağlı şirketlerinin faaliyet sonuçlarını ve mali durumlarını, esasen, grup sanki bir veya daha fazla şubeden veya bölümden oluşuyormuş gibi sunmaktır"⁽⁹²⁾.

(90) I.J. Chaykin and M.Zimerring, Advanced Accounting Problems, New York, U.S.A., 1958, s. 220.

(91) İ.Ü. İşletme Fakültesi, "Muhasebe Ens.Dergisi", Uluslararası Muhasebe Standardı, (Çeviren: Haluk Ünal), Ağustos, 1977, yıl 3, No: 9, ek.s.8-9.

(92) Davidson, op.cit., bölüm 32-9.

(Par.2) "Konsolide tabloların, grubu oluşturan şirketler için ayrı ayrı hazırlanmış bağımsız tablolardan daha anlamlı bilgi sağladığı varsayılır, ve gruptaki şirketlerden biri diğer şirketler üzerinde dolaylı veya dolaysız kontrole sahipse açık bir şekilde durumun gösterilmesi için genellikle konsolide tablolar gerekli olmaktadır"⁽⁹³⁾.

Konsolide tablo düzenlenmesinin yararı, yine AICPA- Kavramlar ve Standartlar Komitesince şöyle belirtilmiştir. "... iki ya da daha fazla şirkette birden, önemli hisseye sahip bir grup söz konusu olduğunda ya da bu şirketlerin faaliyetleri ve varlıkları bir grubun yönetimi altında bulunduğu, bu şirketlerin mali durum ve faaliyet sonuçlarının bildiriminde, konsolide tablo düzenlenmesi yararlıdır. Konsolide tablolar uygulama olanağı verdiği ölçüde bir grubun faaliyetlerini, varlıklarını ve pasiflerini bir bütün halinde ortaya koyar"⁽⁹⁴⁾.

İşletmelerin ekonomik ve mali yapılarını yansıtması açısından bireysel mali tablolara, topluluğun ekonomik ve mali yapısını yansıtması yönünden de konsolide mali tablolara gereksinim duyulduğu söylenebilir. Diğer bir anlatım ile; konsolide

(93) Joe Ben Hayle, Advanced Accounting, Business Publications, Inc., Plano, Texas, 2 nd. Edition, 1987, s.45.

(94) H.A. Black-J.E. Champion-R.G. Brown, Accounting in Business Decisions; theory, method and use, Englewood Cliffs, N.J., Prentice Hall, U.S.A., 1967., s. 631.

mali tabloların verebildiği bilgileri, bireysel mali tabloların verememesi, bağımsız mali tablolar ile konsolide mali tabloların düzenlenmesini zorunlu kılmaktadır⁽⁹⁵⁾. Konsolidasyon aracılığı ile kontrol altında bulundurulmuş stok tutarı, yatırım tutarı ortaya çıkarılmış olur. Ayrıca toplam ciro, maliyetler, kâr-zarar işletmeler arası gidermelerden sonraki tutarlarıyla görünebilir. Kontrol grubunun finansman, likidite kârlılık durumu ve benzeri durumları hakkında bilgi edinilir. Aslında, hazırlanan konsolide mali tablolar, hem işletme içi hem de işletme dışı amaçlarla kullanılırlar, ancak bunlardaki bilgi ayrıntıları değişik olur. "Konsolide tabloların raporlanması, ABD'de ana şirketin finansal tablolarının yerine geçecek nitelikte (substitute), İngiltere'de ise ana şirketin finansal tablolarını destekleyici nitelikte (supplement) kabul edilmiştir. Böylece, konsolide mali tablolar, holding şirket hakkında (muhtemelen) en çok bilgiyi sunma biçimi olmaktadır"⁽⁹⁶⁾.

Konsolide mali tablolar;

- Konsolide bilanço,
- Konsolide gelir tablosu,
- Konsolide dağıtılmamış kârlar tablosu

(95) Akıncı ve Önen, op.cit., s. 169.

(96) Ahmet Hayri Durmuş, "Yabancı Ülkelerde Çalışan Şirketlerimizimizin Finansal Tablolarını Konsolidasyonda Karşılaştıkları Sorunlar", Türkiye VI. Muhasebe Eğitimi Sempozyumu, Uluslararası Muhasebe ve Denetim Sorunları, Alanya, 1984, s.43.

olmak üzere üç grupta incelenebilir⁽⁹⁷⁾.

Biz, bu tablolar içerisinde düzenlenme yoğunluğu ve etkinliği bakımından uygulamada en sık rastlanılan konsolide bilanço ve gelir tablosunu inceleyeceğiz.

Konsolide bilançonun düzenlenmesindeki başlıca amaç belirli bir grubun kontrolü altındaki ya da hissedarı buldukları şirketlerin bilançolarına göre kontrol grubunun sahip olduğu varlık ve sermaye yapısını tek bilançoda ilgililere sunmaktır. Konsolide gelir tablosunun düzenlenmesindeki başlıca amaç da belirli bir grubun kontrolü altındaki ya da hissedarı buldukları şirketlerin gelir tablolarına göre, kontrol grubunun gerçekleştirdiği satış hasılatı, satış giderleri, finansman giderleri ve vergilerden önceki-sonraki kârı tek gelir tablosunda ilgililere sunmaktır⁽⁹⁸⁾.

B. Uluslararası Gelişimi ve Ulusal Uygulamalar :

Mali tabloların konsolidasyonu çalışmaları, önce kuzey Amerika'da başlamış, sonra İngiliz uygulamasına geçmiştir. Buradan Kanada, Almanya ve öteki Avrupa ülkelerine, Avustralya,

(97) Johnson and Gentry, op.cit., s. 597.

(98) Ahmet Hayri Durmuş, Mali Tablolar Tahlili, Nihad Sayar Yayın ve Yardım Vakfı Yayınları, No: 410/644, İstanbul, 1986, s. 385.

Yeni Zelanda'ya geçmiştir. Çalışmalar İkinci Dünya Savaşından sonra geliştirilmiştir. Ülke dışı yatırımların çoğalması, holdinglerin, yatırım gruplarının fazlalaşması, çok uluslu şirketler, mali tabloların konsolidasyonu çalışmalarını yoğunlaştırmıştır. Konsolidasyon konusunun bu ölçüde önem kazanması, bu konuda da uluslararası standartların konulması çalışmalarını gerektirmiştir. Nitekim 1973'de oluşturulan "Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu" (IASB) bir çok tasarı ve standart yayınlamış, bu arada "Uluslararası Muhasebe Standardı 3- Konsolide Finansal Tablolar", 1977 yılı başında yürürlüğe girmek üzere (Haziran 1976'da) yayımlanmıştır (EK-1). Amerika'da "Amerikan Yeminli Muhasebeciler Enstitüsü" (AICPA) bunların uluslararası standart olmadan önce "Finansal Muhasebe Standartları Kurulu" (FASB) tarafından kabul edilmesini ileri sürmüştür. İngiltere'de meslek kuruluşları, bunları kendi kurallarına ters düşmeyecek şekilde kullanmalarını önermiştir. Bunlar, Avusturalya, Kanada gibi ülkelerde tartışma konusu olmuştur. Tartışmalar IASB'nin yetkisinin az olduğunu göstermektedir. Öte yandan "6. Avrupa Finansal Analistler Dernekleri Federasyonu Kongresi, Montreux, 1970" de, "Avrupa Şirket Hesaplarının Konsolidasyonu" konusu incelenmiş ve bir rapor yayımlanmıştır. A.B.D'nde "FASB" in da bu konuda kararları bulunmaktadır⁽⁹⁹⁾.

(99) Durmuş, op. cit., s. 38.

Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun (AET) Avrupa Birliği Konseyi, muhasebenin amaçlarına ulaşabilmesi ve mali tablolarındaki bilgilerin eş-değer olmasını sağlamak için üye devletler mevzuatı arasında uyum sağlama gereğini göz önüne alarak, 1976 yılında teklif edilen ve tartışmaya açılan konsolide mali tablolarla ilgili "7. direktif"i, 13 Haziran 1983'de kabul ederek uygulamaya koymuştur. (EK-2). Bu direktifin birinci maddesiyle; üye devletlerdeki, konsolide mali tablolar düzenlemek ve konsolide faaliyet raporu hazırlamak durumunda bulunan bütün ana teşebbüslere belirli koşulları taşımaları halinde konsolide mali tablo düzenleme zorunluluğu getirilmiştir.

Uluslararası teorik çalışmalar yukarıda özetlendiği gibi gelişirken, pratikte ülkelerdeki uygulamalarla ilgili gelişmeleri görebilmek için de, 1980 yılında, OECD ülkeleri arasında, muhasebe uygulamaları ile ilgili olarak yapılan bir araştırma da, konsolide tablolarla ilgili olarak sorulan sorulara verilen cevapları özetleyen aşağıdaki Tablo IV'ü inceleyebiliriz.

TABLO : IV
KONSOLIDASYON YÖNTEMLERİ (100)

Üye Ülkeler	Kamuh Düzenleme var mı?	Muhasebe standart-ları var mı?	Konsolidasyona hangi şirketlerin dahil edileceği konusunda belirlenmiş kurallar var mı?	Konsolidasyona dahil edil-meyen iştirakler için ya-tırımın hangi yöntemle mu-hasebeleştirileceği konusun-da kurallar var mı?
AET	Hayır (7.direktifte üzerinde çalışılıyor)	-	7.Direktifte üzerinde çalışılıyor.	7.direktifte özsermaye yön-temi getiriliyor. Evet (maliyet yön.)
Almanya	Evet	Hayır	Evet	Hayır
Belçika	Evet	Hayır	Hayır	Hayır
Danimarka	Evet	Hayır	Hayır	Evet
Fransa	Hayır	Evet (CNC)	Evet	Evet
İrlanda	Evet	Evet(SSAP 14)	Evet	-
İtalya	-	-	-	Hayır
Lüksemburg	Hayır	Hayır	Hayır	Evet(şegitli yön.)
Hollanda	Evet	Evet(TCB)	Evet	Evet
İngiltere	Evet	Evet (SSAP 14)	Evet	Evet
Avusturalya	Evet	Evet(AASE)	Evet	Hayır
Avusturya	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır
Kanada	Evet	Evet(CICA)	Evet	Evet(Özser.Yön.)
İspanya	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır
ABD	Evet	Evet(ARB 51 APB 18)	Evet	Evet (Özser.Yön.)
Yunanistan	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır
Japonya	Evet	Hayır	Evet	Evet(Özser.veya Mal.Yö)
Yeni Zelanda	Hayır	Evet(SSAP 2-8)	Evet	Evet
Norveç	Evet	Hayır	Evet	Hayır
Portekiz	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır
İsveç	Evet	Evet (APAA 11)	Evet	Evet (Mali.Yön)
İsviçre	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır

(100) OECD, International Investment and Multinational Enterprises, Accounting Practices in OECD Member Countries, OECD, 1980, s. 47.

Tablodan da anlaşılacağı üzere Kanuni düzenlemeler henüz İrlanda, Hollanda, İngiltere, Belçika, Danimarka ve Almanya'da mevcuttur. Almanya'da kanuni düzenlemeler sadece yerli şirketlerle ilgili olarak sınırlandırılmışsa da, uygulamada bir çok şirket dışardaki iştiraklerini de dahil ederek konsolide tablolar hazırlamaktadır. Fransa'da ise "Conseil National de la Comptabilite" tarafından alınan bir tavsiye kararı mevcuttur. AET üyesi olmayan ülkelerden ise altısında (Avusturalya, Kanada, ABD, Japonya, Norveç ve İsveç) kanuni düzenlemeler mevcuttur⁽¹⁰¹⁾.

Konsolide hesaplar hazırlamak için, bir şirketin diğer bir şirketin bağlı şirketi olması lazımdır. Bunun için de ana şirketin sıralananlardan birini kontrol etmesi gerekir: (i) Oy gücüne hakimiyet (Avusturalya, İrlanda, Japonya, İsveç ve ABD-bazı hususlar hariç olmak üzere); (ii) Çıkarılmış ortaklık sermayesine hakimiyeti (Hollanda, İngiltere ve Avusturya) veya ortaklık özsermayesine hakimiyet (İrlanda); (iii) Yönetim Kurulunun bileşimine hakimiyet (Avusturalya, İrlanda ve İngiltere, ana şirket bağlı şirketin hislerine sahipse); (iv) Bağlı şirketin yönetimine hakimiyet (Hollanda ve İsveç)⁽¹⁰²⁾.

Tüm bu ulusal ve uluslararası düzenlemelere rağmen günümüz iş dünyasında konsolide mali tabloların hazırlanması hala çok

(101) OECD, *ibid.*, s. 44-45.

(102) OECD, *op.cit.*, s. 45.

seyrek olarak yapılmaktadır. A.B.D.'de uygulamadaki muhasebe işlemleri konusunda yayınlarda bulunan "Accounting Trends and Techniques" in, 600 firmanın yıllık faaliyet raporları ile ilgili olarak yaptığı bir araştırmada, bunlardan sadece 6 tanesinin 1984 yılı için konsolide mali tablolar düzenlediği anlaşılmıştır⁽¹⁰³⁾.

Ülkemizde de, mali tabloların konsolidasyonu konusundaki çalışmalar oldukça yenidir. Kuramsal alandaki çalışmalar, özellikle yurt dışına açılan işletmelerimizde bir kaç yıldan beri uygulama alanı bulmuştur⁽¹⁰⁴⁾. Türkiye'de yatırımda bulunan ve merkezi yabancı ülkelerde olan bazı çok uluslu şirketler ile holding şirketlerin, bağlı şirket bilanço ve gelir tabloları ile ana şirketin bilanço ve gelir tablolarını konsolide etmeleri kendi ülkelerindeki muhasebe uygulamaları gereği zorunlu olmaktadır. Konsolide tabloların düzenlenmesi genelde merkez tarafından yapılmaktadır. Bu nedenle Türkiye'de faaliyette bulunan yabancı sermayeli şirketin konsolide tablo düzenleme sorumluluğu yoktur⁽¹⁰⁵⁾.

(103) Hoyle, op.cit., s.41.

(104) Durmuş, op.cit.s. 38-39.

(105) Nalan Akdoğan, Mehmet Sayarı, "Türk ve Yabancı İşletmelerin Karşılaştıkları Muhasebe Sorunlarına Çözüm Önerileri" Türkiye VI. Muhasebe Eğitimi Sempozyumu, Uluslararası Muhasebe ve Denetim Sorunları, Alanya, 1984, s.98 ve 106.

C. Konsolidasyon İçin Koşullar ve Yararlanma Sınırları:

Konsolide işlemlerin yapılabilmesi için gerekli koşullar;

- Ön koşullar,
 - Teknik koşullar,
- olarak gruplandırılabilir (106).

1. Ön Koşullar :

Holding, bağlı şirketlerin bilançolarının konsolidasyon çalışmalarını sırasında, konsolide bilançoya iştiraklerinden hangilerini dahil edip hangilerini dahil etmeyeceği konusunda iki temel yaklaşım vardır (107).

- Yönetimlerine etkin olunan iştirakleri gösterme: AET ülkelerinde holding hesaplarını tek düzenleştirme ilkesi olarak bireysel yönetim ilkesi kabul edilmiştir. Bir çok ülkede uygulama bu görüşe dayanır. Bu görüşe göre holding sürekli olarak yönetimlerine katıldığı ve yönetimine hakim olduğu iştiraklerini konsolide bilançoda göstermelidir.

- Tüm iştirakleri gösterme görüşü: Bu görüşe göre, holding şirkete ya da topluluk içindeki öteki şirketlere ait olan tüm

(106) N.Bedford-K.Perry-A.Wyatt, Advanced Accounting, 2 nd. Edition, John Wiley and Sons Inc., U.S.A., 1967, s.234.

(107) Altuğ, op.cit., s. 242.

iştirakler, konsolide bilançoda gösterilmelidir.

Ancak, konsolide tabloların anlamlı olabilmesi için her iki görüşün de yeterli olamayacağını ve aşağıda sıralayacağımız koşullarla da desteklenmesi gerektiğini söyleyebiliriz.

a) Katılma ve Kontrol :

Konsolide mali tablolar ekonomik bir birim oluşturan şirketler topluluğu için hazırlandığından, bunların hazırlanması gerekip gerekmediğine karar verilirken cevaplanması gereken ilk soru, şirketler topluluğunun gerçekten ekonomik bir birim olarak faaliyet göstermekte olup olmadığıdır. Bu da, merkezi bir kontrolün var olup olmadığına bakılarak cevaplandırılır⁽¹⁰⁸⁾. Kontrol gücünün iki unsuru vardır. Bu unsurların ikisinin de varlığı, konsolidasyon için gerekli olup, tek başlarına konsolide tablo düzenlenmesine yeterli olmazlar. Bu unsurlar⁽¹⁰⁹⁾;

- Ana şirket bağlı şirketin yönetim kararlarını düzenleme veya yavru şirketi yönetme gücüne sahip olmalıdır,

- Ana şirket bağlı şirketin ekonomik faaliyetleri ve sonuçları ile çok yakından ilgili olmalıdır.

Ana şirket, bağlı şirketin toplam oylarının % 50 ve daha fazlasına sahipse yahut hisse senetlerinin dağıtım ve organize

(108) Ekonomi Ansiklopedisi, op.cit.,s. 832.

(109) Akdoğan ve Tenker, op.cit.,s. 214.

olmaması sebebiyle kontrolü elinde bulunduracak oy oranına sahipse veya ana şirket özel anlaşmalara dayanarak bir şirketi kontrol etmekteyse, o şirket konsolidasyona katılabilir.

Öte yandan, eğer bir holding şirketin gerçek kontrol hakkı var ise ve bu hakkını -politik ya da buna benzer nedenlerle- kullanamıyorsa, bu kontrol altında olan bağlı şirketin konsolide işleminin dışında bırakılması üzerinde durulmalıdır. Yine aynı şekilde bir holding şirketin kontrol ettiği bağlı şirketin kârı veya net varlıkları üzerindeki payı grubun dışında kalan kişilerin- kine oranla daha az ise bu durumu, holding şirketin konsolide hesaplarından bağlı şirket hesaplarının ayrı tutulması ile çözmek uygun olur. Bu tür sorunların çözümünde sağ duyuya (mantıklı düşünceye) yer verilmelidir⁽¹¹⁰⁾.

b) Kontrolün sürekliliği :

Ana şirketin bağlı şirket üstündeki kontrolünün geçici olduğu veya bağlı şirket varlıkları üstündeki haklarının yıpranmış olduğu durumlarda bağlı şirket konsolidasyon dışı bırakılır⁽¹¹¹⁾. Konsolidasyona dahil olabilmesi için, yatırımın cari aktif olarak nitelenmemesi ve yönetimin yakın gelecekte kontrolden

(110) Smith, op.cit., s. 99.

(111) Uluslararası Muhasebe Standardı, op.cit., s. 9.

vazgeçmeyi planlamaması gerekmektedir.⁽¹¹²⁾ Bağlı işletmenin iflası, yasal olarak reorganizasyona gitmesi veya kontrol hakkını sağlayan hisse senetlerinin elden çıkarılmasıyla denetim gücünün devamlılığını yitirdiği durumlarda da bağlı işletmeye ilişkin konsolide işlemlerinden vazgeçilmelidir⁽¹¹³⁾.

c) Faaliyetlerin çeşitliliği :

Farklı iş kollarında faaliyet gösteren şirketlerin mali tablolarının konsolide edilmesi gerekip gerekmediği konusunda da çeşitli görüşler mevcuttur. Bir yaklaşıma göre⁽¹¹⁴⁾ bağlı şirketin faaliyeti ana şirketle homojen olmalıdır. Bir sanayi firmasıyla bir bankanın ayrı ayrı bağımsız tabloları, konsolide tablolardan daha anlamlı bilgiler sunar. Çalışma konularının çok ayrımlı olması durumunda konsolide tabloların elde edilmesinin güçleşeceği de bir gerçektir. Faaliyetleri birbirinden böylesine farklı işletmelerin mali tablolarının konsolide edilmesiyle yararlı bir raporlama yapılabileceği konusunda ciddi kuşkular duyulması doğaldır. Bununla birlikte, diğer bir görüşe göre, her işletmenin amacı, yatırılan sermaye üzerinden sahiplerine bir getiri sağlamaktır. Bu amaca ulaşıldığı takdirde işletmenin

(112) Hubbard-Killough-Patten, "CPA Review," Volume 1, John Wiley, and sons Inc., Virginia, U.S.A., 1979, s.204.

(113) Ali Hikmet Tözün "Konsolide Bilançolar", Ege Üniversitesi İ.T.B.F., (Doktora Tezi), İzmir, 1976, s.36-37.

(114) Hubbard ve diğerleri, op.cit., s. 204.

faaliyetinin ne olduğu önemli değildir. Bu görüşe göre, ortak bir kontrol bulunduğu takdirde, grup içindeki şirketlerin faaliyetleri birbirinden çok farklı da olsa, konsolidasyon yapılmalıdır⁽¹¹⁵⁾. Yine; bir bütün olarak holding topluluğunun faaliyeti için fonksiyonu gerekli olan bağlı şirket, kendi özel faaliyet konusuna bakılmaksızın konsolidasyona dahil edilmelidir⁽¹¹⁶⁾.

d) Ülke dışı bağlı işletmelerin bulunması :

Yabancı ülkelerdeki bağlı şirketlerin konsolide tablolara, ithal edilip edilmemesi hususunda karar vermek güç ve önemlidir. Bağlı şirket aktiflerinin ne dereceye kadar yararlanılabilir niteliğe sahip oldukları hususu böyle bir kararda dikkate alınması gereken en önemli faktörler arasındadır⁽¹¹⁷⁾. Konsolidasyona dahil edebilmek için bağlı şirketin siyasi ve ekonomik istikrarı bulunan yabancı bir ülkede bulunması kriterinin yanı sıra, bu ülkeden kâr ve yatırım transferinin yapılmasında bir engel ve bınırlama bulunmaması durumu da aranmalıdır. Bu istikrar ortamı kriteri bir bakıma az gelişmiş ülkeleri amaçlamakta ve bu ülkeler dışındaki bağlı şirketleri konsolidasyona katmaktadır⁽¹¹⁸⁾.

(115) Ekonomi Ansiklopedisi, op.cit., s. 832.

(116) Durmuş, op.cit., s. 48.

(117) Ralph D.Kennedy and Steward Y. Mc Mullen, Finansal Durum Tabloları, (Çev.Atilla Gönenli), İstanbul, 1967, s.228.

(118) Durmuş, op.cit., s. 48.

Bağlı şirketin konsolidasyon dışında kalmasını haklı kılabilecek bütün durumların tek tek sayılması zorunlu değildir. Yukarıda sıraladığımız koşullardan da anlaşılacağı üzere, konsolidasyon dışında bırakılmasının en doğru olduğu durumlarda bunun gerçek nedeninin konsolide etmenin ya yanlış sonuçlar vereceği ya da en azından hiç bir yararı olmayacağıdır⁽¹¹⁹⁾.

2. Teknik Koşullar :

Mali tabloların konsolidasyonunun yapılabilmesi için ya da konsolide edilmiş mali tabloların güvenilir ve doğru bilgi verebilmesi için konsolidasyona dahil edilecek şirketlerin muhasebe sistemlerinde ve mali tablolarında bazı teknik koşulların yerine getirilmesi ya da mevcut olması gerekir. Aşağıda bunlara sırasıyla yer verilmiştir.

a) Hesap dönemlerinin birlikteliği :

Holdiing grubuna dahil önemli sayıda bağlı şirketin hesaplarını kapattıkları tarihler, holdiing şirketin hesaplarının kapanış tarihinden farklı olursa bunun sonucunda ortaya çıkacak konsolide hesapların çok yanıltıcı olması kaçınılmaz bir risk olarak ortaya çıkar. Bu durumun düzeltilebilmesi için konsolidasyon ayarlamaları yapmak gerekir. Farklı dönem sonu tarihleri arasında yer almış nakit fonların hareketlerini yansıtacak ayarlamaların

(119) Smith, op.cit., s. 100.

yapılması gerekir. Ancak ayarlamaların yapılmasının pratik olup olmadığı saptanarak, zorunlu ise, fakat yeterli kesinlikte yapılamayacaksa bağlı şirketin konsolidasyon dışında bırakılıp bırakılmaması üzerinde düşünülmesi gerekir⁽¹²⁰⁾.

b) Muhasebe sistemlerinin tekdüzenliliği:

Bir grup içinde, kabul edilmiş muhasebe sistemlerinde yeter derecede tekdüzenliliğe gereksinme duyulacağı açıktır⁽¹²¹⁾. Bilanço ve gelir tablosunun konsolide edilebilmesi için tek düzen hesap planının uygulanması yanında, aynı kayıt sistemine de gereksinme duyulur⁽¹²²⁾. Faaliyet alanlarının ayrı olması gerek hesap planı gerek kayıt sistemlerinde farklılıklara sebep olacağından işletme bilançolarının ve gelir tablolarının konsolide edilmesi güçleşir. Mesela üretim işletmeleri ile, nakliye, sigorta, banka işletmelerinin bir grup içerisinde toplanmaları halinde böyle bir zorluk kendini gösterecektir. Bu durumda, bu çeşit işletmelerin konsolide bilanço^{me}ya ithal edilmeleri öğütlenir⁽¹²³⁾.

c) Değerleme yöntemlerinin aynılığı :

Kullanılmakta olan değerlendirme yöntemlerinden (maliyet belirleme, envanter, stokları değerlendirme, amortisman ayırma vb)

(120) Smith, op.cit., s. 101.

(121) Smith, op.cit., s. 100.

(122) Tözün, op.cit., s. 38.

(123) Pekiner, op.cit., s. 204.

herhangi birinin uygulanışı bireysel işletmelerde farklılık göstermemelidir⁽¹²⁴⁾. Stokları, yabancı ve ulusal para üzerinden alacak ve borçları değerlemede, amortisman hesaplamada aynı ölçek ve yöntemler kabul edilmiş olmalıdır⁽¹²⁵⁾. "Farklı değerlendirme usulleri ile farklı sonuçlara varılacağından, özellikle farklı gizli yedekler oluşacağından, birleştirilen bilançolardan her biri de, birleşik bilançolar da aynı, türdeş ve tekdüzen olamaz"⁽¹²⁶⁾.

Ön koşullar ve teknik koşullardan herhangi birinin veya birkaçının bulunmaması durumunda bireysel bilançolar ve gelir tabloları konsolide edilememiş ise bağlı işletmelere ait açıklayıcı bilgiler ana işletme bilanço ve eklerinde dip not verilerek gösterilmelidir⁽¹²⁷⁾. Yukarıda açıklanan koşullara uyularak konsolide bilanço düzenlendiğinde, yöneticiler için gerekli bilgilerin elde edilebilme olanağı sağlanmış olacaktır⁽¹²⁸⁾.

3. Yararlanma sınırları :

Konsolide mali tablolara, ortak bir kontrol altında, ekonomik bir birim olarak faaliyette bulunan bir şirketler

(124) Alak ve Büyükkaya, op.cit., s.52.

(125) Durmuş, op.cit., s. 62.

(126) Mehmet Yazıcı, Bilanço Kuramları ve Çözümlenmeleri, 2.baskı, İstanbul, 1976, s. 137.

(127) Tözün, op.cit., s. 39.

(128) William A. Paton and Robert L. Dixon, Muhasebenin Temelleri, (Çev. Mustafa Aysan), 3.bası, İstanbul, 1965, s. 804.

grubunun mali durumu ve faaliyetleri hakkında genel bir bilgi verme açısından yararlı oldukları açıktır. Ancak bu tabloların, gruptaki şirketlerin bireysel mali tablolarının yerine ikame edilebilecek bir bilgi kaynağı olduğu söylenemez. Bu yargı, özellikle bağlı şirketlerin alacaklıları ve azınlık hissedarları için geçerli olduğu gibi, büyük ölçüde ana şirketin ortak ve alacaklıları için de doğrudur. Konsolide bilançoda birleştirilmiş olan varlıklar, grup içindeki belirli işletmelerin borçları için kullanılabilir fon kaynakları oluşturamaz (129). Konsolide bilanço-ya dayanarak yapılan analizler ve yorumlarda, toplam değerlerden yararlanıldığından, yanlış sonuçlara ulaşılabilir. Bunun nedeni de, konsolide bilançonun değerleri; bağlı işletmelerin bireysel değerlerinin bir bütünü olarak ele alınması ile oluştuğundan, bağlı işletmelerin olumlu veya olumsuz yönlerinin gizlenebilmesidir (130). Bu şekilde, durumu kötü veya faaliyeti durgun olan bir işletme, grup içindeki diğer kuvvetli işletmelerin etkisi ile iyi olarak görülebilir veya en azından durumlarının bozukluğu diğer işletmelerin sonuçları arasında kaybolabilir (131). Konsolide gelir tablosu da, kârlı işletme ile ekonomik olmayan işletmenin çalışma sonuçlarının birleştirilmesi ile düzenleneceğinden, topluluk işletmelerinin verimliliklerini ayrı ayrı inceleyebilmek için, bireysel gelir

(129) Ekonomi Ansiklopedisi, op.cit.,s. 833.

(130) Bedford ve diğerleri, op.cit.,s. 236-237.

(131) Akdoğan ve Tenker, op.cit, s. 215.

tablolarına gerek duyulacaktır⁽¹³²⁾.

Konsolide mali tablolar birden fazla şirketin sonuçlarını birleştirdiği için, bunların mali analizinden elde edilen sonuçlar ve oranlar ortalama değer taşır. Bu konuyla ilgili olarak, 1985 yılında 54 Amerikan firması üzerinde yapılan bir araştırmada; mali iştiraklerin konsolide edilmemesi durumunda bulunan borç/özsermaye oranının, konsolide işlemi yapıldıktan sonra bulunan borç/özsermaye oranından önemli ölçüde düşük olduğu ortaya konulmuştur⁽¹³³⁾.

TABLO : V

Firma	Borç/Özsermaye (iştiraklerle)	Borç/Özsermaye (iştiraksiz)	Fark
Chrysler	5.30	1.99	3.32
Ford	3.89	1.57	2.31
GM	3.40	1.16	2.23
Textron	5.33	1.65	3.68
Westinghouse	3.38	1.99	1.39

Bu araştırmadan alınan, bazı şirketlere ait oranların, konsolidasyon yapılmaması ve yapılması durumlarında ne ölçüde değişebileceğini tablo V'den izleyebiliriz.

(132) Tözün, op.cit., s. 41.

(133) Joseph C.Rue and David E.Tosh, "Should We Consolidate Finance Subsidiaries?", Management Accounting, April 1987, s. 45.

Topluluk içerisinde işletmeler arasındaki alım-satım hacmini, herhangi bir bağlı işletmenin veya ana işletmenin bireysel mali durumunu, alacaklı durumunda bulunan işletmelerin veya kişilerin alacaklarının güven derecelerini konsolide bilanço belirleyemez. Çünkü, konsolide bilançoda görülen aktifler toplamının, bağlı işletmelerin pasiflerinin karşılanması da hangi esas üzerinden kullanılacaklarını belirtmemektedir. Borçtan yararlanma, ana sözleşmenin kapsamı konsolide bilançodan anlaşılabilir değildir. Ancak, bunlara benzer soruların cevaplarının dipnotlarda bulunması gerekmektedir.⁽¹³⁴⁾

D. Bağlı Şirketi Edinme Yöntemleri :

Konsolide mali tabloların düzenlenmesi teknik bir işlemdir. Bu işlemde, ilk ele alınması gereken konu, düzenleme açısından farklı yöntemlere neden olması açısından, bağlı şirketin edinilme şeklidir. Accounting Principles Board (APB) şirket birleşmeleriyle ilgili "Opinion 16" (Par 42) da bazı şirket birleşmelerinin satınalma yöntemiyle, bazılarının ise çıkarların birleşmesi yöntemiyle muhasebeleştirilebileceğini belirtmiştir⁽¹³⁵⁾. Bunlardan satın alma veya elde etme (purchasing veya Acquisition) yöntemi İngiltere ve Avustralya'da; çıkarların birleşmesi veya birleşme (pooling interest veya Merger) yöntemi ise Amerika

(134) Tözün, op.cit., s. 41-42.

(135) Hayle, op.cit., s. 46-47.

Birleşik Devletlerinde geniş uygulama alanı bulmuştur⁽¹³⁶⁾.

Çıkarların birleşmesi oldukça yeni bir kavramdır. Bu görüşün temelinde, şirketlerin karşılıklı olarak anlaşıp kendi istekleriyle birleşmeleri yatmaktadır.⁽¹³⁷⁾ Bu görüşte de şirketlerin tüzel kişilikleri korunduğundan, hissedarlık hakları devam eder. Diğer taraftan, şirketlerden biri diğerinin hisse senetlerini alırken, aynı tutarda, net defter değeri üzerinden diğerine yani çıkarttığı hisse senetlerini verdiğinden muhasebeleştirme sırasında ortaya şerhli çıkması da söz konusu olamaz. Eğer farklı değerde hisse senedi verilmesi söz konusu olursa doğal sonuç çıkarlarının birleşmesi yerine satın alma metodunun uygulanacağıdır⁽¹³⁸⁾. Gerçek anlamıyla çıkarların birleştirilmesi durumuna oldukça seyrek rastlanır. Muhasebe açısından çıkarların birleşmesini istisnai durum olarak ele almak gerekir⁽¹³⁹⁾.

Satın alma metodundan farklı olarak çıkarların birleştirilmesi yönteminde; iki bilançonun birleştirilmesinde giderme işlemlerine dahil edilen sadece bağlı şirketteki iştirak kalemi ile, bağlı şirketin sermaye kaleminin nominal değeridir. İki kalem arasındaki fark, iştirak fazla nominal değer düşük şeklinde ise grup

(136) Alton, D. Barton, The Anatomy of Accounting, 3 rd. Edition, University of Queensland Press, Australia, 1986, s. 310.

(137) Smith, op.cit., s. 104.

(138) Akdoğan ve Tenker, op.cit., s. 246.

(139) Durmuş, op.cit., s. 50.

yedeklerinden düşünülür. Eğer tersi ise sermaye yedeği olarak düşünülür⁽¹⁴⁰⁾.

" Konsolide gelir tabloları açısından ise ; satın alma metodu-
nda gelir tablosunda konsolidasyon şerhlerinin amortisman
payı görünürken, çıkarların birleşmesi yönteminde konsolidasyon
şerhi ortaya çıkmadığı için böyle bir pay bulunmayacaktır.
Diğer bir fark; çıkarların birleşmesi yönteminde, bağlı şirketin
tüm kârı grup kârına dahil edilirken satın alma metodunda bağlı
şirketin sadece satın alma tarihinden itibaren olan gelir kısmı
konsolide gelir tablosuna yansımaktadır. Bu, bazı kârı şişirerek
holdingin durumunu iyi gösterme gibi imkânlar yarattığından çı-
karların birleşmesi yöntemine şüphe ile bakılması sonucunu doğur-
maktadır⁽¹⁴¹⁾.

E. Bağlı Şirkete Yatırımları Değerleme Yöntemleri :

Bilançoların konsolide edilmesinde, ana şirket bilanço-
larında yer alan bazı ekonomik değerlerin kaydedilmesi önem ta-
şımaktadır ve bu özellikler konsolidasyon sırasında dikkate alı-
nırlar⁽¹⁴²⁾. Bağlı şirkete yatırımların muhasebeleştirilmesinde
kullanılan iki temel yöntem vardır. Bunlar; maliyet yöntemi
(cost method) ve öz varlık yöntemi (equity method) dir. Konsoli-
dasyon işleminde hangi yöntemin uygulanacağı konusu halen tartış-
ma konusuysa da, özvarlık yönteminin uygulama dışında kaldığı

(140) Akdoğan ve Tenker, op.cit., 248.

(141) Akdoğan ve Tenker, op.cit., s. 248.

(142) Soydan, op.cit., s. 80.

gözlenmektedir⁽¹⁴³⁾.

1. Maliyet yöntemi :

Bu yöntemde, bağlı şirketin hisse senetlerinin alımı için yapılan yatırım, holding bilançosunun iştirakler hesabına maliyet bedeli ile kaydedilir ve bağlı şirketlere yatırımları, gösteren hisse senetleri, herhangi bir uzun dönemli iştirak gibi işlem görür⁽¹⁴⁴⁾. Diğer bir deyişle, hem devir alma, hem de daha sonra yatırım hesabı maliyet bedelini göstermektedir⁽¹⁴⁵⁾. Maliyet bedeli ile değerlendirme metodu kullanıldığında, gelecek satın almalarda bulunulmadıkça veya eldeki hisse senetlerinin satışına kalkışılmadıkça bağlı şirketin öz sermayesindeki değişiklikler ana şirketin, söz konusu bağlı şirkete yatırım hesabına kaydolunmazlar⁽¹⁴⁶⁾.

2. Öz varlık yöntemi :

Bu yöntem uygulandığında; bağlı işletmenin öz sermayesindeki değişikliklerin, ana işletme üzerindeki etkisi bağlı işletme yatırım hesabını etkiler. Yatırım hesabı, bağlı işletmenin net kazanç veya zararı ile elde ettiği temettüler kadar artar veya azalır⁽¹⁴⁷⁾. Bu yöntemde de ana şirketin bağlı şirkete yatırımları

(143) Durmuş, op.cit., s. 52.

(144) W.E.Karrenbrock and H.Simons, Advanced Accounting, south Western Publishing Company, Ohio, H.S.A., 1962, s.372.

(145) Paten and Dixon, op.cit., s. 846.

(146) Kennedy and Mc Mullen, op.cit., s.239.

(147) Tözün, op.cit., s. 49.

maliyetle hesaplara alınmasına rağmen, daha sonra bu tutardan farklı olabilmektedir. Maliyet yöntemiyle karşılaştırılırsa; özvarlık yönteminde elde edilen gelir alınabilir bir temettü değil yatırımcı şirketin yatırım hissesinin kârıdır ve ayrı bir tutar olarak görmek yerine yatırım tutarına eklenmelidir. Bu işlemlerin net etkisi, yatırımcı şirketin kazandığı gelirlerin hissesi tutarınca, yatırım tutarının ayarlanabilmesidir⁽¹⁴⁸⁾.

Ülkemiz uygulamasında bu yöntemlerden, maliyet yöntemi daha çok benimsenmiştir. Aslında vergi kanunlarımızda da işletmenin aktifinde bulunan hisse senetlerinin maliyetle değerlendirilmesi gerektiği hükmü vardır⁽¹⁴⁹⁾.

(148) Barton, op.cit., s. 310.

(149) Durmuş, op.cit., s. 53.

KISIM : II
KONSOLİDE BİLANÇO VE GELİR TABLOSU
DÜZENLEME TEKNİĞİ

A. Konsolide Bilanço :

Konsolide bilançolar; ana ve bağlı işletmelerin bir ekonomik bütünlük oluşturması görüşünden hareket edilerek ve ş

- Ana işletmenin bağlı işletmeye yaptığı yatırım,
- Ana işletme ile bağlı işletme arasındaki işlemler,

göz önüne alınarak düzenlenirler⁽¹⁵⁰⁾. Konsolidasyon işlemi sırasında belli bir sıra izlenerek uygulanacak olan işlemlerin genellikle aşağıda gösterildiği şekilde olduğu kabul edilmektedir⁽¹⁵¹⁾:

- Öncelikle, ana şirket ve bağlı şirketlere ait net aktif (öz sermaye) hesaplanır. Bunun gerçekleştirilebilmesi için ana şirket bilançosunda yer alan bağlı şirketlerle ilgili iştirakler kaleminin kaldırılması gerekir. Böylece, bağlı şirketlere yapılmış olan yatırımlar, yerlerini bağlı şirketlerin aktif ve pasif kalemlerle ilgili bölümlerine bırakmış olur.

- Daha sonra, holdinge bağlı şirketlerin kendi aralarındaki gerçek borç ve alacak ilişkilerini gösteren aktif ve pasif kalemlerin

(150) Tözün, op.cit., s.43-44,

(151) Akıncı ve Önen, op.cit., s. 172.

birbirleri ile mahsubu yapılır.

- İlk iki işlem sonunda bulunan bağılı şirketlere ait net aktif, büyük ve küçük pay sahipleri arasında payları oranında dağıtılır.

- Sonuçta, ana şirket ile bağılı şirket bilançolarının aktif ve pasif kalemleri tek bir bilanço halinde birleştirilir.

Konsolidasyon işleminin yukarıda belirlenen sıra izlenerek gerçekleştirilmesi, ana şirket ile bağılı şirketler arasındaki ilişkinin özelliği gereği, değişiklikler gösterebilmektedir. Ana işletmenin birden fazla bağılı işletmeye sahip olması halinde de konsolide etme tekniğinde her hangi bir değişiklik söz konusu değildir.

Aynı anda bir çok bağılı işletmede iştiraklere sahip bulunan ana işletme ile bağılı işletmeler arasında doğrudan bir ilişki varsa; konsolide bilançonun düzenlenmesi ile ilgili hesapları her bağılı işletme için ayrı ayrı yaparak sonra bunları bir araya getirmek gerekir. Pozitif ve negatif denetim maliyetlerinin bir kısmı karşılıklı olarak birbirini yok edecek, geriye kalan kısmı ise konsolide bilançonun ilgili tarafında tek kalem halinde gösterilecektir⁽¹⁵²⁾.

Ana işletmeyle bazı bağılı işletmeler arasındaki ilişki ancak arada bulunan diğer bağılı işletmeler aracılığı ile oluyorsa,

(152) Pekiner, op.cit., s. 221.

işletmeler arasındaki ilişkilerin doğrudan doğruya ilişkiler haline getirilmesi gerekli olmaktadır. Böyle bir durumun söz konusu olması halinde zincirleme konsolide bilanço düzenlenir. Bu konsolide bilançonun elde edilmesinde; en alt durumda bulunan yani ana işletmeden en fazla uzaklıkta bulunan işletmeden başlanarak zincirin her halkasında kendinin bir altında bulunan işletmeye iştiraki olan işletme için, ayrı bir konsolide bilanço düzenlenerek işletmeler arası ilişki doğrudan doğruya bir ilişki haline getirilir⁽¹⁵³⁾. Bu şekilde gidilerek sonuçta tüm işletmeleri kapsayan genel bir konsolide bilançoya ulaşırlar.

Öteki ilişki biçimlerinde de uygun birleştirmelerle çok aşamalı konsolidasyon yapılabilir.

B. Konsolide Gelir Tablosu :

Konsolide gelir tablosunun düzenlenmesinde de konsolide bilançonun düzenlenmesindeki ilkeler geçerlidir. Ana ve bağlı işletmelerin belirli bir faaliyet dönemi içinde ortaya çıkan ana ve yan faaliyet gelir ve giderlerinin toplamı konsolide gelir tablosunun temelini oluşturur⁽¹⁵⁴⁾.

Bir işletmenin net kâr veya zararı, o işletmenin çalışma dönemindeki gelir ve giderlerinin toplamalarının sonucu ile

(153) Pekiner, op.cit., s,223.

(154) Pekiner, op.cit., s. 237.

saptanır. Gelir tablosu, çalışma dönemindeki gelir ve gider hesaplarından oluşur. İşletmelerin gelir tabloları için geçerli olan bu özellik, işletmeler topluluğuna ait konsolide gelir tablosu için de değişmez. Gelir tablosunun unsurları da aynı olmakla beraber kapsam bakımından ayrıcalıklar gösterirler. Bu ayrıcalıklar şöyle sıralanabilir: (155)

- Konsolide gelir ve gider hesaplarının, birden çok işletmenin gelir ve gider hesaplarının kendi aralarında toplanmasından meydana gelmiş olması,

- Topluluğa dahil işletmelerin ekonomik bir bütün olarak kabul edilmesi.

Topluluğu oluşturan işletmelerin ekonomik bir bütün kabul edilmesinin sonucu olarak; konsolide gelir tablosunda yalnız topluluk dışı işlemlerin sonuçları yer alacaktır. Bu nedenle; topluluğu oluşturan işletmelerin, birbirleri ile olan işlemlerinin sonucu gerçekleşen gelir ve gider unsurları arıtılarak gösterilmelidir (156).

Konsolide gelir tablosu hazırlamak için geçilen başlıca aşamalar, konsolide bilanço hazırlamada geçilen aşamaların bir benzeridir. Bu aşamaların başlıcaları şunlardır (157):

(155) Tözün, op.cit., s. 179.

(156) Tözün, op.cit., s. 179-180.

(157) Abdullah Doğan, "İşletmelerarası Yatırım ve Mali Tabloların Konsolide Edilmesi" Ankara, Muhasebe ve Vergi Dergisi, Cilt:6 Sayı: 8, Eylül 1977, s. 610.

- Ana ve bağılı işletmelerin gelir tablosu hesapları birbirleriyle toplanır,

- İşletmelerarası satış ve alımlar yok edilir. Satış değeri konsolide edilmiş satış ve satışların maliyetinden çıkarılır,

- Varsa stoklardaki herhangi bir işletmelerarası kâr tutarı yok edilir,

- Konsolide ^{yonda} diğer işletmenin geliri ve ana işletmenin gideri olan, örneğin faiz gibi, kalemler yok edilir,

- Varsa azınlık yatırım payı ayrılarak belirlenir.

Sonuç olarak, konsolide gelir ve gider unsurları; topluluğa dahil işletmelerin toplam gelir ve giderlerinden, işletmeler arasındaki işlemlerden oluşan gelir ve giderlerin arıtılması ile saptanır.

C. Konsolide Tablolarla İlgili Giderme İşlemleri:

Mali tabloların birleştirilmesi konusundaki en önemli teknik sorun, belirli unsurların bir kaç defa hesaba katılmasını önlemek için, mali tabloları birleştirilen şirketlerin her birine ait mali tablolarda aynı şeyi farklı şekilde ifade eden rakamların birbirine mahsup edilerek ortadan kaldırılmasıdır. Böylece ana şirketin defterlerinde bağılı şirketteki yatırımlar (iştirakler) şeklinde görülen aktif kalemin, bağılı şirketin defterlerinde sermaye olarak görülen kalemin ilgili kısmı ile

birlikte ortadan kaldırılması gerekir. Aynı şekilde, mali tabloları birleştirilecek şirketler arasındaki satışların ve benzeri işlemlerinin de, bütün grubun başarı derecesinin tayini için hesaplanacak rakamlardan çıkarılması ve şirketler arasındaki borç ve alacaklarında birbirine mahsup edilmesi gerekir⁽¹⁵⁸⁾.

Konsolide bilanço ve gelir tablosunun hazırlanması için yapılması gereken giderme işlemleri aşağıda incelenmiştir.

1. Öz Sermaye ve yatırımları giderme:

Ana işletmenin bilançosunda yer alan bağlı işletme hisse senetlerine yatırım hesabı ile bağlı işletme bilançosundaki öz sermaye hesabının arıtılması gerekmektedir. Çünkü; konsolide bilanço değerlerinin saptanması; bireysel bilançoların aktif ve pasiflerinin toplamlarından oluştuğundan, bağlı işletme aktifleri içinde yer alan bağlı işletme hisse senetlerine yatırım hesabının arıtılmaması ile bir çift hesaplama yapılmış olacaktır⁽¹⁵⁹⁾. Ana işletmenin sahip, ortak ya da paydaş olarak katıldığı bağlı işletmelerin özsermayeleri ana işletmenin özsermayesi ile elenip, ayıklanıp, giderilerek birleştirilir. Bu birleştirme, ana/bağlı işletmeye katılma oranına göre, bağlı işletmeye yatırımın kayıtlı tutarı ile, bağlı işletme öz sermayesinin kayıtlı tutarınının eşit olup olmamasına göre başka başka olur⁽¹⁶⁰⁾.

(158) Paton and Dixon, op.cit., s. 839.

(159) Tözün, op.cit., s. 118.

(160) Yazıcı, op.cit., s. 137-138.

a) Azınlık payı olmaması durumu :

Burada, ana işletme bağılı işletmenin bütün hisse senetlerinin sahibi olduğundan azınlık payı bulunmamaktadır. Bundan dolayı, ana işletmenin bilançosunda yer alan bağılı işletme hisse senetlerine yatırım tutarının muhasebe değeri ile, bağılı işletmenin sahip olduğu özsermayenin muhasebe değeri karşılaştırılır. Burada üç değişik durum söz konusu olabilir.

- Yatırılan tutar, bağılı şirketin özsermayesine eşitse, konsolide bilanço işlemleri sırasında holding şirketteki iştirak tutarı ile bağılı işletmenin özsermaye tutarı giderilir, diğer bilanço kalemleri toplanarak konsolide bilançoya yerleştirilir.

- Yatırılan tutar, edinilen şirketin özsermayesinden fazla ise; bir fazla ödeme söz konusu olacağından, bu tutar bilançonun konsolide edilmesi sırasında aktifte "birleştirme farkı"⁽¹⁶¹⁾ (konsolidasyon şerefıyesi, pozitif denetim maliyeti, sermaye düzeltme farkı) olarak yer alır ve özsermayeyi azaltıcı niteliktedir. Oluşan bu tutar; yatırımların olduğundan fazla değerlendirilmesi sonucunda ortaya çıkmış bulunuyorsa, konsolide bilançoda hayali bir değer olarak yer alacaktır. Bilançonun sıhhatliliğini koruyabilmek için, bu değerın amortismanına tabi tutularak ortadan kaldırılması gerekmektedir. Eğer bu tutar bağılı işletme özsermayesinin muhasebe değerinden az değerlendirilmesi sonucu doğmuş

(161) Akıncı ve Önlü, op.cit., s. 172.

ise, konsolide bilançoda "konsolidasyon şerefiyesi" olarak gösterilmesi gerekir. Çünkü; bağılı işletmenin bireysel bilanço-sunda gizli yedek oluşturulmuş bulunmaktadır. Konsolidasyondan doğan firma değerini oluşturan bu fazlalık, maddi olan veya olmayan bağılı değerlere belirli oranlarda dağıtılarak ortadan kaldırılabilir⁽¹⁶²⁾.

- Yatırılan tutar, edinilen şirketin öz sermayesinden az ise; ana şirketteki iştirak tutarı bağılı şirketteki özsermaye tutarından çıkarılarak giderilir⁽¹⁶³⁾. Eksik ödenen tutar ise, bilançonun konsolide edilmesinde, pasifte "konsolidasyon üstesi" olarak yer alır. Buna "sermaye üstesi", "birleştirme yedeği", "negatif denetim maliyeti" adları da verilmektedir. Birleştirme üstesi sonuçta öz sermayeyi artırıcı niteliktedir⁽¹⁶⁴⁾.

Herhangi bir şirketin hisselerinin defter değeri ile piyasa değerinin birbirine eşit olması çok ender rastlanan bir durumdur. Bunun için; ihraç anında elde edilmesi halleri hariç, bağılı şirkete ait hisselerin ana şirkete nakdi maliyetinin, devir anında hisselerin bağılı şirket defterlerindeki kayıtlı değerlerine eşit olması beklenmemelidir. Yukarıda belirtildiği gibi, ana şirket yatırım maliyetinin defter değerinden fazla olması,

(162) Tözün, op.cit., s. 69-71.

(163) Durmuş, op.cit., s. 56.

(164) Durmuş, loç.cit.s. 390.

bağlı şirket aktiflerinin defterlerde, cari piyasa değerlerinden düşük gösterilmiş olduğunu ifade eder ki bu durum, enflasyon dönemlerinde sık sık rastlanan bir olaydır. Bundan başka, bağlı şirket faaliyetlerinin son derece verimli ve geleceğinin de parlak bulunduğu durumlarda, defterlerde görünmeyen maddi olmayan bazı aktif değerlerin (gizli ihtiyatların) varlığı da böyle bir farkın nedenini oluşturmuş olabilir. Bir çok durumda, hisselerin ana şirkete maliyeti ile bağlı şirketin devralındığı andaki defter değerleri arasındaki fark çeşitli faktörlerin birleşik etkileri sonucunda doğmuş bulunacaktır. Gerekli bilgiler elde bulunduğu takdirde, konsolide tablolarda görülebilecek bu türlü farkların mahiyeti de ayrıca açıklanmalıdır⁽¹⁶⁵⁾.

b) Azınlık payı olması durumu:

Ana işletme, bağlı işletme hisse senetlerinin tamamını türlü nedenlerle elde etmek istemeyebilir veya elde edemeyebilir. Ana işletmenin, bir işletmeyi kendisine bağlı işletme durumuna getirebilmesi için bu işletmenin bütün hisse senetlerini elde etmesine gerek yoktur. Genel Kurulda oy fazlalığı sağlayacak kadar hisseyi elde etmesi yeterli olur. Ana işletmenin elde etmek istemediği veya elde edemediği hisse senetlerini elinde bulunduran ortaklar, ekonomik bütünlüğün azınlık ortaklarını⁽¹⁶⁶⁾

(165) Paton and Dixon, op.cit., s.842.

(166) Tözün, op.cit., s. 98.

(minority interest) oluştururlar. Azınlık hisselerinin bulunması daha önce anlatılan prensip ve teknikleri değiştirmez⁽¹⁶⁷⁾. Önce edinilen hisse senetlerinin nominal değerine göre, bağlı şirketin yüzde kaçına sahip olunduğu saptanır. Sonra, sahip olunan bu pay için yatırılan tutar, bağlı şirketin öz sermayesindeki pay tutarı ile karşılaştırılır⁽¹⁶⁸⁾.

- Yatırılan tutar, edinilen şirketin öz sermayesine eşit ise; ana şirketin iştirak hissesi ile bağlı şirketin, bu tutara karşılık gelen öz sermayesi giderilir. Geriye kalan azınlık payı, işletmeler topluluğunun, topluluk dışından temin etmiş bulunduğu sermaye unsuru olduğundan konsolide bilançonun pasifinde azınlık özsermayesi olarak gösterilir.

- Yatırılan tutar, edinilen şirketin özsermayesindeki payından fazla ise; önce azınlık payına düşen özsermaye hesaplanır ve azınlık payı olarak konsolide bilançoda gösterilir. Ana şirkete ait olan özsermaye payı da hesaplandıktan sonra, ana şirketin bağlı şirkete iştirak tutarından çıkarılarak giderilir. Aradaki fark ise konsolidasyon şerefiyesi olarak konsolide bilançonun aktifinde yer alır⁽¹⁶⁹⁾.

- Yatırılan tutar, edinilen şirketin özsermayesindeki payından düşük ise; azınlık payı özsermayesi ve ana şirket öz sermayesi hesaplanır, ana şirkete ait öz sermayeden iştirakler

(167) Barton, op.cit., s. 323.

(168) Durmuş, op.cit., s. 56.

(169) Durmuş, op.cit., s. 56.

düşülür, kalan kısım konsolidasyon üstesi (surplus) olarak konsolide bilançonun pasifinde yer alır⁽¹⁷⁰⁾.

Ana şirketin iştirak tutarı, bağlı şirketin öz sermayesindeki hisse tutarından farklı ise, azınlık hissesinin gösterilmesinde uygulanabilecek daha iyi bir yöntem, azınlık hisseleri tutarının da ana şirket tarafından hisseler için fiilen ödenen bedele uygun olarak düzeltilmesidir⁽¹⁷¹⁾. Yani ana şirketin edindiği %'ye yatırılan tutardan hareketle bağlı şirketin öz sermayesi yeniden değerlendirilir. Kayıtlı öz sermayeden farklı olan bu yeni değer üzerinden azınlık payı, konsolidasyon üstesi veya konsolidasyon şerefiyesi hesaplanabilir.

Ana işletmenin iştirak payı konsolide bilançoda iki türlü gösterilebilir⁽¹⁷²⁾.

- Ya bağlı işletmeye ait varlıklar ve borçlar tutarından yalnızca ana işletmenin iştirak tutarındaki kısmı konsolide bilançoda yer alır,

- Ya da bağlı işletmeye ait aktif kalemlerin ve borçların tamamı konsolide bilançoda yer alır; fakat azınlık ortaklarına ait olan paylar ana işletmenin azınlık ortaklarına olan borcu gibi düşünülür ve konsolide bilançonun pasif tarafında ayrıca gösterilir.

(170) Durmuş, op.cit., s. 56.

(171) Paton and Dixon, op.cit., s. 843.

(172) Pekiner, op.cit., s. 217.

"Bu tartışma konsolide hesapların temel kuramıyla çelişmektedir. Eğer bir gruba tek bir işletme gözüyle bakılıyorsa, konsolide hesaplar, holding şirketin kontrolü altına aldığı varlıkları, borçları ve gelirlerin tümünü ayrıca bağlı şirketin azınlıktaki ortaklara ilişkin kısımlar da dahil olmak üzere yansıtmalıdır⁽¹⁷³⁾. Uygulamanın benimsemiş olduğu usul de budur⁽¹⁷⁴⁾.

2. Alacak ve borç işlemlerini giderme:

Sistem içinde yer alan şirketlerin birbirlerine satışları ve bir birlerinden yaptıkları satın almalar grubun içi borç ve alacakları yaratır⁽¹⁷⁵⁾. Bağlı şirketler arasındaki bu borç ve alacak kalemleri karşılıklı unsurlardandır ve konsolide mali durum tabloları düzenlenirken birbirleriyle karşılaştırılarak yok edilmeleri, bu suretle de konsolide tablo dışında bırakılmaları gerekir⁽¹⁷⁶⁾. İşletmeler arası işlemlerden oluşan borç ve alacaklar, konsolide bilançonun aktif ve pasiflerini yükselterek yanıltıcı bir durum oluşturmalarından dolayı fiktif bir işlem olarak kabul edilir. Holding grubu içerisinde işletmeler arasındaki fiktif işlemlerden oluşan ve giderilmesi gereken borç ve alacak ilişkileri aşağıdaki hesap gruplarında gösterilmiştir⁽¹⁷⁷⁾.

(173) Smith, op.cit. s.109.

(174) Pekiner, op.cit., s. 217.

(175) Kennedy and Mc Mullen, op.cit., s. 241.

(176) Paton and Dixon, op.cit., s. 861.

(177) Kennedy and Mc Mullen, op.cit.,s. 242-243.

Alacak-Borç Hesapları (İşletmelerarası açık krediler)

Alacak-Borç senetleri Hesapları (İşletmelerarası senet hareketleri)

Faiz alacakları-borçları hesapları (senet ve tahvillere yürütülen faizler)

Tahvil alacakları-borçları hesapları (Şirketlerarası tahvil işlemleri)

Temettü alacakları-borçları hesapları(şirketlerarası temettü işlemleri)

Topluluğu oluşturan işletmelerin birbirlerine verdikleri avanslar, borç paralar ve bunlarla ilgili faizler de konsolide bilanço düzenlenirken giderilmelidir. Bu işlemler de, topluluk içi ilişkilerden oluştuğundan ekonomik bütünlük esasına dayanarak giderilmesi gerekmektedir⁽¹⁷⁸⁾.

Bağlı şirketin, ana şirketin hisse senetlerini elinde bulundurması durumunda, bunlar, ana şirket tarafından yeniden satın alınmış gibi düşünülerek işlem yapılabilir⁽¹⁷⁹⁾.

3. Mal satışları ile gerçekleşmemiş kâr ve zararları giderme:

Holding topluluğu ekonomik bir ünite olduğuna göre, bu topluluk bakımından gelir ve gider kalemlerinin sonucunu oluşturan kârın realize edilmiş, yani gerçekleşmiş bir kâr olduğunu

(178) Tözün, op.cit., s. 132.

(179) Durmuş, op.cit., s. 62.

söyleyebilmek için bu topluluk kârının yalnızca topluluk dışındaki işletmelere ve kişilere yapılan satışlardan veya elde edilen diğer gelir kalemlerinden doğmuş olması gerekir⁽¹⁸⁰⁾. Topluluk içindeki işletmelerin birbirlerine mal satması durumunda, satıcı işletmenin, satış fiyatı veya işletme bütünlüğü içerisindeki transfer fiyatı "kâr ve maliyet" unsurlarından oluşmuştur. Bu nedenle dönem sonunda elde bulunan stoklarda kârın bulunacağı açıkça görülür. Bu kâr, işletmeler topluluğu tarafından kazanılmış kâr değildir. Satılan mal halen işletmeler topluluğu dışına çıkmamıştır⁽¹⁸¹⁾. Böyle bir durumda topluluk içi satışların ve bunlardan doğan kârların giderilmesi gereklidir.

İşletmeler topluluğu, ekonomik bir bütünü oluşturduğundan, işletmeler arasındaki mal ve hizmet alışverişlerinde uygulanan fiyat, normal olarak topluluk dışı işletmelere uygulanan fiyattan farklıdır. Çünkü bu fiyatın oluşmasında;

- Topluluk içerisinde değerlendirme ölçülerinin belirlenmesi,
- Topluluk için gerçekleşmiş kârın belirlenmesi,
- Topluluk içerisinde denetime olanak sağlanması gereksinimleri göz önünde bulundurulmuştur⁽¹⁸²⁾.

Topluluğu oluşturan işletmeler arasındaki mal ve hizmet alım satımlarında ölçü birimi olarak kullanılan transfer fiyatları;

(180) Pekiner, op.cit., s. 237.

(181) Tözün, op.cit., s. 177.

(182) Pekiner, op.cit., s. 238.

maliyet değerinin altında, maliyet değerine eşit, piyasa fiyatına eşit, piyasa fiyatının da üstünde olmak üzere çeşitli şekillerde tespit edilebilir, Transfer fiyatına esas olarak piyasa fiyatı veya maliyet değerini kullanma konusunda çeşitli tartışmalar olmasına rağmen konsolide tabloların düzenlenmesi için maliyet değeri esası daha uygun olmaktadır. Çünkü; realize olmamış kârların ortaya çıkması ancak transfer fiyatının maliyet değeri temeline göre saptanması halinde önlenebilir⁽¹⁸³⁾.

Topluluğu oluşturan işletmelerin birbirlerine yaptıkları mal ve hizmet satışları, işletmeler topluluğunun gerçek satışları olmamakta, yalnızca topluluğa dahil işletmeler arasında mal ve hizmetlerin transferi niteliğini taşımakta ve bu nedenle de giderilmeleri gerekli bulunmaktadır⁽¹⁸⁴⁾. Aynı şekilde bu satışa ilişkin olarak ortaya çıkan ve dönem sonunda stokların içinde yer alan gerçekdeşmemiş kârlarında, stok hesapları ve dağıtılmamış kâr hesaplarının ilgili tutarları karşılaştırılarak giderilmesi gerekmektedir.

Azınlık payı olma durumunda, topluluk içi satışların, ne ölçüde azınlık payını ilgilendiren gerçek satış olması gerektiği konularında değişik görüşler vardır. Azınlık payı oranına göre hesaplanacak satış tutarı ve kâr, gerçek satış ve kâr kabul edilerek

(183) Pekiner, op.cit., s. 243.

(184) Karrenbrock and Simons, op.cit., s. 415.

giderme işlemleri dışında bırakılabileceği gibi, bağlı şirkete yapılan satış ve kârın tümünün holding içi satış olduğu düşünülerek, azınlık payı için hesaplanmış net kâr tutarı değiştirilmeden, holdingin stok ve kâr payı rakamlarından giderme yapılabilir.

Tartışmalı konulardan biri de işletmeler arası mal satışlarından oluşan zararın giderilmesiyle ilgilidir. Bağlı şirketler topluluğu dışındaki şirketlerle yapılan işlemlerden doğmamış olmak sebebi ile topluluk için gerçekleşmemiş bulunan kâr kısımları, birleşik tablo dışında bırakılacaksa aynı düşüncelerden hareket etmek sureti ile topluluk içi şirketler arasındaki işlemler nedeniyle ortaya çıkmış zarar unsurlarının, birleşik mali tablolar düzenlenirken zarar unsuru olarak hesaba katılmaması gerektiği (185) öne sürülebildiği gibi topluluk içerisinde uygulanan transfer fiyatının, satılan malın piyasa fiyatını yansıttığı ve bu tür işlemlerin gizli yedek oluşturmak amacı ile yapılabileceği ve bu tür satışlar için giderme işlemlerine gerek olmadığı (186) da ileri sürülebilmektedir.

4. Sabit kıymetlerin satışını, kârını ve amortismanını giderme:

Sabit varlıkların holding topluluğu dışından sağlanmış olmaları durumunda herhangi bir sorun yoktur. Sabit varlıklar

(185) Paton and Dixon, op.cit., s. 856.

(186) Tüzün, op.cit., s. 189'dan Jennie M.Palen, Report Writing for Accountants, 1960, s. 279.

holding topluluğu içindeki bir şirketten sağlanmışsa, sabit varlık satışının içerdiği kâr tutarının, holding topluluğunun net kârından ve sabit varlık tutarından düşülmesi gerekir⁽¹⁸⁷⁾. Holding içi, sabit varlık alış ve satışlarının konsolide gelir tablosu üzerindeki etkisi, söz konusu sabit varlıkların amortismanına tabi veya amortismanına tabi olmayan sabit varlıklardan olmasına göre farklı şekilde ortaya çıkar. Transfer fiyatının, defter değerinden fazla olması durumunda ortaya çıkacak gerçekleşmemiş kârların da giderilmesi gerekmektedir⁽¹⁸⁸⁾. Gerçekleşmemiş bu kârın etkisi, alan bağlı işletmede, sabit kıymetin amortisman süresi boyunca devam edecektir. Bu itibarla her faaliyet dönemi sonunda, ayrılan amortisman giderinin bu farka karşılık olan kısmının özel bir karşılık hesabında amortisman süresi boyunca biriktirilmesi gerekmektedir⁽¹⁸⁹⁾. Bütün bu karşılıklar göz önünde bulundurulunca, bağlı bir şirketten satın alınmış cari olmayan aktiflerle ilgili olarak, bağlı şirketler arasındaki bu türlü alış verişten doğan, gerçekleşmemiş gelir unsurlarının birleşik tablolar dışında bırakılması şeklindeki genel kabul görmüş usulün pratik bakımdan uygunsuzluğu öne sürülebilir.⁽¹⁹⁰⁾

(187) Durmuş, op.cit., s. 59.

(188) Pekiner, op.cit., s. 243-244.

(189) Pekiner, op.cit., s. 244.

(190) Paton and Dixon, op.cit., s. 861.

5. İşletmelerarası temettüleri giderme :

İşletmeler topluluğu içerisinde oluşmuş bulunan temettüler, konsolide mali tablolar düzenlenirken giderilir. Çünkü; dağıtılan temettü topluluk dışına ödenmemiş veya topluluk dışından alınmamış olması dolayısıyla bir gelir veya gider niteliğini kazanmamaktadır. Sadece işletme kârlarının topluluk içerisinde dağıtımını yansıtmaktadır (191). Ayrıca geçmiş dönemlerin temettülerinin de dağıtılabılır olması konsolide mali tabloların dönemsellik ilkesini bozabilir.

6. Gelirler ve giderlere ilişkin giderme :

İşletmeler arasında, borç işlemleri faizi, kira, libans ücreti, yönetim giderleri payı, araştırma giderleri payı, hizmet ücretleri gibi gelir ve giderler konsolide mali tabloların düzenlenmesi sırasında giderilmelidir. İşletmeler arasında oluşmuş bulunan bu unsurlar, topluluk için gerçekleşmemiş nitelikte varsayıllırlar.

(191) Tözün, op.cit.,s. 194.

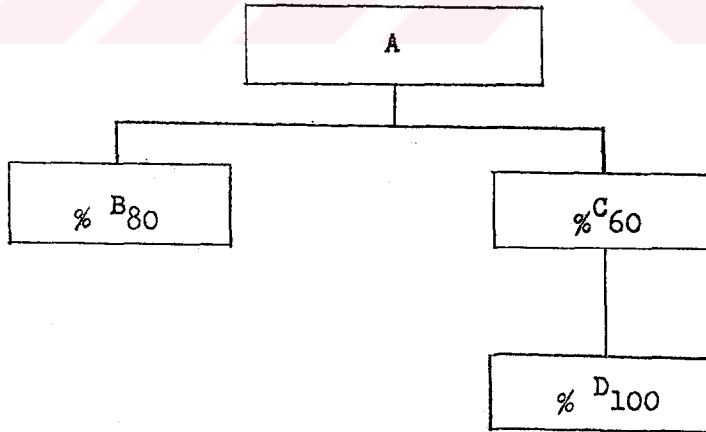
KISIM : III

KONSOLİDE BİLANÇO VE GELİR TABLOSU UYGULAMASI

A. Uygulama ve Veriler :

Bu kısımda; konsolide mali tablolarla ilgili olarak daha önce anlatılan teorik konsolidasyon tekniklerinin uygulamasına yönelik bir problem çözömlenecektir. Uygulamanın daha sade bir şekilde görölebilmesi için, işlem görece kalemler alınarak mali tablolar sadeleştirilmeye çalışılmıştır.

Bir holding grubu; A şirketi ana işletme, B ve C doğrudan ilişkili, D ise dolaylı ilişkili bağı şirketler olmak üzere toplam dört şirketten oluşmaktadır. Grubun bağlantı şeması ve ortaklık hisseleri aşağıda gösterilmiştir.

Göröldüğü gibi A ana şirketi B'nin % 80, C'nin ise % 60 hissesine sahiptir. C şirketi de D şirketinin bütün hisselerini

elinde bulundurmaktadır.

Konsolidasyonla ilgili veriler aşağıdadır:

1. A Şirketi, B şirketinin % 80'lik hissesini 1,5 milyara, C şirketinin % 60 'lık hissesini ise 3 milyara satın almıştır. C şirketi de D şirketinin tamamını 800 milyona almıştır.

2. Konsolidasyonu yapılacak şirketlerin 1988 yılı faaliyet dönemi içinde aralarında gerçekleştirdikleri işlemlere ait bilgiler şu şekildedir :

- A işletmesi, B işletmesine maliyeti 160 milyon TL. olan işletme malzemesini 225 milyon TL. sına satmıştır.

- C işletmesi, D işletmesine 75 milyon TL.'lık ara mamulü maliyet değeri olan aynı tutardan devretmiştir.

- A işletmesi, C işletmesine amortismanına tabi olmayan ve defter değeri 1 milyon TL. olan bir demirbaşı 1,5 milyon TL. sına satmıştır.

- A işletmesi, deposunu kullanan B işletmesine 1988 yılı için 30 milyon TL. kira parası dekont etmiştir.

- C işletmesi, D işletmesinden 50 milyon TL. temettü elde etmiştir.

- C işletmesi, A işletmesinin çıkardığı tahvillere 200 milyon TL. ödeyerek hepsini almış ve dönem içinde bu tahvillerden

17 milyon TL. faiz geliri elde etmiştir.

- A işletmesi, B şirketine 500 milyon TL.'lık senet vermiştir.

- Cari hesap ilişkileri bilançolarda "alacaklar" ve "borçlar" hesaplarında gösterilmektedir.

3. Şirketlerin 31.12.1988 tarihli bilanço ve gelir tabloları aşağıdadır.

Aktif		Pasif	
A İşletmesi 31.12.1988 Bilançosu (1.000.000.-TL.)			
İştirakler	4.500	Borç senetleri	700
- B şirketine	1.500	Tahviller (C.İşl.)	200
- C şirketine	3.000	Sermaye	6.000
Alacak senetleri	700	Yedekler	500
- B.Şirketinden	500	Dağıtılmamış kârlar	1.000
- Diğer	200	Diğer pasifler	6.300
Alacaklar	450		
- B Şirketinden	100		
- C şirketinden	300		
- Diğer	50		
Diğer Aktifler	9.050		
T O P L A M	14.700	T O P L A M	14.700

B İşletmesi

Aktif	31.12.1988 Bilançosu (1.000.000.-TL.)	Pasif	
Tahviller	700	Borç senetleri (A İşl.)	500
Alacak senetleri	200	Borçlar (A İşl.)	100
Alacaklar	1.500	Sermaye	1.000
Diğer aktifler	7.400	Yedekler	500
		Dağıtılmamış kârlar	100
		Diğer pasifler	7.600
T O P L A M	9.800	T O P L A M	9.800

C İşletmesi

Aktif	31.12.1988 Bilançosu (1.000.000.-TL.)	Pasif	
Tahviller (A İşl.)	200	Borçlar (A İşl.)	300
İştirakler (D İşl.)	800	Sermaye	5.200
Alacaklar	400	Yedekler	800
-D şirketinden	90	Diğer pasifler	1.700
-Diğer	310		
Diğer aktifler	6.600		
T O P L A M	8.000	T O P L A M	8.000

D İşletmesi

Aktif	31.12.1988 Bilançosu (1.000.000.-TL.)	Pasif	
Tahviller	75	Borçlar	120
Alacaklar	200	- C şirketine	90
Diğer aktifler	825	- Diğer	30
		Sermaye	700
		Yedekler	100
		Diğer pasifler	180
T O P L A M	1.100	T O P L A M	1.100

A İşletmesi

Gider	31.12.1988	Gelir Tablosu (1.000.000 TL.)	Gelir
İşletme malz. alışları	2.000	İşletme Malz. satışları	1.225
Faiz giderleri	1.150	Faiz gelirleri	3.500
Kira giderleri	150	Kira gelirleri	1.830
Diğer giderler	11.000	Demirbaş satış gelirleri	50
Kâr	5.200	Diğer gelirler	12.895
T O P L A M	19.500	T O P L A M	19.500

B İşletmesi

Gider	31.12.1988	Gelir Tablosu (1.000.000.-TL)	Gelir
İşletme Malz.alışları	1.225	İşletme malz.satışları	25
Ara. mamul alışları	4.400	Kira gelirleri	2.500
Kira giderleri	130	Diğer gelirler	11.630
Diğer giderler	6.100		
Kâr	2.300		
T O P L A M	14.155	T O P L A M	14.155

C İşletmesi

Gider	31.12.1988	Gelir Tablosu (1.000.000.-TL.)	Gelir
Ara. mamul alışları	5.000	Ara. mamul satışları	7.500
Diğer giderler	11.050	Faiz gelirleri	1.500
Kâr	1.500	Temettü gelirleri	50
		Diğer gelirler	8.500
T O P L A M	17.550	T O P L A M	17.550

D İşletmesi		31.12.1988 Gelir Tablosu (1.000.000.-TL)	
Gider			Gelir
Araç mamul alışları	175	Araç mamul satışları	300
Diğer giderler	900	Diğer gelirler	1.000
Kâr	225		
<hr/>		<hr/>	
T O P L A M	1.300	T O P L A M	1.300

B. ÇÖZÜM :

Grup içindeki şirketlerin bağları gereği uygulamanın çözümü için zincirleme konsolide mali tablolar düzenlemek gereklidir. Bu sebeple öncelikle C ve D şirketlerinin tabloları konsolide edilecek, daha sonra bu tabloyla B ve A işletmelerinin mali tablolarının konsolidasyon işlemi yapılacaktır.

A. BİLANÇOLARIN KONSOLİDASYONU :

1. C ve D şirketlerinin bilançolarının konsolidasyonu:

a) Azınlık payı :

C işletmesi, D işletmesinin bütün hisselerini satın aldığından herhangi bir azınlık payı bulunmamaktadır.

b) Denetim maliyeti :

Hisselerin tamamı C şirketi tarafından 800 milyona alındığından ve D işletmesinin sermaye ve yedeklerinin toplamından oluşan öz sermayesinin defter değeri de 800 milyon olduğundan

denetim maliyeti oluşmamıştır. C işletmesinin iştirakler kalemiyle D işletmesinin öz sermayesi karşılıklı olarak giderilecektir.

b) Borç ve alacaklar :

C şirketinin, D şirketinden cari hesap alacağı olan 90 milyon TL, D şirketinin pasifindeki borçlar hesabının 90 milyon TL. sı ile giderilecektir.

Bu hazırlık işlemleri çalışma tablosunda gösterildikten sonra konsolide bilanço da aşağıdaki gibi düzenlenebilir.

Giderme işlemleri çalışma tablosu
(1.000.000.- TL.)

	C İşletmesi	B İşletmesi	Giderme İşlemleri		Konsolide Tablo
			Borç	Alacak	
A K T İ F					
Tahviller	200	75	-	-	275
İştirakler	800	-	-	800	-
Alacaklar	400	200	-	90	510
Diğer Aktifler	6.600	825	-	-	7.425
T O P L A M	8.000	1.100	-	-	8.210
P A S İ F					
Borçlar	300	120	90	-	330
Sermaye	5.200	700	700	-	5.200
Yedekler	800	100	100	-	800
Diğer pasifler	1.700	180	-	-	1.880
T O P L A M	8.000	1.100	890	890	8.210

31.12.1988 Tarihli C ve D
İşletmelerinin Konsolide Bilançosu (1.000.000.-TL)

Aktif		Pasif	
Tahviller	275	Borçlar	330
Alacaklar	510	Sermaye	5.200
Diğer Aktifler	7.425	Yedekler	800
		Diğer pasifler	1.880
T O P L A M	8.210	T O P L A M	8.210

2. A ve B işletmelerinin bireysel bilançoları ile C ve D şirketinin konsolide bilançosunun birlikte konsolide edilmesi:

a) Azınlık payı :

- B bağlı işletmesindeki azınlık payı:

A ana şirketi, B bağlı işletmesinin hisse senetlerinin % 80'ini elde ettiği için % 20 azınlık payı oluşmuştur.

Azınlık payı $1.600 \times 0.20 = 320$ Milyon TL.

A şirketi payı $1.600 \times 0.80 = 1.280$ Milyon TL.

- C ve D konsolide bilançosu azınlık payı

A ana şirketi, C bağlı işletmesinin hisse senetlerinin % 60'ını elde ettiği için % 40 azınlık payı oluşmuştur.

Azınlık payı $6.000 \times 0.40 = 2.400$

A şirketi payı $6.000 \times 0.60 = 3.600$

b) Denetim maliyeti :

- B bağılı işletmesindeki denetim maliyeti

A ana bağılı işletmesi, B bağılı işletmesinin hisse senetlerini muhasebe değerinden daha fazla bir değerle elde etmiştir.

	yatırım	
A ana işletmesinin/maliyeti		1.500
B işletmesinin öz sermayesinin muhasebe değeri(1.600x0.80=1.280)		1.280
		<hr/>
Pozitif denetim maliyeti		220

- C ve D konsolide bilançosu denetim maliyeti :

A ana işletmesi, C ve D konsolide bilançosunun özsermaye değerinden daha az bir yatırım yapmıştır.

A ana işletmesi yatırım maliyeti	3.000
Konsolide bilanço öz sermayesinin defter değeri (6.000 x 0.60= 3.600)	<hr/>
	3.600
Negatif denetim maliyeti	- 600

c) Borçlar ve alacaklara ilişkin gidermeler

A işletmesinin aktifinde B ve C şirketine ait olan alacak senetleri ve alacaklar ile, bu şirketlerin pasiflerindeki borç senetleri ve borçlar hesapları giderilir.

d) Tahvillere ilişkin giderme :

A işletmesinin çıkardığı tüm tahvilleri alan C işletmesinin aktifindeki ve A işletmesinin pasifindeki bu tutarlar da giderilmelidir.

Bu işlemlerden sonra giderme işlemleri çalışma tablosu ve topluluğun konsolide bilançosu şu şekilde olacaktır.

Giderme işlemleri çalışma tablosu (1.000.000.- TL.)

	<u>A İşlet-</u>	<u>B İşlet-</u>	<u>C ve D Kon.</u>	<u>Borç</u>	<u>Alacak</u>	<u>Konso-</u>
	<u>mesi</u>	<u>mesi</u>	<u>Bil.</u>			<u>lide tab.</u>
A K T İ F						
İştirakler	4.500	-	-	-	4.500	-
Alacak sen.	700	200	-	-	500	400
Alacaklar	450	1.500	510	-	400	2.060
Tahviller	-	700	275	-	200	775
Diğer Aktif.	9.050	7.400	7.425	-	800	23.875
Poz.Den.Mal.	-	-	-	220	220	-
TOPLAM	14.700	9.800	8.210			27.110
P A S İ F L E R						
Tahviller	200	-	-	200	-	-
Sermaye	6.000	1.000	5.200	6.200	-	6.000
Yedekler	500	500	800	1.300	-	500
Dâğ.Kârlar	1.000	100	-	100	-	1.000
Borç senet.	700	500	-	500	-	700
Borçlar	-	100	330	400	-	30
Diğer Pasif.	6.300	7.600	1.880	-	-	15.780
Azınlık payı	-	-	-	-	2.720	2.720
Neg.Den Mal.	-	-	-	220	600	380
TOPLAM	14.700	9.800	8.210	8.920	8.920	27.110

Pozitif ve negatif denetim maliyetleri de birbirleriyle mahsuplaştırılırsa, konsolide bilanço denetim maliyeti 380 milyon TL. olarak bulunur.

31.12.1988 Topluluk Konsolide

Aktif	Bilançosu (1.000.000.-TL.)	Pasif	
Alacak senetleri	400	Borç senetleri	700
Alacaklar	2.060	Borçlar	30
Tahviller	775	Sermaye	6.000
Diğer aktifler	23.875	Yedekler	500
		Dğ.Kârlar	1.000
		Azınlık payı	2.720
		Diğer pasifler	15.780
		Denetim Maliyeti	380
T O P L A M	27.110	T O P L A M	27.110

B. GELİR TABLOLARININ KONSOLİDASYONU

Gelir tablolarının konsolidasyonu işlemine ilişkin gidermeleri günlük defter maddeleri kullanarak daha açık bir şekilde gösterebiliriz.

1. C ve D şirketlerinin gelir tablolarının konsolidasyonu

Temettü Geliri Hesabı (C işletmesi)	50
Kâr ve zarar H. (D işletmesi)	50
C işletmesinin D işletmesinden elde ettiği temettünün giderilmesi	

Mal (ara. mamul) satış Hesabı (C işletmesi)	75
Mal (ara. mamul) Alış hesabı (D işletmesi)	75

C işletmesinin D işletmesine sattığı ara. mamulün giderilmesi

31.12.1988 tarihli C ve D
İşletmeleri konsolide gelir tablosu

Gider	(1.000.000.-TL.)	Gelir	
Ara. mamul alışları	5.100	Ara. mamul satışları	7.725
Diğer giderler	11.950	Faiz gelirleri	1.500
Kâr	1.625	Diğer gelirler	9.500
T O P L A M	18.725	T O P L A M	18.725

2. A ve B işletmelerinin bireysel gelir tabloları ile C ve D şirketlerinin konsolide gelir tablolarının birlikte konsolide edilmesi :

Kira gelirleri Hesabı (A işletmesi)	30
Kira giderleri Hesabı (B işletmesi)	30

B işletmesinin, A işletmesine ödediği depo kirasının giderilmesi

Mal (İşletme malzemesi) satış hesabı 225
(A işletmesi)

Mal (İşletme malzemesi) alış Hesabı 225
(B işletmesi)

A işletmesinin B işletmesine sattığı işletme malzemesinin giderilmesi

Kâr ve Zarar Hesabı 65
(A işletmesi)

Gerçekleşmemiş topluluk içi kâr karşılıkları Hes. 65

A işletmesinin B işletmesine sattığı işletme malzemesinden oluşan kârın karşılık hesabına devri

Gerçekleşmemiş topluluk içi kâr karşılıkları Hes. 65

Mal (İşletme malzemesi) alış hesabı 65
(A işletmesi)

A'nın B'ye sattığı işletme malzemesinin giderilmesi

Demirbaş satış gelirleri 50
(A işletmesi)

Gerçekleşmemiş topluluk içi kâr karşılıkları hesabı 50

B işletmesine satılan demirbaştan oluşan kârın karşılık hesabına devri

Faiz gelirleri hesabı 17
(C işletmesi)

Faiz giderleri hesabı 17
(A işletmesi)

A işletmesinin tahvil faizi giderlerinin arıtılması

31.12.1988 Topluluk Konsolide

Gelir Tablosu
(1.000.000.- TL.)

GİDER		GELİR	
Ara. mamul alışları	9.500	Ara. mamul satışları	7.725
İşletme Mal. Alışları	2.935	İşletme Mal. satışları	1.025
Kira giderleri	250	Kira gelirleri	4.300
Faiz giderleri	1.133	Faiz gelirleri	4.983
Diğer giderler	29.050	Diğer gelirler	34.025
Kâr	9.190		
T O P L A M	52.058	T O P L A M	52.058

S O N U Ç

İşletmelerin ekonomik gelişme süreci içinde bireysellikten birleşmeye yönelmesi ve bu yönde desteklenmesi, bir işletmecilik konusu olan holding şirketlerin doğuşuna sebep olmuştur. Gelişmiş ülkelerin hukuk sistemlerinde dahi holdinglerle ilgili kanuni düzenlemelerin yeterli olmaması, özellikle ülkemizde düzenleyici ve sınırlayıcı hükümlerin bulunmaması, holdinglerin çalışmamızda belirtilen sakıncalı yönlerine ilave önemli bir kanuni boşluk oluşturmaktadır. Bu durum, holding faaliyetini, ülke ekonomisi açısından faydalı yönlerine rağmen, kamu aleyhine işleyebilecek sakıncalı bir kurum haline getirebilmektedir. Kamu aleyhine dönüşebilecek böyle bir holding faaliyetinin önlenmesi için öncelikle kanunlar ve mevzuatlar yönüyle holding şirketin düzenlemesine gidilerek kanuni alt yapının oluşturulması, daha sonra sistemde engellenemeyen, kamu aleyhine dönüşebilecek muhtemel boşlukların da, bu konuda takdir yetkisini kullanabilecek bir "Kurul"a bırakılması ülkemiz açısından faydalı olabilecektir.

Holdingleer konusu, mali piyasaya etkileri ve denetim açısından ele alındığı zaman da karşımıza başka problemler çıkmaktadır. Holdingler, para piyasasından olan fon ihtiyaçlarını "Holding bankacılığı" yoluyla ucuz bir şekilde temin ederken, sermaye piyasasından olan fon ihtiyaçlarını da gene ucuz şekilde, oluşturdukları aracı kurumlar yoluyla halktan küçük tasarrufların toplanmasıyla

karşılatabilmektedirler. Ancak bu olgudaki önemli husus, küçük tasarruf sahibinden toplanan bu ucuz fonların kötüye kullanılması halinde sebep olacağı toplumsal ve bireysel zararların göz ardı edilmemesi gerektiğidir. Kamu otoritesi olarak devlet, çeşitli birimleriyle çok yönlü olarak tasarrufların toplandığı kişiyu kuruluşları denetim altında bulundurmakla yükümlüdür. Ülkemizde, kamu denetim sürecindeki birimlerden biri de "Sermaye Piyasası Kurulu"dur. Holdinglerin yapıları gereği denetimlerinde özellik taşıyan hususların bulunması kullanılan klasik tekniklere ilave olarak özel bazı yaklaşımları gerektirmektedir. Bu yaklaşımlardan en önemlisi holdinglerin konsolide mali tabloları yoluyla denetlenmesidir. Bu tablolar yardımıyla holdinglerin gerçek ekonomik ve mali yapıları tasarruf sahiplerinin ve diğer ilgililerin değerlendirmesine sunulabilecektir. Ancak ülkemizde holdinglerin konsolide tablolar düzenlemesi konusunda herhangi yasal bir mecburiyet bulunmamaktadır. Her ne kadar diğer gelişmiş ülkelerde de ilkeler ve yöntemler konusunda henüz birliktelik sağlanamamışsa da, konsolide mali tablolarla ilgili olarak 1977'de Uluslararası muhasebe standardının ve 1983'de AET ülkeleri arasında muhasebe birlikteliğinin sağlanabilmesi doğrultusunda 7. direktifin yayınlanmış bulunması önemli aşamalardır. Ülkemizde şimdiye kadar bu konuda herhangi bir düzenleme veya çalışma yapılmamış olması büyük bir eksiklik oluşturmaktadır. Özellikle AET'ye tam üyelik için başvurduğumuz

K A Y N A K Ç A

- AICPA, Professional Standarts, Commerce Clearing House Inc., Illinois, U.S.A., 1977.Vol.3
- "Accounting Standarts", 1984/85 Ed., Current Text as of June 1. 1984.
- AKDOĞAN, Nalan ve Mehmet Sayarı, "Türk ve Yabancı İşletmelerin Karşılaştıkları Muhasebe Sorunlarına Çözüm Önerileri", Türkiye VI. Muhasebe Eğitimi Sempozyumu, Uluslararası Muhasebe ve Denetim Sorunları, Alanya, 1984.
- AKDOĞAN Nalan ve Nejat Tenker, Finansal Tablolar ve Analizi, Savaş Yayınları, 2. Bası, Ankara, 1985.
- AKINCI, Nejat ve Müjdat Önen, Mali Tablolar Analizi, Barış Yayınları, İzmir, 1985.
- AKSAN, Zeki ve diğerleri, Holding Muhasebesi ve Holdinglerin Organizasyon Yapıları, Jale Öztemiz, "Holdingleşme Nedenleri", Sermet Matbaası, Ankara, 1982.
- AKSAN, Zeki ve diğerleri, Holding Muhasebesi ve Holdinglerin Organizasyon Yapıları, Rüstem Hacırüstemoğlu, "Holding Şirketlerde Muhasebe", Ankara, Sermet Matbaası, 1982.
- AKTAŞ, Mitat, "Holding Şirketlerin Kuruluş Nedenleri, Ülke Ekonomisindeki Yeri ve Vergi Kanunları Karşısındaki Durumları", Maliye ve Gümrük Bakanlığı Hesap Uzmanları Kurulu Bilim Raporu, İzmir, 1987.
- AKTAŞ, Ramazan, "Holdingleşme ve Holdingleşmenin Vergi Açısından Sağladığı Avantajlar", Ankara Üniv. Sosyal Bilimler Ens. İşletme Doktora Programı, Ankara, 1988
- AKTUĞLU, Mehmet Ali, Denetleme ve Revizyon, Dokuz Eylül Üniversitesi, İ.İ.B.F. Yayın No: 1 İzmir, 1983.

- ALAK, Alaattin ve Alaattin Büyükkaya, Holdingleşme Hareketleri, Umur Kitapçılık, Er-Tu Matbaası, İstanbul, 1975.
- ALTUĞ, Osman, Holding Şirketlerde Muhasebe Düzeni, İstanbul, Fatih Yayınevi Matbaası, 1986.
- ARKAN, Sabih, Halka Açık Anonim Ortaklıkların Özellikleri ve Dış Denetimleri, Ankara, 1976,
- Bankalar Kanunu, Binbirdirek Matbaası Sanayi A.Ş., İstanbul, 1985.
- BARTON, Alton, D., The Anatomy of Accounting, 3 rd. Ed., University of Queensland Press, Australia, 1986.
- BAŞ, İ. Melih, "Çağdaş Denetim Kavramı ve Muhasebe Denetimi", Denetim Dergisi, Ocak 1988, sayı: 25.
- BEDFORD, N., K.Perry and A. Wyatt, Advanced Accounting, John Wiley and Sons Inc., U.S.A., 2 nd Ed.1967.
- BLACK, H.A., J.E. Champion and R.G.Brown, Accounting in Business Decisions, theory, method and use, Englewood Cliffs, N.J., Prentice Hall, U.S.A., 1967.
- Bonbright, James C. and Gardiner C.Means, The Holding Company, Its Public Significance and Its Regulation, 1 st.Ed., New York, Augustus M. Kelley Publishers, 1969,
- CHAYKIN, I.J. and M. Zimering, Advanced Accounting Problems, New York, U.S.A., 1958.
- Companies Act 1985, Accounting and Reporting Requirements, Arthur Andersen and Co.,
- ÇAMOĞLU, Ersin, Anonim Ortaklık Yönetim Kurulu Üyelerinin Hukuki Sorumluluğu, Ankara, 1972.
- DAVIDSON, Sidney (ed.), Handbook of Modern Accounting, Chapter 35, SEC Procedures and Regulations, Mc Graw-Hill Book Company, 1970.

DEVECIOĞLU, Tayfun, "Türk Sanayiinin 20 Dev Ailesi", Ekonomik
Panorama Dergisi, 20 Kasım 1988, Yıl 1, sayı: 32.

DURMUŞ, Ahmet Hayri, Mali Tablolar Tahlili, Nihad Sayar Yayın ve
Yardım Vakfı Yayınları No: 410/644, İstanbul, 1986.

DURMUŞ, Ahmet Hayri, "Yabancı Ülkelerde Çalışan Şirketlerimizin
Finansal Tablolarını Konsolidasyonda Karşılaştıkları
Sorunlar", Türkiye VI. Muhasebe Eğitimi Sempozyumu, Ulus-
lararası Muhasebe ve Denetim Sorunları, Alanya, 1984.

DOĞAN, Apdullah, "İşletmelerarası Yatırım ve Mali Tabloların
Konsolide Edilmesi", Ankara Muhasebe ve Vergi Dergisi,
Cilt 6, Sayı: 8, Eylül 1977.

"Ekonomi Ansiklopedisi", 2. cilt, İstanbul, Paymaş Yayınları,
1983.

EKŞİOĞLU, Kâni (Hazırlayan) Türk Ticaret Yasası, Yasa Yayınları,
24, İstanbul, 1983.

ERSEL, Hasan, "Holding Bankacılığı ve Holdingler Bünyesinde
Oluşacak Borsa Bankerliği Kuruluşlarının Yarar ve Zara-
rını Araştırma Çalışması,

EYÜPGİLLER, Saygın, Şirketler Muhasebesi- Vergilendirilmesi ve
Mevzuatı-, Daily News Veb Ofset Tesisleri, Ankara, 1982.

GÖNENLİ, Atilla, İşletmelerde Finansal Yönetim, 5. Bası, İşletme
Fakültesi, İşletme İktisadı Enstitüsü, 30 yıl Yayınları,
No: 15, İstanbul, 1985.

GÜREDİN, Ersin, "Denetim İlkeleri", İ.U. İşletme Fak. Muhasebe
Enstitüsü Dergisi, Yıl:3, Şubat 1977, sayı: 7.

"Holding Genel İdare Giderlerinin Bağlı Şirketlere Dağıtımı",
Ankara Muhasebe ve Vergi Dergisi, Aralık 1986, Yıl:15,
No: 12.

- HOYLE, Joe Ben, Advanced Accounting, Business Publications Inc., Plano, Texas 2 nd Ed., 1987.
- HUBBARD and KILLOUGH and Patten, CPA Review, Volume 1, John Wiley and Sons Inc., Virginia ,U.S.A., 1979.
- Hürriyet Gazetesi, "Hangi Bankanın Arkasında Kim Var", 18.10.1988.
- JOHNSON, Gleen L. and James A.Gentry Jr., Finney and Miller's Principles of Accounting Introductory, New Jersey, 1971.
- KABAALIOĞLU, Haluk, A., Sermaye Piyasasında Kamuyu Aydınlatma İlkesi, Ege Matbaası, İstanbul, 1985.
- KARRENBROCK, W.E., and H.Simons, Advanced Accounting, South Western Publishing Company, Ohio, U.S.A., 1962.
- KAZGAN, Gülten, "Büyük Sermaye Gruplarının Türkiye Ekonomisindeki Yeri", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ans., 9.cilt, İstanbul, 1985.
- KENNEDY, Ralph D.and Steward Y. Mc Mullen; Finansal Durum Tablo-ları, Çev.,Atilla Gönenli, İstanbul, 1967.
- MİRZA, Suat, Sermaye Piyasası, Türkiye'de Durumu ve Muhtemel Gelişmesi, Eskişehir İ.T.İ.A.,Yayın No: 29-6, İstanbul, 1965.
- OECD, International Investment and Multinational Enterprises, Accounting Practices in OECD Member Countries, OECD,1980.
- ÖKTEM, Mutlu, "Holding Kuruluşlar", Ankara, 1976.
- ÖNCEL, Mualla, Sermaye Şirketlerinde Kazanç ve Örtülü Sermaye, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1978.
- PATON, William A and R.L.Dixon, Muhasebenin Temelleri, Çev. Mustafa A.Aysan, 3. bası İstanbul, 1965.

PEKİNER, Kâmuran, İşletme Denetimi, Fatih Yayınevi Matbaası,
4. Bası, İstanbul, 1984.

POROY, Reha, "Bildiriler-Tartışmalar", 3. Ticaret ve Banka Hukuku
Haftası, 1963.

Resmi Gazete, Sayı 19310, 13 Aralık 1986.

RUE, Joseph C. and David E. Tosh, "Should we Consolidate Finance
Subsidiaries?" Management Accounting, April, 1987.

Sermaye Piyasası Mevzuatı, SPK Yayınları -Yayın No: 4, 2.baskı,
Ankara, 1988.

SMITH, David Rae, "Konsolidasyonda İlkeler ve Sorunlar" Çev.Fevzi
Sürmeli, 10. Uluslararası Muhasebeciler Kongresi, 1972.

SOYDAN, Hakkı, Y., Holdinglelerde Hesap İşleri Düzeni, Bursa, Bursa
İ.T.İ.A., Kalite Matbaası, 1980.

SÖNMEZ, Mustafa, "Ekonomiye Yön Verenler", Kapital Dergisi, Haziran
1987, yıl.2, Sayı:20.

TANKER, Lütfullah, İşletme İktisadı, Cilt 1, Ankara, Bilgi Basımevi,
1969.

TEKELİ, İlhan, "Türkiye'de Şirketlerin Gelişimi ve Kapitalin
Yoğunlaşma Süreci", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi,
9. cilt, İstanbul, 1985.

TEKİNALP, Ünal, Anonim Ortaklığın Bilançosu ve Yedek Akçeleri-
Kamuyu Aydınlatma İlkesi İle., Fakülteler Matbaası, 2.Bası,
İstanbul, 1979.

TEKİNALP, Ünal, Sermaye Piyasası Hukukunun Esasları, Ekonomik ve
ve Sosyal Yayınlar A.Ş. Yayın No:4, İstanbul, 1982.

- TEKİNALP, Ünal, "Tip Sorunu Açısından Holding Kavramı ve İşletme Konusu Üzerine Düşünceler", İktisat Maliye Dergisi, Cilt 29, Sayı 12, Mart 1979.
- TENKER, Nejat, Türkiye'de Holdingler ve Vergi Muhasebesi Açısından İncelenmesi, A.İ.T.İ.A., Yayın No: 128, Ankara, 1979.
- TÖZÜN, Ali Hikmet, "Konsolide Bilançolar" Ege Üniversitesi, İ.T.B.F., (Doktora Tezi), İzmir, 1976.
- Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu", İstanbul Sanayi Odası Dergisi, Kasım 1988, Yıl: 23, Sayı: 273.
- ULUDAĞ, Ramazan, Türkiye'de Kurumlaşmanın Teşviki ve Gelişmesi, Maliye ve Gümrük Bakanlığı, APK Kurulu, Yayın No:1987/292,
- "Uluslararası Muhasebe Standardı" , Çev. Haluk Ünal, İ.Ü.İşletme Fakültesi, Muhasebe Ens.Dergisi, Ağustos 1977, yıl 3, No: 9.
- VURAL, Güven, Yatırım Ortaklıkları, A.İ.T.İ.A., Ankara, 1979.
- YAZICI, Mehmet, Bilanço Kuramları ve Çözümlenmeleri, 2. Baskı, İstanbul, 1976.
- YELKEN, Nurettin, "Yönetim Muhasebesi Ders Notları", İzmir, 1972.
- YÜCE, İ. Nurhan, "Holdingler ve Türkiye'de Uygulama", OYAK Yatırım ve İştirakler Müdürlüğü, Ankara, 1976.
- ZAIMOĞLU, Atilla, "Sermaye Piyasası Kanunu Uyarınca Şirketler Nezdinde Yapılan Denetimlerde Sınırlar, Amaçlar ve Uygulanabilecek Teknikler" Yeterlik Etüdü, Şubat, 1986.

Uluslararası Muhasebe Standardı

BİRLEŞİK (KONSOLİDE) FİNANSAL TABLOLAR

GİRİŞ

1. Bu Bildirinin konusu, ana şirketin kontrolü altındaki bir şirketler grubu için birleşik (konsolide) finansal tabloların düzenlenmesidir. Birleşik (konsolide) finansal tablolar bir şirketler grubunun finansal durumları ve faaliyetlerinin sonuçları ile ilgili bilgi gereksinmelerini karşılamak amacıyla geliştirilmiştir.

2. Bu Bildiri, ayrıca, birleşik (konsolide) finansal tablolarda gösterilen bazı belirli uzun-dönem yatırım türlerinin muhasebeleştirilmesinde net yatırım değeri yönteminin (equity method)* kullanılmasını bir Uluslararası Muhasebe Standardı olarak ortaya koymaktadır. Ancak finansal tablolarda yer alan diğer unsurlara net yatırım değeri yönteminin (equity method) uygulanması konusu ele alınmamıştır.

3. Bu Bildiride, aşağıdaki şu özel konular ele alınmamıştır:

- (a) İşletme birleşmeleri (business mergers) veya diğer şekillerde işletmelerin birbirlerine katılmaları ile ilgili muhasebe uygulamaları ve bunların birleştirme (konsolidasyon) üzerindeki etkileri.
- (b) Peştemallığın muhasebeleştirilmesi.
- (c) Hisse senedi şeklindeki kar payı dağıtımının muhasebeleştirilmesi.
- (d) Bir şirketin birden çok aşamada elde edilmesini (acquisition) ve bağımlı şirketlerin (subsidiaries) ve ilgili şir-

* Çev. Notu: Bu yöntem ana şirketin bilançolarında yer alan iştirak değerlerinin saptanmasını ve bilançolarda gösterilmesini sağlayan bir değerlendirme yöntemidir. Bu bildiride geniş açıklaması yapılmıştır.

ketlerin (associated companies) elden çıkarılmasının muhasebeleştirilmesi.

- (e) Bağımlı şirket (subsidiary) tarafından çıkarılan hisse senetlerinin muhasebeleştirilmesi.
- (f) Aynı grup içindeki iki şirketin birbirlerinin hisselerine sahip olması durumunda karşılıklı ortaklığın (reciprocal share holdings) muhasebeleştirilmesi.
- (g) Yabancı paralarla ifade edilmiş finansal tabloları yerel paralarla ifade etme yöntemleri.
- (h) Birbirinden ayrı şirketlerin üretim hatları veya faaliyetleri itibarıyla finansal tablolarda açıklanması.
- (i) Ortak girişimlerin (joint venture) muhasebeleştirilmesi.

Tanımlamalar

4. Bu Bildirinin amaçlarına uygun olarak aşağıdaki sözcükler belirtilen anlamlarıyla kullanılmıştır.

Yatırımcı (investor), başka bir şirketin (yatırım konusu şirket) toplam oy gücünde bir payı olan şirkettir.

Yatırım konusu şirket (investee), toplam oy gücünde başka bir şirketin (yatırımcı) payı olan şirkettir.

Bağımlı şirket (subsidiary), ana şirket tarafından kontrol edilen şirkettir.

Ana şirket (parent company), bir veya daha fazla bağımlı şirkete sahip olan şirkettir.

Birleşik (konsolide) finansal tablolar, ana şirketin ve bağımlı şirketlerinin varlıkları, borçlarını, sermayelerini, gelirlerini ve

giderlerini bir tek işletmeymiş gibi gösteren tablolardır.

Kontrol, doğrudan doğruya veya bağımlı şirket aracılığıyla bir şirketin toplam oy gücünün¹ yarısından fazlasına sahip olmasıdır.

Grup, ana şirket ile bunun bağımlı şirketlerinden oluşur.

Azınlık payları, bir bağımlı şirketin faaliyetlerinin net sonuçlarının, veya net varlıklarının ana şirket veya diğer bir bağımlı şirketin sahip olduğu payların dışındaki paylara düşen kısımdır.

Öz sermaye (equity capital), bir şirketin kârlarının dağıtımında veya varlıklarının tasfiyesinde bir sınıra veya üstünlüğe sahip olmayan, yürürlükteki hisse senetlerini temsil eden esas sermayedir.

İlgili şirket, (associated company) bağımlı şirket durumunda olmayan yatırım konusu (investee) bir şirkettir, ve

- (a) yatırımcının yatırım konusu bu şirketin toplam oy gücündeki payı önemlidir, ve
- (b) yatırımcı, yatırım konusu şirketin finans ve faaliyet politikalarında önemli bir etkinliğe sahip olma gücü vardır ve
- (c) yatırımcı, sahip olduğu bu payları uzun-dönemli bir yatırım olarak elinde bulundurmaktadır.

Önemli bir etkinlik (significant influence), yatırım konusu şirketin finans ve faaliyet politikaları ile ilgili kararlara katılmadır, ancak bu, politikaların uygulanmasının kontrolü anlamına gelmemektedir. Bir yatırımcı önemli bir etkinliğe çeşitli yollarla sahip olabilir; genellikle, yönetim kurulunda temsil edilme şeklinde olmaktadır. Ancak, yatırım konusu şirketteki politikaların

¹ Toplam oy gücü, çıkarılan ve yürürlükte bulunan hisseler sonucu doğan toplam oy verme hakkıdır. Bu hisseler "kasa hisseleri" (treasury stock) dışında kalan hisselerdir. Kasa hisseleri, bir şirketin satışı çıkardığı hisselerinden bir kısmını satmayı eliinde tuttuğu hisse senetleridir ve yasalarda yeniden satışı çıkarılabilir. Bu uygulamaya bazı ülkelerde izin verilmez.

saptanma çalışmalarına katılma, şirketler arasında yer alan önemli işlemleri düzenleme, yönetim düzeyindeki personelin şirketler arasında değiştirilmesi ile ilgili kararlar katılma veya bağımsız olarak teknik bilgi alma durumlarının varlığında da önemli bir etkinlik söz konusudur. Eğer yatırımcı, yatırım konusu şirketin toplam oy gücünün %20 sinden daha aşağı bir paya sahip ise, yatırımcının önemli bir etkinliğe sahip olmadığı anlaşılmalıdır (böyle bir gücün varlığı açıkça kanıtlanmamış ise).

Net Yatırım Değeri Yöntemi (equity method), yatırımcının ilgili şirketlere (associated companies) ve birleştirme (konsolidasyon) dışı bırakılmış bağımlı şirketlere (subsidiaries) yapmış olduğu uzun-dönem yatırım türlerinin muhasebeleştirilmesi ile ilgili bir yöntemdir. Net yatırım değeri yöntemi (equity method) uygulandığında birleşik (konsolide) finansal tablolarda yatırımcının yatırım hesabı, yatırım konusu şirketin net varlıklarında yatırımcının sahip olduğu paydaki değişmeye göre ayarlanır. Gelir tablosu yatırımcının yatırım konusu şirketin faaliyet sonuçlarındaki payını gösterir.

YORUMLAR

Birleşik (Konsolide) Finansal Tablolar

Birleşik (konsolide) Finansal Tablolara Duyulan Gereksinme

5. Bir grubun ana şirketi ile ilişkileri bulunan belirli topluluklar-mevcut pay sahipleri ve ilerde pay sahibi durumunda olabilecek kişiler, çalışanlar, müşteriler ve bazı durumlarda borç verenler-grubun tüm serveti ile ilgili bulunmaktadırlar. Bu nedenle bunlar, bir bütün olarak grubun faaliyet sonuçları ve finansal durumu hakkında bilgi alma gereğini duyarlar.

6. Bu gereksinme, grubun bütünü, grup içindeki ekonomik birimlerin birbirinden ayrı yasal durumlarını dikkate almaksızın, tek bir şirket gibi ele alan birleşik finansal tablolar tarafından karşılanır. Birleşik finansal tablolar genel olarak ana şirket ile bağımlı şirketlerini kapsar. Bazı özel du-

rumlarda birleşik finansal tablolarda bağımlı şirketler dışındaki şirketler, bağımlı şirket gibi işlem görür; şu koşulla ki, ana şirket,

- (a) sermayenin çoğunluğuna sahip olmasına karşın toplam oy gücünün çoğunluğuna sahip değildir.
- (b) yasal olarak veya anlaşma gereğince, bu şirketlerin finans ve faaliyet politikalarını kontrol etme yetkisindedir. Bu politikaların kontrolü, örneğin, yönetim kurulu üyeleri çoğunluğunu seçebilme yetkisi, yöneticilerle yapılan anlaşmalar ya da mahkeme kararı ile yapılabilir.

7. Borç verenler ve azınlık paylarına sahip olanlar gibi ana şirketin veya her bir bağımlı şirketinin finansal durumları ile ilgili olanların bilgi gereksinimleri, ana şirketin veya bağımlı şirketlerinin birbirinden ayrı olarak düzenlenmiş finansal tabloları tarafından karşılanır.

Birleştirme (konsolidasyon) Dışı Bırakma

8. Ana şirketin bağımlı şirket üstündeki kontrolünün geçici olduğu veya bağımlı şirket varlıkları üstündeki haklarının yitirilmiş olduğu durumlarda, bağımlı şirket birleştirme (konsolidasyon) dışı bırakılır.

9. Bazı ülkelerde bağımlı şirketin faaliyet konusu, gruba dahil diğer şirketlerden çok farklı ise bu şirketi birleştirme dışı bırakıp, ana şirket hissedarlarına ve diğer ilgililere daha iyi bilgi sağlamak amacıyla, birleşik finansal tablolar yanında bağımlı şirketin finansal tablolarının ayrıca sunulması daha uygun görülmektedir. Bu gibi durumlarda yapılabilecek diğer bir işlem birleşik bilançolarda benzer faaliyetlerde bulunan işletmelerin varlıkları ve borçlarının, birleşik gelir tablolarında da gelir ve giderlerinin gruplandırılmasıdır. Bu şekilde bazı işletmeler birleştirme dışı bırakılmamış olur.

10. Bazıları bir bağımlı şirketin birleştirme (konsolidasyon) dışı bırakılmasında daha başka gerekçeleri öne sürmektedir.

Bu gerekçeler, bağımlı şirkette yapılan ve diğer şirketlerinkilerle orantılı olmayan harcamalar veya gecikmelerin varlığında veya yöneticilerin birleştirme yapılması durumunda yanlış veya olumsuz anlamlar ortaya çıkacağı düşüncesinde olduklarında, birleştirmenin elverişsiz olacağı durumları kapsamaktadır. Bu gibi gerekçelerle bir bağımlı şirketi birleştirme dışı bırakma genellikle karara dayalıdır ve şirketler arasında benzer durumlar için büyük farklılıklar gösteren muhasebe uygulamalarını ortaya çıkarmaktadır.

Birleştirme (konsolidasyon) İşlemleri

11. Birleşik finansal tablolarda, ana şirket ve bağımlı şirketlerinin hesapları, birlikte toplama esasıyla, aynı veya benzer olan varlık, borç, hasıla ve gider kalemlerinin toplanmasıyla, bir araya getirilir. Aşağıdakiler birleştirme yapılırken birleşik finansal tablolar dışında bırakılır:

- (a) Gruba dahil şirketler arasındaki satışlar, borçlandırmalar ve dividant ödemeleri dahil olmak üzere grup içi karşılıklı işlemler ve bu işlemler sonucu ortaya çıkmış hesap bakiyeleri.
- (b) Her bir bağımlı şirkette ana şirketin yaptığı yatırımın kendisine olan maliyeti ve bağlı şirketlerdeki sermaye payı, her bir bağımlı şirketin elde edilmeden önceki yedekleri ile kârları ve zararları².

12. Gruba dahil şirketler arasında yapılmış, mal ve teçhizat alış verişleri sonucunda ortaya çıkan ve grup dışına satılmamış ve elde bulundurulmuş stoklar ve sabit varlıklar gibi varlık değerlerinin içerdiği gerçekleşmemiş kârlar birleşik finansal tablolar dışında bırakılır³. İçinde bulunulan

2) Bağımlı şirketlerin elde edilmeden önceki yedekleri ile kârları ve zararları, «birleşmeler» (mergers) veya «hisse senetlerinin bir grupta toplanması» (pooling of interests) gibi bazı ülkelerdeki şirket katılmalarının muhasebeleştirilmesinde birleştirme dışı bırakılmaz.

3) Bazı ülkelerde kamu hizmeti gören bir şirketler grubunun, bu şekilde ortaya çıkmış grup içi kârları ve zararları, satış fiyatının hükümet tarafından saptandığı gerekçesiyle ve işlemler de eğer bu fiyatlar üzerinden yapılmış ise birleşik finansal tablolar dışında bırakılmaktadır.

dönemin gerçekleşmemiş kârları, azınlık hisselerine uygun bir kısmı ayrıldıktan sonra, birleşik (konsolide) gelirden indirilir. Ancak satıcı şirketin hesaplarında elde edilen kârlar gerçek kârlar durumundadır, ve bu nedenle vergilendirilmesi söz konusudur. Bu vergi ise konsolide finansal tablolarda gösterilmeyen ve ancak gelecek dönemlerde gerçekleşmiş gelir durumuna gelebilecek gelir ile ilgilidir. Bu nedenle ilgili gelirin vergi gideri, bu gelir gerçekleşmiş gelir durumuna gelinceye dek, gelecek dönemlere aktarılır. Konsolide finansal tablolarda bildirilen varlıkların, gruba dahil şirketler arasında, gruba mal oluş değerlerinden daha aşağı bir değerde alınıp satılmasıyla ortaya çıkan gerçekleşmemiş zararlar ve ilgili vergi etkileri, eğer bu maliyet farkı kapatılamayacaksa, konsolidasyon dışı bırakılır.

13. Ana şirket bağımlı şirketi satın aldığı zaman, bağımlı şirkete ait hisselerin ana şirkete nakdi maliyeti, devir anında hisselerin bağımlı şirket defterlerindeki kayıtlı değerlerinden farklı ise aradaki bu fark (yatırım maliyeti), eğer olanaklı ise, bağımlı şirketin varlık veya borç kalemlerine (eğer fark kayıtlı değer üstünde ise varlıklara, altında ise borçlara), bunların değerlerine göre dağıtılır, ve satınalmadan sonra düzenlenecek ana şirketin konsolide finansal tablolarında bağımlı şirketin varlıkları ve borçları dağıtılmış bu miktarlar sonunda ortaya çıkan değerleri ile gösterilir. Ana şirketin yatırım maliyetinin toplamı ile bağımlı şirketin aktif veya borç kalemlerine dağıtılan tutarların toplamı arasında bir fark ortaya çıkarsa, bu fark birleşik bilançoda uygun bir şekilde açıklanmalıdır⁴.

14. Bağımlı şirketlerin dağıtılmamış kârlarından ana şirketin payına düşen kısım ile ilgili ana şirket veya bağımlı şirket tarafından ödenecek vergiler, eğer bu kârların bir kısmının önünde sonunda dividant ve-

ya diğer bir şekilde dağıtılacağı ve dağıtım zamanında bir vergi yükümlülüğü doğacağı görüşü paylaşıyorsa, biriktirilir ve gelecek dönemlere aktarılır.

Ana şirketin dağıtılmamış kârları yeniden uzun-dönemli yatırım şekline dönüştürme eğiliminde ve isteğinde olması nedeniyle dağıtılmamış kârlar üzerinden ödenecek vergiler biriktirilip gelecek dönemlere aktarılmamış ise, ana şirket tarafından vergisi ayrılmamış bu dağıtılmamış kârların miktarı bazen açıklanmaktadır.

15. Ana şirketin ve bağımlı şirketlerinin finansal bilgilerinin aynı döneme ait olması tercih edilmektedir. Eğer farklı tarihlerdeki finansal tablolar birleştirilmişse, aradaki dönemde yer almış önemli işlemler veya olaylar, ayarlamalarla veya birleşik finansal tablolarda açıklama yolu ile hesaplara yansıtılır. Eğer tarihlerde farklılık varsa, bağımlı şirketlerin finansal tablolarının hangi dönemleri kapsadığı açıklanmalıdır. Bağdaşım ilkesi finansal bilgilerini ait olduğu dönemlerin, ve varsa, bilanço tarihlerindeki farklılığın bir dönemden diğerine bağdaşık olmasını zorunlu kılar.

16. Bir bağımlı şirket, finansal bilgilerinin ait olduğu dönem içinde elde edildiğinde, ancak elde etme tarihinden sonraki faaliyet sonuçları birleşik gelir tablosuna dahil edilir⁵. Benzer şekilde, bir bağımlı şirket elden çıkarılmış ise, elden çıkarma tarihine kadar olan faaliyet sonuçları birleşik gelir tablosuna dahil edilir.

17. Birleşik finansal tablolara dahil edilmiş bir bağımlı şirketteki azınlık hisselerinin payına düşen zararlar, azınlık hisselerinin toplam sermayedeki payından fazla olabilir. Bu fazlalık ve azınlık hisselerine uygulanabilecek diğer zararlar çoğunluk hisselerinin borcuna kaydedilir. Ancak bu işlemin yapılabilmesi için azınlık hisselerini, ileride elde edilebilecek kârlarla paylarına düşen bu zararları karşılayacak-

4) Dipnot 2'de belirtilen birleşmeler ve hisse senetlerinin bir grupta toplanmasında uygulanmaz.

5) Dipnot 2'de belirtilen birleşmeler ve hisse senetlerinin bir grupta toplanmasında uygulanmaz.

ları hususunda, bağlayıcı bir zorunluluk olmalıdır. Eğer bağımlı şirket ilerde kârlı bir duruma geçerse bu kârların bütünü çoğunluk hisselerinin, evvelce azınlık hisselerinin payına düşmüş zararlar bütünüyle karşılanıncaya kadar, alacağına kaydedilir.

18. Eğer bağımlı şirketin grup dışında elde tutulan üstün hisseleri varsa, üstün hisselere kâr dağıtımının yapılacağı duyurulmuş olsun olmasın, yatırımcı bu üstün hisselerinin dividant haklarına göre bir ayarlama yaptıktan sonra payına düşen kârları veya zararları hesaplar.

İlgili Şirketlerdeki ve Birleştirme Dışı Bırakılmış Bağımlı Şirketlerdeki Yatırımlar

19. İlgili şirketlerdeki (associated companies) ve birleştirme dışı bırakılmış bağımlı şirketlerdeki (unconsolidated subsidiaries) yatırımların muhasebeleştirilmesinde iki temel yöntem vardır: «maliyet» yöntemi (cost method) ve «net yatırım değeri» yöntemi (equity method).

Maliyet Yöntemi

20. Maliyet yönteminde (cost method), yatırımcı yatırım konusu şirketin hisselerindeki yatırımını maliyeti üzerinden kaydeder; gelir ise yatırım konusu şirketin satın alınmasından sonra bu şirketin elde ettiği net kârlardan yapılan dividant ödemeleri ile doğmuş olur. Böyle kârlardan elde edilen dividantlar evvelce yapılmış yatırımların karşılanması şeklinde görülür ve yatırım maliyetinden indirimler şeklinde kayıtlara geçirilir.

Net Yatırım Değeri Yöntemi

21. Eğer bir yatırımcının ilgili şirkette yatırımını varsa, elde edilen dividantlar esasına göre kayıtlara geçirilecek gelir, bu yatırım sonucu kazanılan gelirin uygun bir ölçüsü olmamaktadır; çünkü, elde edilen dividant ödemelerinin yatırım konusu şirketin göstermiş olduğu gelişme ile yakın bir ilişkisi yoktur. Net yatırım değeri yönteminin uygulanması yatırımcının net varlıkları ve

geliri ile ilgili daha ayrıntılı bilgi verilmesi sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

22. Net yatırım değeri yönteminde (equity method), yatırım konusu şirketin kayıtlarında yer alan ve ilgili şirket sermayesindeki payını gösteren yatırım hesabındaki miktar, satın alınmayı izleyen tarihten sonra yatırımcının yatırım konusu şirketin kârları ve zararlarındaki payının belirlenebilmesi için, artırılır veya azaltılır. Yatırım konusu şirketin sermayesindeki (share capital) bir değişiklik sonucu yatırımcı şirketin yatırım konusu şirkette sahip olduğu hisse oranında da bir değişiklik meydana gelir. Bu değişikliği dikkate almak için, mevcut yatırım miktarında bir ayarlama yapılması da gerekli olabilir. Yatırım konusu şirketten elde edilen dividantlar mevcut yatırım miktarını azaltan bir unsurdur.

Diğer Kavramlar

23. Yatırım konusu şirketin bağımlı şirket tanımı gereğince durumunu devam ettirmemesi fakat önceki ana şirketinin önemli bir etkinliğe sahip olması durumunda, yatırım bağı şirketteki gibi işlem görür. Ancak yatırım konusu şirketin bağımlı şirket tanımı gereğince durumunu devam ettirmemesi ve ana şirketinin de hem kontrolü hem de önemli bir etkinliği sağlama gücünü yitirmesi durumunda, bu şirket ilgili şirket (associated company) olarak görülemez. Ayrıca yatırım konusu şirket üzerindeki ana şirketin sahip olduğu önemli bir etkinliğin yitirilmesi ile de, bu şirket ilgili şirket durumundan çıkmış olur. Örneğin, yatırım konusu şirket adli makamların kontrolü altına girmişse veya iflas veya borçların tasfiyesi işlemleri yürütülmekteyse, ana şirket kontrolü ve önemli bir etkinliği sağlama gücünü yitirmiş olur.

24. Gerek net yatırım değeri yönteminde, gerek maliyet yönteminde, eğer yatırımın değeri kayıtlarda yer alan yatırım miktarının altında ise ve bu durum geçici bir dönem için geçerli değilse ve bu değer düşüklüğü uygun bir şekilde kayıtlara geçirilme-

mişse, yatırımcının varlıkları olduğundan fazla gösterilmiş olur.

Net Yatırım Değeri Yönteminin Uygulanması

25. Net yatırım değeri yönteminin uygulanması için yapılan işlemlerin çoğu, bağımlı şirketlerdeki yatırımların birleştirilmesindeki işlemlere benzerdir.

26. Yatırımcının veya yatırım konusu şirketin grup içi alışveriş sonucu elde ettikleri varlıkların kayıtlı değerlerinin içerdiği gerçekleşmemiş kârları ve zararları, grup dışı paylar dikkate alındıktan sonra, ilgili hesaplardan indirebilmek için yatırımcının kâr ve zararlarıdaki payında bir ayarlama yapılır.

27. Net yatırım değeri yönteminin uygulanmasında, yatırımcı, yatırım konusu şirketin elde edilebilen en son tarihli finansal tablolarını kullanır. Yatırımcının ve yatırım konusu şirketin finansal tablolarının aynı tarihli olmaması durumunda, tarih farkından dolayı ortaya çıkan ara dönemde yer almış önemli işlemler veya olaylar, ayarlamalarla veya gerekli açıklamalar yapılarak hesaplara yansıtılır. Eğer farklılık varsa, yatırım konusu şirketlerin finansal tablolarının hangi dönemleri kapsadığı açıklanmalıdır. Bağdaşım ilkesi finansal bilgilerin ait olduğu dönemlerin, ve varsa, bilanço tarihlerindeki farklılığın, bir dönemden diğerine bağdaşık olmasını zorunlu kılar.

28. Yatırım konusu şirketin gelecek finansal dönemlerde elde edeceği gelirin ne kadarının yatırımcı şirketin payına düşeceğinin, dolayısıyla, birleşik gelir tablosuna dahil edileceğinin, belirlenebilmesi için ilgili şirketin (associated company) satın alınmasında uygulanacak işlemlere, genel olarak bir bağımlı şirketin (subsidiary) satın alınmasında kullanılan birleştirme işlemlerine yön veren kavramlar yön verir. Bir bağımlı şirketin satın alınmasında uygulanacak birleştirme işlemleri 13. paragrafta açıklanmıştır.

29. Yatırımcıya, yatırım konusu şirketin

dağıtılmamış kârlarından ileride bir ödeme yapıldığında veya yatırımcının yatırım konusu şirketin paylarını elden çıkarma durumunda, bunlar üzerinden ödenebilecek vergiler, kârlar kayıtlara geçirildiğinde biriktirilir; çünkü dividend ödemeleri yapıldığında veya hisseler elden çıkarıldığında bir vergi ödeme konusu ortaya çıkacaktır.

30. Eğer yatırımcının, yatırım konusu şirketin zararlarındaki payı, net yatırım değeri yöntemi ile hesaplara kaydedilmiş mevcut yatırım miktarına eşit olur veya aşarsa, yatırımcı net yatırım değeri yönteminin uygulanmasına devam etmez. Yatırım bu durumda sıfır değerle kaydedilir. Eğer yatırımcı şirket, yatırım konusu şirketin yükümlülüklerini garanti ederse veya herhangi bir şekilde finansal destek sağlarsa daha sonra ortaya çıkabilecek ek zararlar ancak bu koşulların varlığında kabul edilebilir. Yatırım konusu şirketin daha sonraki dönemlerde net gelir elde etmesi durumunda yatırımcı şirket yeniden net yatırım değeri yöntemini uygulamaya başlayabilir. Net yatırım değeri yöntemine geçilebilmesi için de, elde edilen bu net gelirden yatırımcının payına düşen kısım, evvelce yatırımcının payına düşüp de kayıtlara geçirilmemiş zararlarla eşit olması gerekir.

31. Yatırımın değerindeki bir düşme kayıtlara geçirilecekse, yatırımın kayıtlı değerinde bir ayarlama yapılır ve değer-düşüklüğü miktarı birleşik gelirin borcuna yazılarak, ilgili yatırımın mevcut miktarının da alacağına kaydedilir.

32. Eğer yatırım konusu şirketin grup dışında elde tutulan üstün hisseleri varsa, üstün hisseler kâr dağıtımının yapılacağı duyurulmuş olsun olmasın, yatırımcı bu üstün hisselerin dividend haklarına göre bir ayarlama yaptıktan sonra, payına düşen kârları veya zararları hesaplar.

Finansal Tablolarda Açıklama

33. Birleşik finansal tablolar bir şirketler grubunun finansal durumunu ve faaliyet sonuçlarını bir bütün olarak gösterirler.

Finansal tabloları kullananların, grubun ne türlü işlerle uğraştığını daha açık bir şekilde anlamalarına olanak vermek için, grubun yapısı ile ilgili ek bilgileri sağlamak ve finansal tablolardaki bazı hesapların ayrıntılarını vermek gerekli olabilir. Eğer grup, birbirinden çok farklı sahalarda faaliyet gösteren şirketlerden oluşmuş ise, bu şirketlerin isimlerinin, faaliyet konularının ve önemli bağımlı ve ilgili şirketlerin her birinin toplam oy gücünde sahip olunan payın açıklanması finansal tabloları kullananlara yardımcı olabilir. Dağıtılmamış kârların ana şirket, bağımlı şirket ve ilgili şirket dikkate alınarak ayrıntıları-

Birleşik (konsolide) Finansal Tablolar.

34. Ana şirket, eğer kendisi hisseleri tümüyle satın alınmış bağımlı bir şirket durumunda değilse, birleşik finansal tabloları hazırlamalıdır.

35. Birleşik finansal tabloları hazırlayan ana şirket 4. paragrafta tanımları verilmiş ülke dışı ve ülke içi tüm bağımlı şirketleri, 36 ve 37. paragrafta değinilenler hariç, birleştirmeye (konsolidasyona) dahil etmelidir.

36. Bir bağımlı şirket şu durumlar geçerli ise birleştirmeye dahil edilmemesi gerekir.

(a) Ana şirketin bağımlı şirket üzerindeki kontrolü geçicidir.

(b) Bağımlı şirketin, fonlarının ana şirkete aktarılmasında uzun dönemli ciddi kısıtlamaların bulunduğu bir ortamda faaliyet göstermesi nedeniyle ana şirketin bağımlı şirketin varlıkları ve faaliyetleri üzerindeki kontrolünün olanaksızlaşması.

37. Bağımlı şirketin faaliyet konusu, gruba dahil diğer şirketlerinkinden çok farklı ise, bu şirket birleştirme dışı bırakılabilir ve birleşik finansal tablolar yanında ba-

nın verilmesi ve ana şirketin yapacağı divident ödemelerine etki etmesi bakımından da yasalar veya anlaşmalar gereğince kârların dağıtımındaki kısıtlamaların açıklanması önemli olabilir. Uluslararası şirketlerden oluşmuş bir grubun, yabancı paraların değerlerindeki dalgalanmalardan doğan riskler dahil olmak üzere, diğer ülkelerdeki faaliyetlerinin karşı karşıya bulunduğu olağanüstü risklerin saptanabilmesi için grubun varlıklarının ve borçlarının coğrafi dağılımına ilişkin ayrıntıların verilmesi de finansal tabloları inceliyenlere verecekleri kararlarda yardımcı olabilir.

ğımli şirketin finansal tabloları ayrıca sunularak ana şirket hissedarlarına ve diğer ilgililere daha iyi bilgi sağlanmış olur.

38. Herhangi bir şirket, bir grubun kontrolü altında bulunsa da aşağıdaki durumların geçerli olduğu hallerde bu şirket bağımlı şirket gibi işlem görebilir ve birleşik finansal tablolara dahil edilebilir. Şöyle ki grup:

(a) Sermayenin çoğunluğuna sahip olmasına karşın toplam oy gücünün çoğunluğuna sahip değildir, veya

(b) Sermayenin çoğunluğuna sahip olsun olmasın yasal olarak veya anlaşma gereğince bu şirketlerin finansal ve faaliyet politikalarını kontrol etme yetkisine sahiptir.

Bu durumlarda, şirketin birleştirmeye (konsolidasyona) dahil edilme nedenleri açıklanmalıdır.

39. Birleşik finansal tablolara dahil edilen şirketlerin kullandıkları muhasebe yöntemlerinde benzerlik sağlanmalıdır. Kullanılan farklı muhasebe yöntemlerinin ve bir tek bilanço sınıflaması içinde yer almış varlık ve borçların ne kadarının farklı muhasebe yöntemi uygulanarak elde edildiğinin açıklanması gerekir.

Yatırımların Muhasebeleştirilmesinde Net Yatırım Değeri Yöntemi

40. Tanımı 4. Paragrafta verilmiş bulunan bağlı şirketlerdeki ve 37. paragrafta belirtilen nedenlerle birleşik finansal tablolara dahil edilmemiş bulunan bağımlı şirketlerdeki yatırımlar birleşik finansal tablolara net yatırım değeri yöntemi ile dahil edilmelidir.

41. (a) Paragraf 36 (b) de belirtilen nedenlerle bağımlı şirketin birleştirmeye (konsolidasyona) dahil edilmediği,

(b) Yatırım konusu şirketin ilgili şirket (associated company) durumuna gelmesinin bağımlı şirket (subsidiary) tanımı gereğince durumunu devam ettirmediği veya yatırım konusu şirketin bağlı şirket tanımı gereğince durumunu devam ettirmediği,

andan itibaren böyle şirketlerdeki yatırımlar, net yatırım değeri yöntemi altında mevcut miktarları ile, birleşik bilançolarda belirtilmelidir. Bu tarihten sonra yatırımcı yatırım konusu şirketin izleyen dönemlerdeki kârlarını ve zararlarını birleştirmeye devam etmemelidir.

42. Net yatırım değeri yöntemi ile izlenen, kayıtlardaki mevcut yatırım miktarı ve 41. paragrafta değinilen yatırımlar bu yatırımların değerlerini aşıyorsa ve bu farklılık geçici değilse, değer düşüklüğünün uygun bir şekilde kayıtlara geçirilmesi gerekir. Her bir yatırım için değer düşüklüğü karşılığı ayrılmalıdır; karşılıkların hesaplanması için ayrı ayrı yatırımların toplanıp elde edilen toplam kullanılmamalıdır.

Finansal Tablolarda Sunma

43. Finansal bilgileri birleştirilmiş şirketlerdeki azınlık hisseleri, birleşik bilançoda toplam sermayeye dahil edilmeyip ayrı bir kalem halinde gösterilmelidir. Böyle şirketlerin kârları ve zararlarındaki azınlık hisseleri de birleşik gelir tablosunda ayrı bir şekilde gösterilmelidir.

44. Net yatırım değeri yöntemi ile muhasebeleştirilmiş yatırımlar birleşik bilanço-

da uygun bir şekilde sınıflandırılmalıdır ve yatırımcının kârlardaki ve zararlardaki payı birleşik gelir tablosunda ayrı bir kalem halinde gösterilmelidir. Eğer dönemin kârları ve zararları olağanüstü kâr ve zarar kalemlerini kapsıyorsa yatırımcının bu olağanüstü kâr ve zarar kalemlerindeki payı yatırımcı tarafından kullanılan muhasebe yöntemlerine uygun olarak ayrı bir şekilde gösterilmelidir.

45. Yatırımcı yatırım konusu şirkete ait elinde bulundurduğu hisseleri sattığında karşılaştığı kazanç veya kayıp birleşik gelir tablosunda yer almalıdır. Kayıtlara geçirilen bu kazanç veya kayıp miktarı, satış sırasında elde edilen satış hasılatı ile satılan hisselerin birleşik finansal tablolardaki kayıtlı değerleri arasındaki farktır.

Finansal Tablolarda Açıklama

46. Açıklanan muhasebe yöntemleri -bakınız Uluslararası Muhasebe Standardı 1, Muhasebe Yöntemlerinin Açıklanması -bağımlı ve ilgili şirketlerin hangi esaslara göre ele alındığına ilişkin bilgileri kapsamalıdır:

47. Birleşik finansal tablolarda aşağıdakiler açıklanmalıdır:

(a) Önemli bağımlı ve ilgili şirketlerin bir listesi ve bunların faaliyet konuları ile ilgili açıklamalar ve bu durumdaki şirketlerin finansal tablolarının ait olduğu tarihler ile ana şirketin finansal tablolarının ait olduğu tarih arasındaki farklılıklar (eğer birleşik finansal tablolar ile birlikte verilmiş tablolarda bu tarihler belirtilmemişse).

(b) Herhangi bir bağımlı şirketin birleştirmeye dışı bırakılma nedenleri.

(c) Ana şirket ile, bağımlı şirket durumunda olmayan fakat birleştirmede bağımlı şirket gibi işlem gören şirket arasındaki, 38. paragrafta açıklanan, ilişkinin içeriği.

(d) Yatırımcının ve yatırım konusu şirketin finansal tablolarının ait olduğu ta-

rihler farklı ise ara dönemde yer almış ve herhangi bir ayarlama yapılmamış önemli işlemlerin miktarları.

(e) Yabancı paraların değerlerindeki dalgalanmalarla ilgili riskler dahil olmak üzere, diğer ülkelerde faaliyet göstermekten doğan olağanüstü risklerin açıklanması gerekli olduğunda önemli herbir bilanço ve gelir tablosu kaleminin ayrıntıları verilerek karşı karşıya buldukları risklerin belirtilmesi.

(f) Grubun dağıtılmamış kârlarından yapılabilecek dividant ödemelerindeki yasal veya anlaşmalar sonucu kısıtlamalar.

48. Herhangi bir bağımlı şirket paragraf 37'e göre birleştirme dışı bırakılırsa, bu bağımlı şirketin finansal tabloları birleşik finansal tablo yanında ayrı olarak verilmelidir. Bu ek tablolar özet şeklinde verilebilir, ancak bunlar grup-içi işlemlerden dolayı ortaya çıkan hesap bakiyelerinin niteliği ve grup ile yapılan işlemlerin içeriği dahil olmak üzere, uygun açıklamaları verilmelidir. Birleştirme dışı bırakılmış bağımlı şirketin net faaliyet sonuçlarının ne kadar kısmının ek tablolarda ve ne kadar kısmının da birleşik gelir tablosunda yer aldığı belirtilmesi gerekir. Bu ek açıklamalar verilirken iki veya daha fazla bağımlı şirketin finansal tabloları bir araya getirebilir.

49. Eğer bir bağımlı şirket, 36 (b) paragrafında değinilen kısıtlamalar nedeniyle birleştirme dışı bırakılmışsa, bu yatırımla ilgili aşağıdaki açıklamalar verilmelidir.

(a) Yatırım konusu şirketin adı ve bu

şirketin net varlıklarında grubun sahip olduğu pay,

(b) Birleşik finansal tablolardaki yatırımın mevcut değeri,

(c) Birleştirme dışı bırakılmadan evvelki dönemde alınan dividantlar

(d) Birleştirme dışı bırakılmadan evvelki dönemin kârları veya zararları. Ayrıca olağan üstü bir özelliğe sahip kalemler ayrıca belirtilmelidir, ve

(e) İçinde bulunulan dönemde birleşik gelirin borcuna kaydedilmiş değer düşüklüğü miktarı.

Standardın Uygulanmasına Geçiş

50. Birleşik finansal tablolar ilk defa standarda uygun olarak hazırlandığında, birleşik bilançoyla ilişkin karşılaştırmalı rakamlar verilmelidir ve, eğer elverişli olmayacaksa, birleşik gelir tablosuna ilişkin karşılaştırmalı rakamlar verilmeyebilir. İzleyen diğer dönemlerde tüm finansal tabloların karşılaştırmalı rakamları verilmelidir - bakınız Uluslararası Muhasebe Standardı 1, Muhasebe Yöntemlerinin Açıklanması.

51. Net yatırım değeri yönteminin uygulanmasına geçildiği zaman yatırım konusu şirketin geçmiş dönemlerde elde ettiği gelirin yatırımcının payına düşebilecek kısmının ve yine geçmiş dönemlerde yatırımın değerindeki düşüklüğün kayıtlara geçirilmesi için kayıtlardan indirilen miktarların açıklanması gerekir.

52. Bu Uluslararası Muhasebe Standardı, 1 Ocak 1977'de başlayan ve sonraki dönemleri kapsayan finansal tablolar için geçerlidir.

KONSEYİN, TOPLULUK ANLAŞMASININ KONSOLİDE
MALİ TABLOLARA İLİŞKİN 54'ÜNCÜ MADDESİNİN
3/g PARAGRAFINA DAYANAN 13 HAZİRAN 1983
TARİHLİ YEDİNCİ DİREKTİFİ

AVRUPA BİRLİĞİ KONSEYİ,

- Avrupa Ekonomik Topluluğunu kuran anlaşmaya ve özellikle onun madde 54 paragraf 3/g'sine,
- Komisyonun önerisine,
- Asambelenin görüşüne,
- Ekonomik ve Sosyal Komitenin görüşüne, dayanarak;
- Konseyin 25 Temmuz 1978 tarihinde bazı tür ortaklıkların yıllık mali tablolar konusundaki milli mevzuatın uyumlu hale getirilmesine ilişkin 78/660/CEE direktifi kabul ettiğini; çok sayıda ortaklığın bir teşebbüsler grubuna dahil bulduklarını; bu ortaklıklar gruplarının bütününe ait mali verileri ortakları ve üçüncü kişilerin bilgisine sunulabilmesi için konsolide mali tabloların düzenlenmesinin gerekli olduğu; muhasebenin amaçlarına ulaşabilmesi ve mali tablolardaki bilgilerin eş-değer olmasını sağlamak için üye devletler mevzuatı arasında uyum sağlama gereğini;
- Konsolidasyon koşullarını belirlemek için, ortaklıklar üzerindeki hakimiyetin oy haklarındaki çoğunluğa dayandığı durumların değil, kabul edildikleri takdirde, anlaşmalarla gerçekleştirildiği durumları da nazara almanın gerekliliğini; ayrıca üye devletlere, bazı durumlarda bir azınlık iştirakıyla fiili hakimiyet sağlanmasına olanak tanıma imkanının tanınması gereğini; nihayet üye devletlerin, aralarında eşitlik koşullarıyla birlik oluşturan teşebbüs topluluklarını kapsama alma yetkisine sahip kılınmaları gereğini
- Konsolide mali tablolar konusunun koordinasyonunun sermaye ortaklıklarına olan ilginin korunmasına katkıda bulunacağını, bu korumanın bu tür bir ortaklığın bir teşebbüs topluluğuna dahil bulunması halinde konsolide mali tablo düzenlenmesi ilkesini içerdiğini ve bu konsolide tabloların düzenlenmesinin sözkonusu ortaklığın ana teşebbüs olması durumunda zorunlu olduğunu; ayrıca, tam bir bilgi sağlama bakımından, fiyval durumundaki bir ortaklığın bir ana ortaklık olması halinde onun da konsolide mali tablo düzenlemek zorunda olmasının

gerektiğini; ancak bu durumda bulunan ana ortaklıkların, ortaklarının ve üçüncü kişilerin yeterince korunmuş olmaları koşullarıyla bazı koşullarla konsolide tablo düzenleme zorunluluğu dışında bırakılabil-meleri gereğini;

- Belli bir büyüklüğü aşmayan teşebbüs toplulukları için konsolide mali tablo düzenleme konusunda istisna tanınmanın yerinde olabileceğini; ancak sonuçta, böyle bir istisna için azamî sınırlar belirlemenin gerektiğini; buna göre üye devletlerin, istisnanın uygulanmaması için, üç kriterden birinde belirlenen sayısal sınırların aşılmasını öngö-rebilecekleri gibi, direktifte belirlenen sayısal büyüklük sınırlarını düşürebilmeleri gereğini;
 - Konsolide mali tabloların, konsolidasyona tabi teşebbüslerin tamamının mali durumunu ve faaliyet sonucunu doğru olarak göstermelerinin ge-rektiğini; bunu sağlamak için konsolidasyon işleminin gruba dahil teşebbüslerin tümünü kapsamasının esas olduğunu; konsolidasyonun gruba dahil bütün teşebbüslerin aktif ve pasife dahil bütün unsurları ve gelir ve giderlerin tamamını kapsaması ve gruba dahil olmayan kişilerin grupta olan menfaatlerinin ayrıca belirtilmesi gereğini; ancak, konso-lidasyona dahil teşebbüsler arasındaki mali ilişkilerin elimine edil-mesi için düzeltmeler yapılmasının gerekliliğini;
 - Konsolide mali tabloların, uygulanan değerlendirme yöntemleri ve esas alınan hesap dönemleri bakımlarından tutarlı ve karşılaştırılabilir nitelikte olmalarını sağlamak bakımından, konsolide mali tabloların düzenlenmesi ve tablolar düzeyinde değerlendirmelerin yapılması konu-sunda bazı ilkelerin tanımlanması gereğini;
 - Konsolidasyona dahil ortaklıkların önemli derecede hakimiyeti altında bulunan teşebbüslerin sermayesindeki iştiraklerin eşdeğerlik yöntemine göre belirlenen tutarlarının konsolide mali tablolara dahil edilmes-i nin gereğini;
 - Konsolide mali tablolar ekinin konsolidasyona dahil teşebbüslere ilişkin açık bilgileri içermesinin gerekli olduğunu;
 - 78/660/CEE Direktifle öngörülen bazı geçici istisnaların ileride gözden geçirilmek koşuluyla devam ettirilebileceğini;
- Gözönünde bulundurarak ve esas alarak bu direktifi kabul etmiştir.

BÖLÜM 1

KONSOLİDE MALİ TABLO DÜZENLEME

KOŞULLARI

Madde 1

1. Üye devletler, milli mevzuatlarına göre konsolide mali tablolar düzenlemek ve konsolide faaliyet raporu hazırlamak durumunda bulunan bütün teşebbüslere (ana teşebbüs) aşağıda koşulları taşımaları halinde konsolide mali tablo düzenleme zorunluluğunu koyarlar:
- a) Bir teşebbüsün (bağlı teşebbüs) hisse senedi sahibi ortaklarının ya da ortaklarının oy haklarının çoğunluğuna sahip olmak,
Ya da
- b) Bir teşebbüsün (bağlı teşebbüs) yönetim, yürütme ya da denetim organları üyelerinin çoğunluğunu atama ya da görevden alma hakkına sahip olmak ve aynı zamanda söz konusu teşebbüsün hisse senetlerine sahip bulunmak,
Ya da
- c) Hisse senedi sahibi ya da ortağı bulunduğu bir teşebbüs üzerinde, bağlı ortaklığın satısında öngörülmüş olmak koşuluyla, onunla yapılan bir sözleşmeye ya da statüsündeki bir hükme göre, hakim bulunma hakkına sahip olmak; üye devletler ana teşebbüsün bağlı teşebbüsün hisse senedi sahibi ya da ortağı olma koşulunu aramayabilirler. Yasaları yukarıda anılan sözleşme ya da statüde koşul bulunmasını öngörmeyen üye devletler bu hükmü uygulamak zorunda değildirler.
Ya da
- d) Bir teşebbüsün hisse senedi sahibi ya da ortağı olmak ve
- aa) Söz konusu teşebbüsün (bağlı teşebbüs) cari dönemde bir önceki dönemde ya da konsolide mali tabloların düzenlendiği zamana kadar görevde bulunan yönetim, yürütme ya da denetim organları üyelerinin çoğunluğu, bu oy hakkına dayanılarak atanmış olmak
Ya da
- bb) Söz konusu teşebbüsün (bağlı teşebbüs) diğer hisse senedi sahipleri ya da ortakları ile yapılan anlaşmayla, onun hisse senedi sahibi ya da ortaklarının oy haklarının çoğunluğunu tek başına elinde bulundurmak; üye devletler bu anlaşmanın şeklini ve içeriğini belirleyen düzenlemeler yapabilirler.
- Üye devletler, en az (bb)'deki düzenlemeleri yaparlar.
Üye devletler (aa)'nın uygulanması için hisse senedi sahiplerinin ya da ortakların oy haklarının % 20 ya da daha fazla olmasını öngörebilirler.

Ancak, diğ er bir teş ebbüsün bağı lı teş ebbüs üzerinde (a), (b) yada (c)'de açıklanan haklara sahip bulunması durumunda (aa) uygulanmaz.

2- Parağ raf 1'de belirlenen hususlar dışında ve ileride yapılacak düzenlemelere kadar üye devletler, bütün teş ebbüslere, ilgili teş ebbüsün (ana teş ebbüs) diğ er bir teş ebbüste (bağı lı teş ebbüs) 78/660/CEE direktifin 17'nci maddesinde tanımlanan anlamda iş tiraki bulunması ve aşağıdaki durumların söz konusu olması halinde konsolide mali tablo düzenleme ve konsolide faaliyet raporu hazırlama zorunluluğ u yükleyebilirler.

a) Bağı lı teş ebbüsün yönetimine fiilen hakim olmak
ya da

b) Kendisinin ve bağı lı teş ebbüsün tek bir yönetim altında bulunması.

Madde 2

- 1- Madde 1 parağ raf 1 (a), (b) ve (c)'nin uygulanmasında, ana teş ebbüsün oy, atama ya da azletme haklarına teş ebbüsün bütün alt teş ebbüslerinin ve kendi adlarına fakat ana teş ebbüsün hesabına hareket eden kişilerin ya da bütün diğ er bağı lı teş ebbüslerin aynı nitelikteki hakları eklenir.
- 2- Madde 1 parağ raf 1 (a), (b) ve (c)'nin uygulanmasında, bu maddenin 1 nci parağ rafında belirlenen haklardan aşağıda belirlenenler indirilir:
 - a) Ana teş ebbüse ya da bağı lı teş ebbüslerden başka bir kişiye ait bulunan hisse senetlerine ya da paylara ait olanlar
Ya da
 - b) Oy haklarının, garanti verenin lehine kullanılması koşulluyla oy hakları, garanti verenden alınan talimata göre kullanılan garanti olarak elde bulundurulan hisse senetlerine ya da paylara ait bulunan haklar ya da bir kredi iş lemiyle ilgili olarak bulundurulan hisse senetlerine ya da paylara ait oy hakları.
- 3- Madde 1 parağ raf 1/a) ve d)'nin uygulanması bakımından, bağı lı teş ebbüsün hisse senedi sahiplerinin ya da ortaklarının oy haklarının tamamı, ilgili bağı lı ortaklığ ın ya da kendi adına fakat ilgili bağı lı ortaklık hesabına hareket eden kişilerin, bağı lı ortaklığ ın bağı lı ortaklığ ındaki oy haklarından indirilir.
- 4- Madde 1 parağ raf 1/a) ve d)'nin uygulanmasında, bağı lı teş ebbüsün hisse senedi sahiplerinin ya da ortaklarının oy haklarının tamamı, bağı lı ortaklığ ın bizzat elinde bulundurduğ u hisse senedi ya da paylara ait oy haklarıyla kendisinin bağı lı ortaklığ ına ait olan ya da kendi adına fakat bağı lı ortaklık hesabına hareket eden kişilerin oy haklarından indirilir.

Madde 3

- 1- Madde 13, 14 ve 15 saklı kalmak suretiyle, bağlı teşebbüslerin merkezlerinin bulunduğu yere bakılmaksızın, ana teşebbüsle bağlı teşebbüslerin mali tabloları konsolide edilir.
- 2- 1 inci paragrafın uygulanmasında, bağlı bir teşebbüsün bütün bağlı teşebbüsleri, mali tabloları konsolide edilecek teşebbüslerin tepesinde bulunan ana teşebbüsün bağlı teşebbüsü olarak kabul edilir.

Madde 4

- 1- Bu direktifin uygulamasında, ana teşebbüs ya da bağlı teşebbüslerden bir ya da fazlasının aşağıda gösterilen ortaklık türlerinden biri olması durumunda, ana teşebbüsün ve bağlı teşebbüslerin mali tabloları konsolide edilecek teşebbüslerdir.
 - a) Almanya:
die Aktiengesellschaft, die Kommanditgesellschaft auf aktien, die Gesellschaft mit beschränkter Haftung;
 - b) Belçika:
la société anonyme / de naamloze vennootschap, la société en commandite par actions / de Commanditaire vennootschap op aandelen, la société de personnes A responsabilité limitée / de personenvennootschap met beperkte aansprakelijkheid;
 - c) Danimarka:
aktieselskaber, kommanditaktieselskaber, anpartsselskaber,
 - d) Fransa:
La société anonyme, la société en commandite par actions, la société à responsabilité limitée;
 - e) Yunanistan:
 - f) İrlanda:
Public companies limited by shares or by guarantee, private companies limited by shares or by guarantee;
 - g) İtalya:
la società per azioni, la società in accomandita per azioni, la società a responsabilità limitata;
 - h) Luksenburg:
la société anonyme, la société en commandite par actions, la société à responsabilité;
 - i) Hollanda:
de naamloze vennootschap, de besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid;

j) İngiltere:

public companies limited by shares or by guarantee, private companies limited by shares or by guarantee.

2- Ancak, üye devletler, ana teşebbüsün parağraf 1'de sayılan ortaklık türlerinden birine göre kurulmamış olması durumunda, madde 1 parağraf 1'de öngörülen yükümlülüğe istisna getirebilirler.

Madde 5

1- Üye devletler, ana teşebbüsün 78/660/CEE direktifin madde 5 parağraf 3'ü anlamında mali iştirak ortaklığı olması ve aşağıdaki koşulları taşıması halinde, madde 1 parağraf 1'de öngörülen zorunluluğa bir istisna getirebilirler:

a) Cari dönem içinde bağlı teşebbüsün yönetimine dolaylı ya da dolaysız olarak müdahale etmiş olmamak,

ve

b) Cari dönem içinde ve geçmiş beş dönem süresince iştirakiyle ilgili olarak bağlı teşebbüsün yönetim, yürütme ya da denetim organları üyelerinin seçiminde oy kullanmamış olmak ya da bağlı ortaklığın yönetim, yürütme ya da denetim organlarının çalışabilmesi için oy hakkının kullanılmasında ana ortaklıkta oy çoğunluğuna sebep hiç bir hisse senedi sahibinin ya da ortağın, ne de bu ortaklığın yönetim, yürütme ya da denetim organları üyelerinin ya da oy hakkı çoğunluğuna sahip hisse senedi ya da pay sahiplerinin bağlı ortaklığın yönetim yürütme ve denetim organlarında görev almamış olmaları ve yukarıdaki denetim organlarında görev almamış olmaları ve yukarıdaki şekilde seçilmiş bulunan söz konusu organ üyelerinin görevlerini ana teşebbüsün ya da onun bağlı teşebbüslerinden bininin etkisi altında olmaksızın yerine getirmeleri.

ve

c) Yalnız iştiraki bulunan teşebbüslere kredi vermeyi kabul etmek. Diğer yararlanıcılara kredi verilmesi durumunda, bunların en geç cari yıldan önceki yılın bilanço gününde ödenmiş olması şarttır.

ve

d) İstisnanın, yukarıdaki koşulların yerine getirilmiş olduğunu tesbit ettikten sonra idari bir merci tarafından tanınmış olması.

2- a) Bir mali iştirak ortaklığına istisna tanınması durumunda, 78/660/CEE direktifin 43 üncü maddesinin 2 nci parağrafı hükmü, 49 uncu maddenin 2 nci parağrafında öngörülen tarihten itibaren, sözkonusu ortaklığın mali tabloları hakkında bağlı teşebbüslerdeki bütün çoğunluk iştirakleri için uygulanır.

b) Çoğunluk iştirakleri yönünden, 78/660/CEE direktifin 43 üncü maddesinin 1/2) paragrafında öngörülen belirlemelerin, ortaklığa, hissedar ya da ortaklarına ya da bağlı teşebbüslerinden birine ciddi zarar vermesi halinde, ihmal edilebilir. Üye devletler bu istisnayı idari ve adli bir organın iznine tabi tutabilirler. Bu belirlemelerin ihmal edilmesi halinde durumun mali tablolar ekinde açıklanması zorunludur.

Madde 6

- 1- Üye devletler, madde 4 paragraf 2 ve madde 5'e haneler getirmeksizin, ana teşebbüsün bilanço gününde, konsolidasyona tabi tutulacak teşebbüslerin tümünün, kapanmış en son mali tablolarına göre, 78/660/CEE direktifin 27 nci maddesinde öngörülen üç kriterden ikisinde belirlenen sınırları aşmamaları halinde, madde 1 paragraf 1'de öngörülen zorunluluğa istisna getirebilirler.
- 2- Üye devletler, yukarıdaki paragrafta anılan sayısal sınırların hesabında, madde 19 paragraf 1 de öngörülen mahsubun ve madde 26 paragraf 1/a) ve b)'deki eliminasyonun yapılmamasını öngörebilirler. Bu takdirde, bilanço toplamına ve net satış tutarına ilişkin sayısal tutarlar % 20 artırılır.
- 3- 78/660/CEE direktifin 12 nci maddesi yukarıdaki ölçülere uygulanır.
- 4- Bu madde hükmü, konsolidasyona tabi teşebbüslerden herhangi birinin menkul kıymetlerinin üye devletlerden birinde bulunan menkul kıymetler borsalarından birinin resmi kotunda bulunması halinde uygulanmaz.
- 5- Madde 49 paragraf 2 ye göre belirlenen tarihten itibaren 10 yıllık sürenin dolmasına kadar, üye devletler, Avrupa para birimi ile ifade edilen kriterlere ilişkin parasal sınırları en çok 2,5 ile çarpabilirler ve dönem boyunca çalıştırılan personel sayısını en çok 500'e çıkarabilirler.

Madde 7

- 1- Üye devletler, madde 4 paragraf 2'ye ve madde 5 ve 6'ya haneler getirmeksizin, milli mevzuatlarına göre tabi ve aynı zamanda bir üye ülkenin mevzuatına göre kurulmuş bir ana teşebbüsün bağlı kuruluşu durumunda bulunan bütün ana teşebbüsleri, aşağıdaki iki durumda madde 1 paragraf 1'de öngörülen zorunluluktan istisna edebilirler:
 - a) Ana teşebbüsün, istisna edilen teşebbüsün paylarınının ya da hisse senetlerinin tamamına sahip bulunması. Yasal ya da statüden doğan bir zorunluluk nedeniyle sözkonusu teşebbüsün yönetim, yürütme ya da denetim organları üyelerinin sahip buldukları paylar ya da hisse senetleri nazara alınmaz;

b) Ana teşebbüsün istisna edilecek teşebbüsün paylarının ya da hisse senetlerinin yüzde 90 yada daha fazlasına sahip bulunması ve söz konusu teşebbüsün diğer hisse senedi ya da pay sahiplerinin müstesna tutulmayı onaylamaları.

Bu direktifin kabul edildiği tarihte, bir üye devletin mevzuatı yukarıda açıklanan konsolidasyonun yapılmasını gerektirdiği takdirde, bu üye devlet, madde 49 paragraf 2'de belirlenen tarihten itibaren on yıllık sürenin dolmasına kadar bu madde hükmünü uygulamayabilir.

2- İstisna uygulaması aşağıdaki bütün koşulların birlikte gerçekleşmesine bağlıdır:

a) İstisna edilen teşebbüs ve 13, 14 ve 15 inci maddelere hâlel getirmeksizin bütün bağlı teşebbüsler, bir üye devletin mevzuatına tabi ana teşebbüsün hakimiyeti alanına giren daha geniş bir teşebbüs grubu içinde konsolide edilir;

b) aa) a)'da öngörülen konsolide mali tablolar ve daha geniş teşebbüs topluluğuna ait konsolide faaliyet raporu bu topluluğun ana teşebbüsü tarafından düzenlenen ve mevzuatına tabi bulunduğu ülkenin bu direktifle uyum halinde bulunan mevzuatına göre denetlenir;

bb) a)'da öngörülen konsolide mali tablolar, aa)'da öngörülen konsolide faaliyet raporu ve bu tabloları denetlemekle görevli kişilerin raporu ve sözkonusu ise madde 9'da öngörülen belgeler, 38'inci maddeye uygun olarak, istisna edilen teşebbüsün bağlı olduğu devletin mevzuatına uygun olarak bu olanaktan yararlanan teşebbüs tarafından ilân edilir. Sözkonusu üye devlet, yapılacak ilânın ülkesinin resmi dili ile yapılmasını ve yayınlanacak belgelerin çevirilerinin onaylatılmasını zorunlu kılabilir.

c) İstisna edilen teşebbüsün mali tabloları ekinin aşağıdaki hususları içermesi zorunludur:

aa) a)'da öngörülen konsolide mali tabloları düzenleyen ana teşebbüsün adını ve merkez adresini,

ve

bb) Konsolide mali tablolar ve konsolide faaliyet raporu düzenleme zorunluluğundan müstesna olduğu hakkındaki şartları.

3- Üye devletler bu madde hükmünü, menkul kıymetleri üye devletlerden birinin sınırları içinde bulunan bir borsanın resmi kotuna kabul edilmiş ortaklıklar hakkında uygulayamazlar.

Madde 8

- 1- Madde 7 parağraf 2'de ön-görülenler dışındaki durumlarda, üye devletler, madde 4 parağraf 1'e ve madde 5 ve 6'ya hâlel getirmeksizin, mailli mevzuatlarına tabi bulunan ve bir üye devletin mevzuatına tabi bir teşebbüsün bağılı teşebbüsü durumunda bulunan bütün ana teşebbüsleri, madde 7 parağraf 2'deki koşulların tamamının gerçekleşmesi ve istisna edilen teşebbüsün sermayesinde belirlenecek orandan fazla hisse senedi ya da pay sahibi olan ortakların en geç hesap döneminin sonundan altı ay önce konsolide mali tablolar düzenlenmesini istemediklerini beyan etmeleri halinde madde 1 parağraf 1'de öngörülen zorunluluktan müstesna tutabilirler. Üye devletler, yukarıda söz konusu olan oranı anonim ortaklıklar için % 10 dan, diğer teşebbüs türleri için % 20'den yüksek olarak belirleyemezler.
- 2- Bir üye devlet istisnayı, madde 7 parağraf 2/a'ya göre konsolide mali tablo düzenleyen ana teşebbüsün de kendi mevzuatlarına tabi olması koşuluna tabi tutamaz.
- 3- Bir üye devlet istisnayı, madde 7 parağraf 2/a)'daki konsolide mali tabloların düzenlenmesi ve denetimi koşuluna da bağlayamazlar.

Madde 9

- 1- Üye devletler, madde 7 ve 8'de öngörülen istisnayı, ilgili devletin mevzuatına göre teşebbüsün, konsolide mali tablo düzenlemekle yükümlü olması ve aynı durumda olması koşuluyla, madde 7 parağraf 2/a'ya göre bu direktife uygun olarak düzenlenmiş konsolide mali tablolarda ya da tablolar ekinde yer alan ek bilgilerin verilmesi koşuluna bağlayabilirler.
- 2- Üye devletler istisnayı ayrıca, ana teşebbüsünü üstesna tuttuğu teşebbüs grubu için, istisna edilen teşebbüsün madde 7 parağraf 2/a'ya göre düzenlenen konsolide mali tabloları ya da eklerinde aşağıdaki hususların açıklanması koşuluna bağlayabilirler:
 - Sabit kıymetlerin tutarı,
 - Satışlar tutarı,
 - Dönem faaliyet sonuçları ve öz sermaye tutarı,
 - Dönem içinde çalışanların ortalama sayısı.

Madde 10

Aşağıdaki durumlarda 7 ilâ 9 üncü maddeler üye devletlerin konsolide mali tablo düzenlemeye ve konsolide faaliyet raporu hazırlamaya ilişkin yasal düzenlemelerine hâlel getirmez:

- Bu bilgiler hizmetlilerin ya da temsilcilerinin bilgi edinmeleri için gerekli ise
ya da
- Kendilerinin gereksinimleri nedeniyle idari ve kazai organlar bunları isterse.

Madde 11

- 1- Üye devletler, madde 4 paragraf 2'ye ve madde 5 ve 6'ya hâlel vermeksizin, milli mevzuatlarına tabi bulunan ve aynı zamanda bağlı bir teşebbüs durumunda bulunan teşebbüsleri, bağlı bulunduğu ana teşebbüs bir üye devletin mevzuatına tabi bulunmadığı takdirde, aşağıdaki bütün koşulların gerçekleşmesi halinde, madde 1 paragraf 1'deki zorunluluktan istisna edebilir:
 - a) Müstesna teşebbüs ve madde 13, 14 ve 15'e hâlel vermemek toşuluyla bütün bağlı teşebbüsler, daha geniş bir teşebbüs topluluğuna dahilse;
 - b) a)'da öngörülen konsolide mali tablolar ve gerektiğinde konsolide faaliyet raporları, bu direktife uygun olarak düzenlenmişlerse ya da bu konsolide tablolara eşdeğer nitelikte hazırlanmışlarsa ve konsolide faaliyet raporları bu direktife uygun olarak hazırlanmışsa;
 - c) a)'da öngörülen konsolide mali tablolar, bu tabloları düzenleyen teşebbüsün tabi bulunduğu milli mevzuata göre denetim yapmaya yetkili kılınmış bir ya da daha çok kişi tarafından denetlenmişse,
- 2- Madde 7 paragraf 2/b)bb) ve paragraf c ile madde 8 ilâ 10 hükümleri bunlar hakkında da uygulanır.
- 3- Bu maddedeki istisna tanıma yetkisini yalnız 7 ile 10 uncu maddelerdeki istisna tanıma hakkını kullanan devletler kullanabilirler.

Madde 12-

- 1- Üye devletler aşağıdaki durumlarda, 1 ilâ 10 uncu maddeler hükümlerine hâlel vermeksizin, mevzuatlarına tabi bütün teşebbüslere konsolide mali tablolar düzenleme ve bir konsolide faaliyet raporu hazırlama zorunluluğu koyabilirler.
 - a) Söz konusu teşebbüs ve onunla, madde 1 paragraf 1 yada 2'de belirlenen ilişkileri bulunmayan diğer bir ya da daha fazla teşebbüs bu teşebbüsle yapılan bir sözleşmeye ya da bu teşebbüslerin statülerinde yer alan hükümlere göre tek bir yönetim altında toplanmışsa,
ya da

b) Söz konusu teşebbüsün ve onunla madde 1 paragraf 1 yada 2'de belirlenen ilişkileri bulunmayan diğer bir ya da daha fazla teşebbüsün yönetim, yürütme ya da denetim organlarında, hesap dönemi boyunca ve konsolide mali tabloların düzenlenme zamanlarına kadar aynı kişiler çoğunlukta ise.

2- Paragraf 1 hükmünün uygulanmasında, anılan paragrafta belirlenen ilişkiler içinde bulunan teşebbüsler ve bütün bağlı teşebbüsler, bunlardan biri ya da daha fazlası madde 4'te belirlenen ortaklık türlerinden birine giriyorsa, bu direktif anlamında mali tabloları konsolide edilecek teşebbüslerdir.

3- Madde 3, madde 4 paragraf 2, madde 5, 6, 13 ilâ 28, madde 29 paragraf 1, 3, 4 ve 5, madde 30 ilâ 38 ve madde 39 paragraf 2, paragraf 1'de öngörülen bütün teşebbüslere ana teşebbüsün referansları yapılmış kabul edilerek, bu paragrafta göre düzenlenecek konsolide mali tablolar ve hazırlanacak konsolide faaliyet raporları hakkında da uygulanır. Ancak, madde 19 paragraf 2'ye hâlel vermeksizin, "konsolide mali tablolarda yer alacak" "ihtiyatlar", "devredilen faaliyet sonuçları" ve "dönem faaliyet sonuçları" kalemleri paragraf 1'e göre belirlenen teşebbüslerden her birine ait tutarların toplamalarını gösterir.

Madde 13

1- Madde 16 paragraf 3'te belirlenen amaç bakımından ihmal edilebilir düzeyde pay sahipliğini temsil ettiği takdirde, bir teşebbüs konsolidasyon dışında bırakılabilir.

2- Birden fazla teşebbüs paragraf 1'de belirlenen kritere uyduğu takdirde, bu teşebbüslerin, madde 16 paragraf 3'te belirlenen hedef bakımından ihmal edilemeyecek düzeyde bir menfaati temsil ettikleri ölçüde konsolidasyona dahil edilmeleri gerekir.

3- Ayrıca aşağıdaki durumlarda, bir teşebbüs konsolidasyon dışında bırakılabilir:

a) Ciddi ve devamlı kısıtlamalar aşağıdaki hususları önemli ölçüde etkiliyorsa;

aa) Ana teşebbüsün, sözkonusu teşebbüsün mal varlığı ya da yönetimine ilişkin hakların kullanılmasını,

bb) ya da madde 12 paragraf 1'de yer alan ilişkiler içinde bulunan söz konusu teşebbüste yönetime hakimiyeti;

- b) Bu direktife uygun olarak konsolide mali tabloların düzlenebilmesi için gerekli bilgilerin aşırı bir gidere katlanılmaksızın ve makul bir sürede elde edilmesi mümkün değilse,
- c) Bu teşebbüsteki hisse senetleri ya da paylar münhasıran daha sonra elden çıkarılmak üzere elde bulundurulmakta ise,

Madde 14

- 1- Konsolidasyona dahil edilecek teşebbüslerden bir ya da daha fazlasının çalışma konuları, bunların konsolidasyona dahil edilmelerinin madde 16 parağraf 3'te öngörülen zorunluluğa ters düşecek derecede farklı bulunduğu takdirde, bu teşebbüsler, madde 33'e hâlel getirmeksizin, konsolidasyon dışında bırakılırlar.
- 2- Parağraf 1, sadece konsolidasyona tabi ortaklıkların kısmen sınıai, kısmen ticari faaliyetlerde bulunmaları, kısmen hizmet ifa eden teşebbüs olmaları ya da bu teşebbüslerin çeşitli ürünlerin üretimi ya da ticaretiyle uğraşmaları ya da çeşitli hizmetler üzerinde faaliyet göstermeleri durumları esas alınarak uygulanmaz.
- 3- Parağraf 1 uygulandığında, durumun gerekçeli olarak mali tablolar ekinde açıklanması gerekir. Bu madde hükmüne göre konsolidasyon dışında bırakılan teşebbüslerin yıllık mali tabloları ya da konsolide mali tabloları 68/151/CEE direktife göre yayınmadıkları takdirde, bunların konsolide mali tablolara eklenmesi ya da halkın emrine amade tutulması zorunludur. Bu son durumda, bu belgelerin örneklerinin formalitesiz bir istek üzerine ve kopya çıkarma giderlerini aşmayacak bir bedel karşılığında isteyene verilmesi zorunludur.

Madde 15

- 1- Hiçbir sınıai ya da ticari faaliyette bulunmayan bir ana teşebbüs, bir bağlı teşebbüsün hisse senetlerini ya da paylarını konsolidasyona dahil bulunmayan bir ya da daha çok teşebbüsle yapılan anlaşmaya göre elinde bulundurduğu takdirde, üye devletler, madde 16 parağraf 3'ün uygulanması bakımından söz konusu ana teşebbüsün konsolidasyon dışında bırakılmasına müsaade edilebilir.
- 2- Ana teşebbüsün yıllık mali tablolarının konsolide mali tablolara eklenmesi zorunludur.
- 3- Bu istisna hükmü uygulandığı takdirde, ana teşebbüsün yıllık mali tabloları hakkında 78/660/CEE direktifin 59 uncu maddesi uygulanabildiği gibi,

bu maddenin uygulanması sonucu ortaya çıkan bilgilere ekte de yer verilebilir.

BÖLÜM 2

KONSOLİDE MALİ TABLO DÜZENLEME

ŞEKİLLERİ

Madde 16

- 1- Konsolide mali tablolar, konsolide bilanço, konsolide gelir tablosunun ve bu tabloların ekini içerir. Bu belgeler bir bütünü oluşturur.
- 2- Konsolide mali tabloların açık ve bu direktife uygun olarak düzenlenmeleri zorunludur.
- 3- Konsolide mali tabloların, konsolidasyona dahil teşebbüslerin tamamının varlıklarını, mali durumlarını ve faaliyet sonuçlarını tam ve doğru olarak yansıtması zorunludur.
- 4- Bu direktifin uygulanması paragraf 3'teki tam ve doğru yansıtmaya yetmediği durumlarda, ek bilgilerin verilmesi zorunludur.
- 5- İstisnai durumlarda, 17 ilâ 35 inci maddelerle 39 uncu maddelerden biri hükmünün uygulanması, 3'üncü paragrafta öngörülen yükümlülüğe aykırı düştüğü takdirde, paragraf 3'te açıklanan tam ve doğru gösterme ilkesinin gerçekleştirilebilmesi için söz konusu hükümler ihmal edilebilir. Bu nitelikteki, direktif hükümlerine aykırı uygulamaların, mali tablolar ekinde, gerekçeli olarak, varlıklar tutarına, mali duruma ve faaliyet sonuçlarına olan etkisi belirtmek suretiyle gösterilmesi zorunludur. Üye devletler, istisnai durumları ve bunlara ilişkin aykırı uygulama şekillerini belirleyebilirler.
- 6- Üye devletler, konsolide mali tablolarda, bu direktifle açıklanması öngörülenden başka bilgilerin de açıklanmasına müsaade edebilirler ya da bunu öngörebilirler.

Madde 17

- 1- Konsolide mali tabloların yapısı hakkında, bu direktif hükümlerine hâlel vermemek koşuluyla ve konsolide mali tabloların yıllık mali tablolara göre kendine mahsus özelliklerinin gerektirdiği zorunlu düzeltmeler gözönünde bulundurulmak suretiyle, 78/660/CEE direktifin 3 ilâ 10, 13 ilâ 26 ve 28 ilâ 30 uncu maddeleri uygulanır.
- 2- Üye devletler, özel durumların büyük giderlere yol açtığı durumlarda, stokların konsolide mali tablolarda bir sınıflandırmaya tabi tutulmasına müsaade edebilirler.

Madde 18

Konsolidasyona dahil teşebbüslerin bilânçolarının aktif ve pasif unsurları, konsolide bilânçoya tam olarak alınır.

Madde 19

- 1- Konsolidasyona dahil teşebbüslerin sermayelerini temsil eden hisse senetlerinin ya da payların muhasebe değerleri, temsil ettikleri konsolidasyona dahil teşebbüslerin sermayeleri tutarından indirilir.
 - a) Bu indirim, söz konusu teşebbüsün konsolidasyona dahil edildiği tarihteki muhasebe değeri üzerinden yapılır. Mahsuptan doğan farklar, olanaklar ölçüsünde, doğrudan doğruya konsolide bilânçonun muhasebe değerinin altında ya da üstünde bir değerde bulunan kalemlerden mahsup edilir.
 - b) Üye devletler, hisse senedinin ya da payın edinildiği tarihte ya da edinme birden fazla seferde olmuşsa teşebbüsün bağlı teşebbüs haline geldiği tarihte aktifteki ya da pasifteki belirlenebilir unsurların değerlerinin esas alınarak yapılmasına müsaade edebilir ya da böyle uygulamayı öngörebilirler.
 - c) Yukarıdaki a) ve b) hükümlerinin uygulanmasında sonra ortaya çıkan fark, konsolide bilânçoya ayrı bir başlık altında kaydedilir. Bu kalem, uygulanar yöntem ve önemli oldukları takdirde geçmiş döneme göre meydana gelen değişiklikler ekte açıklanır. Bir üye devletin müsbet ve menfi unsurların birbirinden mahsup edilmesini kabul etmesi durumunda, bu farkların karşılaştırılması şekli de ekte gösterilir.
- 2- Ancak, parağraf 1 hükmü ana teşebbüsün sermayesini temsil eden hisse senedi ya da paylardan bizzat sözkonusu teşebbüsün ve bağlı teşebbüslerin sahip buldukları kısım hakkında uygulanmaz. Bu hisse senetleri ya da paylar, konsolide mali tablclarda, 78/660/CEE direktife göre bulunduran, kendilerine ait hisse senedi ya da pay olarak nazara alınır.

Madde 20

- 1- Üye devletler, aşağıdaki durumlarda, konsolidasyona dahil bir teşebbüsün sermayesine dahil hisse senetlerinin ya da payların muhasebe değerlerinin sadece sermayenin tekabül eden kısmıyla mahsup edilmesine müsaade edebilirler ya da bu şekilde işlem yapılmasını öngörebilirler:
 - a) Sahip olunan hisse senetlerinin ya da payların, 77/91/CEE direktifin madde 29 parağraf 2/a'sında belirlenenler dışındaki teşebbüslerin hisse senetlerinin ya da paylarının nominal değerlerinin, nominal değer bulunmaması halinde muhasebe değerlerinin en az % 90'ını temsil etmesi;

- b) a)'da belirlenen oranın, konsolidasyona tabi bir teşebbüs tarafından hisse senedi ya da pay ihracını öngören bir anlaşmaya göre ulaşılmış olması;
- c) b)'de sözkonusu anlaşmanın, nominal değer, nominal değer bulunmaması halinde çıkarılan hisse senetlerinin ya da payların muhâsebe değerlerinin % 10'undan fazlasının peşin ödenmesini öngörmemiş olması.
- 2- Parağraf 1 hükümlerinin uygulanması sonucu ortaya çıkan her türlü fark, duruma göre konsolide ihtiyatlara eklenir ya da ondan indirilir.
- 3- Parağraf 1'de açıklanan yöntemin uygulanması, bunun sonucu olarak ihtiyatlarda meydana gelen değişiklikler ve ilgili teşebbüslerin unvanları ve merkez adresleri ekte açıklanır.

Madde 21

Konsolidasyona dahil teşebbüslerin hisse senetleri ya da paylarından konsolidasyona dahil teşebbüsler dışındaki kişilerin sahip bulduklarının tutarları, konsolide bilânçoda bunlar için açılacak özel bir hesapta gösterilir.

Madde 22

Konsolidasyona dahil teşebbüslerin hasılatları ve giderleri tümüyle konsolide gelir tablosuna kaydedilir.

Madde 23

Konsolidasyona dahil teşebbüslerin faaaliyet sonuçları içinde bulunan, konsolidasyona dahil bulunmayan kişilerin sahip oldukları hisse senetlerine ya da paylara ait tutarlar, konsolide mali tablolarda ayrı bir başlık altında gösterilir.

Madde 24

Konsolide gelir tablosu, 25 ilâ 28'inci maddelerde açıklanan ilkelere göre düzenlenir.

Madde 25

- 1- Konsolidasyon, esasları bir dönemden diğerine değiştirilemez.
- 2- Parağraf 1'e uymama istisnai durumlarda kabul edilir. Bu yol kullanıldığında, durumun mali tablolar ekinde, bunun konsolidasyona dahil teşebbüslerin tamamına ait mal varlığı, mali durum ve faaliyet sonuçları üzerindeki etkileri belirtilerek gerekçeli olarak gösterilmesi zorunludur.

Madde 26

- 1- Konsolide mali tablolar, konsolidasyona dahil teşebbüslerin tümünün malvarlığını, mali durumunu ve faaliyet sonuçlarını tek bir teşebbüs sözkonusu imiş gibi gösterirler. Özellikle,

- a) Konsolide mali tablolarda, konsolidasyona tabii teşebbüslerin birbirinden olan alacakları ve birbirine olan borçları elimine edilir;
 - b) Konsolidasyona dahil teşebbüslerin birbirleriyle yaptıkları işlemlere ait hasılat ve giderler elimine edilir.
 - c) Konsolidasyona dahil teşebbüslerin birbirleriyle yaptıkları işlemlerden doğan ve aktifin muhasebe değerine dahil edilen kâr ve zararlar konsolide mali tablolarda elimine edilir. Ancak, üye devletler ileride gerçekleştirilecek uyumlaştırmaya kadar, yukarıda belirtilen eliminasyonların, ana teşebbüsün konsolidasyona dahil bağlı teşebbüslerin her birinin sermayesindeki payı oranında yapılmasına müsaade edebilirler.
- 2- Üye devletler, işlemlerin piyasa koşullarına göre yapılması ve kâr ve zarar eliminasyonunun aşırı gidere yol açması durumlarında, paragraf 1 c)'ye aykırı işlem yapılmasını kabul edebilirler. Konsolidasyona dahil teşebbüslerin tümünün mal varlığı tutarına, mali durumuna ve faaliyet sonuçlarına olan etkileri ihmal edilebilir düzeyde olmadığı takdirde, kurallara aykırı işlem yapıldığı hususunun mali tablolar ekinde açıklanması zorunludur.
- 3- Paragraf 1/a), b) ve c)'ye aykırı işlemler, madde 16 paragraf 3'te öngörülen amaç bakımından ihmal edilebilir düzeyde buldukları takdirde, kabul edilir.

Madde 27

- 1- Konsolide mali tablolar ana teşebbüsün yıllık mali tablolarıyla aynı tarih itibariyle düzenlenir.
- 2- Ancak üye devletler, konsolidasyona dahil daha çok sayıda ya da daha çok önemli teşebbüslerin hesap dönemleri sonunu nazara almak üzere konsolide mali tabloların başka bir tarih itibariyle düzenlenmesine müsaade edebilir ya da bunu öngörebilirler. Bu yol izlendiği takdirde, durumun gerekçeli olarak mali tablolar ekinde açıklanması zorunludur. Ayrıca, bir teşebbüsün bilanço günüyle konsolide mali tabloların ait olduğu gün arasında söz konusu teşebbüsün mal varlığına, mali durumuna ve faaliyet sonuçlarına ilişkin olarak meydana gelen önemli değişikliklerin nazara alınması ya da açıklanması gerekir.
- 3- Bir teşebbüsün bilanço günü, konsolide mali tabloların ait olduğu günden üç aydan daha önce olduğu takdirde, bu teşebbüsün konsolidasyon tarihi itibariyle düzenlenecek ara mali tablolarda yer alan verilerle dahil edilir.

Madde 28

Dönem içinde, konsolidasyona tabi teşebbüslerin bütünüünün oluşumunda önemli bir değişiklik meydana geldiğinde, birbirini izleyen konsolide mali tabloların karşılaştırılmasının anlamlılığını yitirmemesi için, konsolide mali tablolarda gerekli açıklamalara yer verilir. Bu değişikliklerin önemli olması halinde, üye devletler, yeni durumun, düzeltilmiş bir açılış bilançosu ve düzeltilmiş bir gelir tablosu düzenlenmek suretiyle belirlenmesine müsaade edebilirler ya da bunu öngörebilirler.

Madde 29

- 1- Konsolidasyona dahil aktif ve pasif unsurlar, yeknesak yöntemlere ve 78/660/CEE direktifin 31 ilâ 42 ve 60 ncı maddelerine göre değerlendirilirler.
- 2- a) Konsolide tabloları düzenleyen teşebbüs, kendi yıllık mali tablolarının düzenlenmesinde uyguladığı değerlendirme ölçülerini aynen konsolide mali tablolar için de uygulamak zorundadır. Ancak üye devletler, konsolide mali tabloların düzenlenmesinde yukarıdaki maddelerde belirlenen diğer değerlendirme yöntemlerinin kullanılmasına müsaade edebilirler ya da bunu öngörebilirler.
b) Yukarıda açıklanan aykırı uygulama yoluna gidildiği takdirde, durum konsolide mali tablolarda gerekçesiyle birlikte açıklanır.
- 3- Bilançonun aktifinde ve pasifinde yer alan unsurlar konsolidasyona tabi teşebbüsler tarafından konsolidasyonda uygulananlardan farklı yöntemlerle değerlendirilmişse, yeniden yapılacak değerlendirme sonucunda ortaya çıkacak farklar madde 16 paragraf 3'te belirlenen amaç bakımından önemsiz sayılabilecek boyutları aştığı takdirde, söz konusu unsurların konsolidasyon için belirlenen yöntemlere göre değerlendirilmeleri zorunludur. Bu kurala aykırı uygulama istisnai durumlarda kabul edilir. Bu durum konsolide mali tablolar ekinde gerekçeli olarak açıklanır.
- 4- Öngörülebilir bir gelecekte konsolidasyona dahil teşebbüslerden birine fiili bir yük getirmesi olasılığının bulunması ölçüsünde, konsolide bilançoda ve gelir tablosundaki konsolidasyon sırasında cari döneme ve geçmiş dönemlere ait mali yükümlülüklerle söz konusu dönemler için ödenen ve ödenecek olan mali yükümlülükler arasında ortaya çıkan fark nazara alınır.

5- Konsolidasyona dahil aktif unsurların sadece vergi mevzuatı bakımından düzeltmeye konu olması halinde, bu unsurlar konsolide mali tablolara bu düzeltmeler yapıldıktan sonra alınır. Ancak üye devletler, yasal dayanakları belirtilmek suretiyle bunların tutarlarının mali tablolarında gösterilmesi koşuluyla, düzeltmelerin eliminasyonu yapılmaksızın bunların konsolide mali tablolara kaydedilmesine müsaade edebilir ya da bu şekilde uygulama yapılmasını öngörebilirler.

Madde 30

- 1- Madde 19 paragraf 1/c'de sözü edilen özel kalem, konsolidasyonun müsbet bir farkına tekabül ederse, 78/660/CEE direktifte "peştemallık" kalemine uygulanması hükmüne bağlanan kurallara göre işleme tabi tutulur.
- 2- Üye devletler, müsbet konsolidasyon farklarının doğrudan doğruya ihtiyatlardan indirilmesine müsaade edebilirler.

Madde 31

Madde 19 paragraf 1/c'de belirlenen özel kaleminde görünen tutar, menfi bir konsolidasyon farkına tekabül ettiği takdirde, aşağıdaki koşullarla, konsolide gelir tablosuna kaydedilebilir:

- a) Fark, edinme zamanında, ilgili teşebbüsün faaliyetinde olumsuz bir gelişme beklentisine dayanıyorsa, ön görünümün gerçekleşmesi ölçüsünde, ya da
- b) Farkın, gerçekleşmiş bir değer artışından meydana gelmesi durumunda.

Madde 32

- 1- Üye devletler, konsolidasyona dahil bir teşebbüsün, konsolidasyona dahil olmayan bir ya da daha fazla teşebbüsle birlikte diğer bir teşebbüsün yönetimine hakim bulunması durumunda, konsolidasyona dahil teşebbüsün sermayesindeki payıyla orantılı olarak konsolidasyona dahil edilmesine müsaade edilebilirler veya böyle bir uygulamayı öngörebilirler.
- 2- 13 ilâ 31 inci maddeler, paragraf 1'de hükmüne bağlanan oransal konsolidasyon hakkında da uygulanır.
- 3- Bu madde hükümlerinin uygulanması durumunda da, oransal konsolidasyona tabi teşebbüsün madde 33 anlamında iştirakli ortaklık durumunda bulunması halinde, 33 üncü madde uygulanmaz.

Madde 33

- 1- Konsolidasyona dahil bir teşebbüs, konsolidasyona dahil bulunmayan bir teşebbüsün (iştirakli teşebbüs) yönetiminde ve mali politikasının belirlenmesinde önemli etkinliğe sahipse ve onun sermayesinde 78/660/CEE direktifin 17 nci maddesi anlamında bir iştiraki bulunuyorsa, bu iştirak konsolide bilançoda özel bir kalem olarak gösterilir. Bir teşebbüs diğer bir teşebbüsün hisse senetleri ya da pay sahiplerinin oy haklarının % 20 ya da daha fazlasını elinde bulunduruyorsa, bir teşebbüsün diğer teşebbüs üzerinde önemli etkiye sahip bulunduğu varsayılır.
- 2- Bu maddenin parağraf 1)'de tanımlanan bir iştirak hakkında ilk defa uygulanmasında, bu teşebbüs konsolide bilançoya aşağıdaki şekillerde kaydedilir:
 - a) Ya 78/660/CEE direktifte öngörülen değerlendirme kurallarına göre muhasebe değeriyle. Bu değerle bu iştirakle temsil edilen öz sermaye bölümüne tekabül eden tutar arasındaki fark ya konsolide bilançoda ayrı bir kalem olarak ya da ekte gösterilir. Bu fark, bu yöntemin ilk defa uygulandığı tarih itibariyle hesaplanır.
 - b) Ya da, iştirak edilen teşebbüsün öz sermayesinden iştirak payına ait olan tutarlar. Bu tutarla 78/660/CEE direktifte belirlenen değerlendirme kurallarına göre bulunan muhasebe değeri arasındaki fark ya bilançoda ayrı bir kalem olarak ya da ekte gösterilir. Bu fark, bu yöntemin ilk kullanıldığı tarih itibariyle hesaplanır.
 - c) Üye devletler a) ve b)'den birinin uygulanmasını öngörebilirler; konsolide bilançoda ya da ekinde a) ve b) den hangisinin uygulandığı açıklanır.
 - d) Ayrıca üye devletler, a) ya da b)'nin uygulanması bakımından fark hesabının hisse senedi ya da payların edinme tarihi itibariyle yapılmasını ya da edinme birden fazla seferde olmuşsa, teşebbüsün iştirakli teşebbüs niteliğini kazandığı tarih itibariyle yapılmasına müsaade edebilir ya da bunu öngörebilirler.
- 3- İştirakli teşebbüslerin aktif ve pasif kalemleri madde 29 parağraf 2'ye uygun olarak konsolidasyonda uygulanan değerlendirme yöntemlerinin parağraf 2/a) ya da b)'inde gösterilen farkın hesabı için, konsolidasyonda uygulananan yöntemlerle yeniden yapılmadığı takdirde, durum ekte açıklanır. Üye devletler, bu yeniden değerlendirmenin yapılmasını zorunlu tutabilirler.
- 4- Parağraf 2/a)'da öngörülen muhasebe değeri ya da parağraf 2/b)'de öngörülen iştirakli teşebbüsün öz sermaye payına tekabül eden tutar, bu iştirak paylarıyla temsil edilen iştirakli teşebbüsün sermayesi kısmından olmak üzere, dönem içinde meydana gelen değişiklik kadar azaltılır ya da artırılır; bu tutar iştirak paylarına ait temettü tutarından indirilir.

- 5- Parağraf 2/a ya da b)'de zikredilen müsbet farkın, aktifte ya da pasifte yeralan bir kalemlerle ilişkilendirilemeyen kısmı madde 30 ve madde 39 parağraf 3'e tabi tutulur.
- 6- Bir iştirakli teşebbüse atfedilebilen faaliyet sonucu kısmı ayrı başlık taşıyan bir kalem olarak konsolide gelir tablosuna kaydedilir.
- 7- Madde 26 parağraf 1/c'de öngörülen eliminasyon ilgili kalemler bilindiği ya da gerçekleşebilir nitelikte olduğu ölçüde yapılır.
- 8- İştirakli bir teşebbüs konsolide mali tablolar düzenlediği takdirde, konsolide mali tablolarda yer alan öz sermaye hakkında yukarıdaki parağrafların hükümleri uygulanır.
- 9- İştirakli teşebbüsün sermayesindeki payların: madde 16 parağraf 3'te belirlenen hedef bakımından önemsiz olması durumunda, bu madde hükümlerinin uygulamasından sarfınazar edilebilir.

Madde 34

Bu direktifin diğer maddelerinde belirlenenlere ek olarak ekin en az aşağıdaki hususlarda bilgi içermesi zorunludur:

- 1- Konsolide mali tablolarda yer alan çeşitli kalemlere uygulanan değerlendirme esasları ve kullanılan değerlerdeki düzeltmelerin hesap şekilleri. Konsolide mali tablolarda yeralan unsurlardan yabancı paralarla ifade edilen ya da menşinde yabancı para ile ifade edilmiş olanlar için, konsolide mali tablolara esas olan para birimine çevirmede kullanılan esasların belirtilmesi zorunludur.
- 2- a) Konsolidasyona dahil teşebbüslerin unvanları ve merkez adresleri; konsolidasyona dahil ana teşebbüs dışında kalanteşebbüslerin sermayesinde konsolidasyona dahil teşebbüslerin, kendi adlarına fakat konsolidasyona dahil teşebbüsler hesabına hareket eden kişiler vasıtasıyla sahip buldukları payların tutarları; madde 1 ve madde 12 parağraf 1)'de öngörülen şartlardan uygulanmış olanı ve konsolidasyonun dayanağı olan 2 nci maddenin kullanım biçimini. Ancak son hususun açıklanmasına, konsolidasyonun madde 1 parağraf 1/a)'ya göre yapılması ve sermayedeki pay oranı ile oylardaki oranın eşit olması durumunda gerek yoktur..
b) Aynı açıklamaların, 13 ve 14 üncü maddelere göre konsolidasyon dışında bırakılan teşebbüslerle madde 14 parağraf 3'e hâlel getirmeksizin 13 üncü maddede belirlenen teşebbüslerin konsolidasyon dışı bırakılma nedenleri hakkında da yapılması zorunludur.

- 3- a) Konsolidasyona dahil bir teşebbüsün madde 33 parağraf 1 anlamında iştirakli teşebbüsü durumundaki teşebbüslerin unvanları ve merkez adresleri, konsolidasyona dahil bir teşebbüsün bunların sermayesinde doğrudan doğruya ya da kendi adına fakat teşebbüs hesabına hareket eden bir kişi vasıtasıyla sahip oldukları payların tutarı.
- b) Aynı açıklamaların, madde 33 parağraf 9'da öngörülen iştirakli teşebbüsler hakkında da, bu hükmün uygulanma nedeni de belirtilmek suretiyle yapılması zorunludur.
- 4- 32'nci maddeye göre oransal konsolidasyona konu olan teşebbüslerin adları ve merkez adresleri, ortak yönetime neden olan etkenler ve bunların sermayelerindeki konsolidasyona dahil teşebbüslerin doğrudan ya da kendi adına fakat teşebbüs hesabına hareket eden bir kişi vasıtasıyla sahip oldukları pay kısmı.
- 5- Konsolidasyona tabi teşebbüslerle 14 üncü maddeye göre bizzat kendi adına ilgili teşebbüsler hesabına hareket eden bir kişi vasıtasıyla üye devletlerin % 20 den fazla olmamak üzere belirleyecekleri oranda bir paya sahip buldukları parağraf 2, 3 ve 4'te belirlenenler dışında kalanların adları ve merkezlerinin adresleri; elde bulunduran pay tutarı ve kendisi için hesap kesimi yapılan teşebbüsün son hesap dönemine ilişkin öz sermaye tutarı ve faaliyet sonuçları gösterilmek suretiyle. Bu teşebbüslerdeki menfaat madde 16 parağraf 3'te belirlenen amaç bakımından ihmal edilebilir düzeyde olduğu takdirde, bu bilgiler verilmeyebilir. Öz sermaye tutarının ve faaliyet sonuçlarının açıklanması da, söz konusu teşebbüsün bilançosunu yayınlamaması ve sermayesinin en az % 50'sini temsil eden payların yukarıda belirlenen teşebbüslere ait olması durumunda, yapılmayabilir.
- 6- Nitelikleri ve şekilleri belirtilmek suretiyle, konsolide bilançoda yer alan vadesinin gelmesine beş yıldan fazla bir süre bulunan borçların tutarı ile bilançoda yer almış bulunan, konsolidasyona dahil teşebbüslerin verdiği aynı teminatlarla garanti edilmiş borçların toplam tutarı.
- 7- Konsolidasyona dahil teşebbüsler topluluğunun mali durumu değerlendirilmesi bakımından yararlı olduğu ölçüde, konsolide bilançoda yer almayan mali taahhütlerin toplam tutarı. Emeklilikle ilgili yükümlülükler ile konsolidasyona dahil bulunmayan bağlı teşebbüslere karşı olan taahhütler ayrı olarak gösterilir.

- 8- Konsolidasyona dahil teşebbüslerin tamamının normal faaliyetlerine ilişkin mal satış ve hizmet ifa örgütlenmesi bakımından mal ve hizmet kategorileri ve pazarlar büyük farklılıklar gösterdiği takdirde, 78/660/CEE direktifin 28 inci maddesine göre belirlenen net satış tutarının mal ve hizmet türleri ve pazarlar itibariyle dağılımı.
- a) Konsolidasyona dahil teşebbüslerde dönem içinde çalıştırılanların ortalama sayısı, bunların sınıflar itibariyle dağılımı ve konsolide gelir tablosunda ayrı olarak gösterilmemişse döneme ait personel giderleri tutarı .
- b) 32 nci maddeye göre dönem içinde çalıştırılan personel sayısının yıllık ortalaması ayrı olarak gösterilir.
- 10- Dönem içinde ya da daha önce, daha az vergi ödemek için, 78/660/CEE direktifin 31 ilâ 36 .ve 42 nci maddelerine ve bu direktifin 29 uncu maddesinin 5 inci paragrafına aykırı olarak yapılan değerlemelerle, dönem konsolide sonuçlarının hesabının etkilenme derecesini. Bu şekilde bir değerlendirme konsolidasyona dahil teşebbüsler topluluğunun gelecekteki vergi yükünü ihmal edilemeyecek ölçüde etkilediği takdirde bu hususlarda açıklanması gerekir.
- 11- Gelecekteki vergi yükü bakımından önemli olduğu ölçüde , cari döneme ve geçmiş dönemlere ait olup dönem gelir tablosuna ait vergi yükü ile döneme ait olmak üzere ödenmiş ve ödenecek vergi yükü arasındaki fark. Bu tutar aynı zamanda birikimli olarak bilançoda özel ad taşıyan ayrı bir kaleme de gösterilebilir.
- 12- Ana teşebbüsteki ve bağlı teşebbüslerdeki görevleri için yönetim, yürütme ve denetim organları üyelerine tahsis edilen ücret ve eklerinin tutarı ile anılan organların eski üyelerine emeklilik konusundaki taahhütlere ya da anlaşmalara göre tahakkuk ettirilen tutarlar. Bu bilgilerin her kategori için toplam olarak gösterilmesi zorunludur. üye devletler, 32 ya da 33 üncü maddelerde belirlenen ilişkilerin bulunduğu teşebbüslerde yapılan görevler için tahakkuk ettirilen ücret ve eklerinin de birinci cümlede belirlenen açıklamalar içinde yer almasını isteyebilirler.
- 13- Faiz oranı, genel koşulları ve geri ödenecek tutarları belirtilmek suretiyle ana teşebbüs yada bağlı teşebbüsler tarafından, ana teşebbüsün yönetim, yürütme ve denetim organları üyelerine verilen avansların ve açılan kredilerin tutarı ve bu kişiler lehine verilen her türlü garantiler. Bu bilgilerin her kategori için global olarak verilmesi gerekir. Üye devletler, kendileriyle 32 ya da 33 üncü maddelerde belirlenen ilişkiler bulunan teşebbüsler tarafından verilen avans ve açılan kredilerin de birinci cümlede belirlenen açıklamalar içinde yer almasını isteyebilirler.

Madde 35

- 1- Üye devletler madde 34/2, 3, 4 ve 5'te öngörülen açıklamaların aşağıdaki şekillerde olmasına müsaade edebilirler:
 - a) 68/51/CEE direktifin 3 üncü maddesinin 1 ve 2 nci paragraflarına uygun nitelikte bir rölöve şeklinde olmasına; bu yol izlendiği takdirde durum mali tablolar ekinde açıklanır.
 - b) Bu hükümlerin uygulanması, ilgili teşebbüslerden birinin menfaatını ciddi olarak zedeleyici nitelikte olduğu takdirde, ihmal edilmelerine. Üye devletler bu hususu idari ve kazai bir mercinin iznine bağlayabilirler. Bu açıklamaların yapılmaması durumunun mali tablolar ekinde gösterilmesi zorunludur.
- 2- 1b, madde 34 paragraf 1'de öngörülen açıklamalar hakkında da uygulanır.

BÖLÜM 3

KONSOLİDE FAALİYET RAPORU

- 1- Konsolide faaliyet raporunun en az, konsolidasyona dahil teşebbüsler topluluğunun faaliyetinin gelişimi ve mali durumu hakkında gerçekleri yansıtan bilgileri içermesi zorunludur.
- 2- Rapor, söz konusu teşebbüsler topluluğu hakkında aşağıdaki bilgileri de içerir:
 - a) Dönemin kapanmasından sonra meydana gelen önemli olaylar,
 - b) Teşebbüslerin bütününe ait gelişme tahminleri;
 - c) Teşebbüsler topluluğunun araştırma ve geliştirme faaliyetleri;
 - d) Ana teşebbüsün sermayesini temsil eden palardan bizzat ana teşebbüsün, bağlı teşebbüsün, kendi adlarına ya da konsolidasyona dahil teşebbüslerden biri hesabına hareket eden bir kişinin elinde bulundurduğu payların sayısı ve nominal değerleri, nominal değer bulunmaması halinde muhasebe emsal değerleri: Üye devletler, bu açıklamaların mali tablolar ekinde yapılmasına müsaade edebilirler ya da bunu öngörebilirler.

BÖLÜM 4

KONSOLİDE MALİ TABLOLARIN DENETİMİ

Madde 37

- 1- Konsolide mali tablo düzenleyen teşebbüs, bunları bulunduğu ülkenin mevzuatına göre mali tabloların denetleme yetkisine sahip bir ya da daha çok kişiye denetlettirmek zorundadır.
- 2- Konsolide mali tabloları denetlemekle görevlendirilen kişi yada kişiler, konsolide faaliyet raporunun dönem konsolide mali tablolarla uyum içinde bulunduğunu da kontrol etmek zorundadırlar.

BÖLÜM 5

KONSOLİDE MALİ TABLOLARIN ALENİYETİ

Madde 38

- 1- Usulüne göre onaylanmış mali tablolar, konsolide faaliyet raporları ve konsolide mali tabloları denetlemekle görevlendirilen kişi ya da kişilerin raporları, konsolide mali tabloları düzenleyen teşebbüs tarafından, 68/151/CEE direktifin 3 üncü maddesine göre, yasalarına tabi olduğu üye devletin mevzuatında öngörülen esaslara göre yayımlanır.
- 2- Konsolide faaliyet raporu hakkında, 78/660/CEE direktifin 47 nci maddesinin 2 nci fıkrası uygulanır.
- 3- 78/660/CEE direktifin 47 nci maddesinin 1 inci paragrafının 2 nci fıkrasının son cümlesi yerine aşağıdaki ibare kullanılır: "Bu raporun tamamının ya da bir kısmının örneği istek üzerine elde edilebilir. Bu kopya için istenecek bedel idari maliyetinin üstünde olamaz."
- 4- Ancak, konsolide mali tabloları düzenleyen teşebbüs, 4 üncü maddede belirlenenler dışında kalan bir şekilde kurulmuşsa ve milli mevzuatına göre paragraf 1'de belirlenen belgeler için 68/151/CEE direktifin 3 üncü maddesinde öngörülen şekilde bir yayınlama zorunluluğuna tabi değilse, konsolide mali tabloları en az teşebbüs merkezinde halkın incelemesine amade tutmak zorundadır. Örnek için istenecek bedel idari maliyetin üstünde olamaz.
- 5- 78/660/CEE direktifin 48 ve 49 ncu maddeleri bu maddeye tabi hususlar hakkında da uygulanır.
- 6- Üye devletler, bu maddede öngörülen aleniyet zorunluluğuna uymayanlar için özel cezalar öngörebilirler.

BÖLÜM 6

GEÇİCİ HÜKÜMLER VE SON HÜKÜMLER

Madde 39

- 1- Madde 41 paragraf 1'de yer alan hükümlerin uygulanmasından önce, aralarında madde 1 paragraf 1'de belirlenen ilişkilerden biri bulunan bir teşebbüsler topluluğunun bütünü için bu direktife uygun olarak ilk defa konsolide mali tablo düzenlenmesinde üye devletler madde 19 paragraf 1 hükmünün yerine getirilmesini sağlamak amacıyla hisse senetlerinin yada payların ve öz sermaye kısımlarının ilk konsolidasyona kadar uzanabilecek bir tarihteki muhasebe değerlerinin esas alınmasına müsaade edebilirler ya da bunu öngörebilirler.

2- 1 inci parağraf hükmü, madde 33 parağraf 2'nin ve 32 nci maddede öngörülen oransal konsolidasyonun uygulanabilmesi amacıyla, iştirakli bir teşebbüsün konsolidasyona dahil bir teşebbüsün sermayesindeki hisse senedi yada paylarının ya da temsil ettikleri öz sermaye kısmının değerlendirilmesi hakkında da aynen uygulanır.

3- Üye devletler, madde 19 parağraf 1'de öngörülen özel kalemin, bu direktife uygun olarak düzenlenen ilk konsolide mali tabloların ait olduğu tarihten önce meydana gelmiş müsbet konsolidasyon farkından doğmuş olması durumunda aşağıdaki şekillerdeki uygulamalara müsaade edebilirler:

a) Madde 30 parağraf 1'in uygulanma bakımından, 78/660/CEE direktifin 37 nci maddesinin 2 nci parağrafında öngörülen beş yıldan daha fazla olarak belirlenmiş sürenin bu direktife uygun olarak düzenlenen ilk konsolide mali tabloların ait oldukları tarihten başlayarak hesaplanmasına,

b) Madde 30 parağraf 2'nin uygulanması bakımından, indirimin bu direktife göre düzenlenen ilk konsolide mali tabloların ait bulunduğu tarihteki ihtiyatlardan yapılmasına,

Madde 40

1- Milli mevzuatların da 78/660/CEE direktifi tamamlayan, bankaların, diğer mali kurumların ve sigorta teşebbüslerinin yıllık mali tablolarına ilişkin hükümleri uyumlaştıran direktiflerin yürürlüğe girmesine kadar, üye devletler, bu direktifin konsolide mali tabloların yapısına, tablolarda yer alan unsurların değerlendirilmesine ve mali tablolar ekinde yer alacak açıklamalara ilişkin hükümlerine aşağıdaki durumlarda ihlâl edebilirler:

a) Konsolidasyona dahil teşebbüslerin hepsinin bir banka, bir mali kurum ya da bir sigorta teşebbüsü olması;

b) Konsolidasyona dahil edilmesi gereken teşebbüslerin büyük çoğunluğunun banka, mali kurum ve sigorta teşebbüsü olması.

Üye devletler ayrıca yukarıda sayılan teşebbüsleri sayısal/sınır kriterleri için 6 nci maddeyi de ihmal edebilirler.

2- Madde 49 parağraf 1 hükümlerinin uygulanmasından önce, üye devletlerin banka, diğer mali kurum ve sigorta teşebbüsü olan bütün teşebbüslere konsolide mali tablo düzenleme zorunluluğunu getirmemeleri durumunda, 1 nci parağrafta belirtilen direktiflerden biri milli mevzuatların da uygulanıncaya, ancak 1993 yılının sonunu geçmek üzere, aşağıdaki uygulamalara müsaade edebilirler;

a) Ana teşebbüs durumunda olan yukarıda sayılan teşebbüsler için, madde 1 parağraf 1'de öngörülen zorunluluk askıya alınabilir. Bu hususun ana teşebbüsün yıllık mali tablolarda açıklanması zorunludur; 78/660/CEE direktifin 43 üncü maddesinin 1/2 parağrafında öngörülen açıklamaların bütün bağlı teşebbüsler için yapılması zorunludur.

b) Konsolide mali tablo düzenlenmesi halinde, bağlı teşebbüs durumundaki yukarıda anılan türdeki teşebbüsler, 33 üncü maddeye hâlel getirilmeksizin, konsolidasyon dışında bırakılır. Konsolidasyon dışı bırakılan bu teşebbüsler içinde de madde 34/2 de belirlenen açıklamaların yapılması zorunludur.

3- Parağraf 2 /b)'de öngörülen durumda, bağlı teşebbüslerin yıllık ya da konsolide mali tabloları, aleniyetlerinin zorunlu olduğu sınırlar içinde, konsolide mali tablolara eklenerek ya da konsolide mali tablo düzenlenmemesi halinde, ana teşebbüsün yıllık mali tablolarına ekli olarak halkın incelemesine amade tutulur. Son durumda, bu bilgilerin örnekleri basit bir istem ile sağlanabilir. Bu örnekler için istenecek bedel idari giderlerden fazla olamaz.

Madde 41

- 1- Aralarında madde 1 parağraf 1/a). b) ve d)'de öngörülen ilişkiler bulunan teşebbüslerle, yukarıda açıklanan teşebbüslerle benzeri ilişkiler içinde bulunan diğer teşebbüsler 78/660/CEE ve bu direktif anlamında bağlı teşebbüslerdir.
- 2- Bir üye devletin, madde 1 parağraf 1/c) ya da d) aa), madde 1 parağraf 2 ya da madde 12 parağraf 1 hükümlerine göre konsolide mali tablo düzenlenmesini zorunlu tutması halinde, aralarında yukarıda sayılan maddelerde açıklanan ilişkiler bulunan teşebbüslerle yukarıda belirlenen teşebbüslerle bu tür ilişkide bulunan ya da parağraf 1'de belirlenen ilişkilerde bulunan diğer teşebbüsler, parağraf 1 anlamında bağlı teşebbüstür.
- 3- Bir üye devlet, madde 1 parağraf 1/c) yada d), madde 1 parağraf 2 yada madde 12 parağraf 1 hükümlerine göre konsolide mali tablo düzenleme zorunluluğu koymamışsa, bu maddenin 2 nci parağrafı hükmünün uygulanmasını öngörülebilir.
- 4- Madde 2 ve madde 3 parağraf 2, bu madde kapsamına giren durumlar için de uygulanır.
- 5- Bir üye devlet, madde 4 parağraf 2'yi uyguladığı takdirde, bağlı teşebbüslerden ana teşebbüs durumunda bulunan ve hukuki şekilleri bakımından, bu direktif hükümlerine uygun olarak söz konusu üye devlet tarafından konsolide mali tablo düzenleme zorunluluğuna tabi tutulmayanları ve benzer yapıda bulunan ana teşebbüsleri parağraf 1 hükmü dışında tutabilir.

Madde 42

18/660/CEE direktifin 56'ncı maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

"Madde 56

- 1- 83/349/CEE direktifin 41 inci maddesi anlamında teşebbüslere ilişkin olarak 9, 10, ve 23 ilâ 26 inci maddelerde öngörülen kalemlerin yıllık mali tablolarında gösterilmesi zorunluluğu, ve bu teşebbüslere ilişkin olmak üzere madde 13 paragraf 2, madde 14 ve madde 43 paragraf 1/7'ye uygun olarak bilgi verme zorunluluğu yukarıda anılan direktifin 49 uncu maddesinin 2 nci paragrafında belirlenen tarihten itibaren yürürlüğe girer.
- 2- Ekte aşağıdaki hususlara da yer verilmesi zorunludur:
- Ortaklığın bağlı teşebbüsü durumunda bulunduğu en çok sayıda teşebbüs topluluğunun konsolide mali tablolarını düzenleyen teşebbüsün unvanı ve merkez adresi;
 - Söz konusu teşebbüsün bağlı teşebbüsü durumunda bulunduğu a)'ya göre belirlenen en az teşebbüs topluluğunun konsolide mali tablolarını düzenleyen teşebbüsün unvanı ve merkez adresi;
 - Ekte edilmesi mümkün olduğu takdirde a) ve b)'ye göre düzenlenen konsolide mali tabloların sağlanabileceği yer."

Madde 43

78/660/CEE direktifin 57 nci maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

"Madde 57

Üye devletler, 68/151/CEE ve 77/91/CEE direktifler hükümlerine hâlel getirmeksizin, milli mevzuatlarına tabi olan ortaklıklardan 83/349/CEE direktif anlamında bağlı teşebbüs durumunda, bulunanlara, aşağıdaki koşulların bulunması halinde, bu direktifin yıllık mali tabloların içeriğine, denetimine ve yayınlanmasına (aleniyetine) ilişkin hükümlerini uygulamayabilirler:

- Ana teşebbüsün bir üye devletin mevzuatına tabi bulunması;
- Bağlı teşebbüsün bütün hisse senedi ya da pay sahiplerinin yukarıda belirlenen istisna uygulanmasını kabul ettiklerini beyan etmiş olmaları; bu beyan her hesap dönemi için aranır.
- Ana teşebbüsün, bağlı teşebbüsün taahhütlerini garanti ettiğini beyan etmiş olması;
- b) ve c)'de öngörülen beyanların bağlı teşebbüs tarafından 68/151/CEE direktifin 3 üncü maddesine uygun olarak üye devletin mevzuatında belirlenen esaslara göre yayınlanır.
- Bağlı teşebbüs, 83/349/CEE direktife uygun olarak ana teşebbüs tarafından düzenlenen konsolide mali tablolara dahil edilir.
- Yukarıda belirlenen istisna ana teşebbüsün düzenlediği konsolide mali tablolarda açıklanır.

g) e)'ye göre düzenlenen konsolide mali tablolar, konsolide faaliyet raporu ve bu tabloları denetlemekle görevlendirilen kişinin raporuna bağlı teşebbüs tarafından, 68/151/CEE direktifin 3 üncü maddesine uygun olarak ilgili üye devletin mevzuatında öngörülen şekillerde yayınlanır"

Madde 44

78/660/CEE direktifin 58'inci maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

"Madde 58

Üye devletler, 83/349/CEE direktif anlamında ana teşebbüs durumunda bulunan milli mevzuatlarına tabi ortaklıklara, aşağıdaki koşulların bulunması halinde, bu direktifin gelir tablolarının denetimine ve yayınlanmasına ilişkin hükümlerini uygulamayabilirler.

- a) Ana teşebbüs 83/349/CEE direktife göre konsolide mali tabloları düzenlenmiş ve konsolidasyona dahil edilmişse;
- b) Yukarıdaki istisna ana teşebbüsün yıllık mali tablolarında açıklanmışsa,
- c) Yukarıdaki istisna ana teşebbüs tarafından düzenlenen konsolide mali tablolarda açıklanmışsa;
- d) Ana teşebbüsün bu direktife göre hesaplanan faaliyet sonucu ana teşebbüsün bilançosunda yer almışsa;"

Madde 45

78/660/CEE direktifin 59 uncu maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

- 1- Üye devletler, yönetimine ve mali politikasına önemli ölçüde hakim bulunan teşebbüslerin sermayesinde sahip bulunulan 17 nci madde anlamındaki iştiraklerin 2 ilâ 9 uncu paragraflara uygun olarak duruma göre "Bağlı teşebbüslerdeki paylar" ya da "İştirakler" başlığı altında ayrı olarak gösterilmesine müsaade edebilirler ya da bunu öngörebilirler. Bir teşebbüs diğer bir teşebbüsün hisse senedi ya da pay oy haklarının % 20 ya da daha fazlasına sahip bulunduğu takdirde, bu teşebbüsün diğer teşebbüs üzerinde önemli etkiye sahip bulunduğu kabul edilir.

83/349/CEE direktifin 2 nci maddesi bu durumda da uygulanır.

- 2- Bu maddenin paragraf 1'de belirlenen bir iştirake ilk uygulanmasında, durum bilanço-da aşağıdaki şekillerden biriyle açıklanır:

- a) Ya madde 31 ilâ 42'ye göre hesaplanan muhasebe değeriyle, Bu değerle bu iştirakin temsil ettiği öz sermaye kısmı arasındaki fark bilançoda ya da ekinde ayrı olarak açıklanır. Bu fark, yöntemin ilk uygulandığı tarih itibariyle hesaplanır.
- b) Ya da bu iştirakin temsil ettiği öz sermayedeki kısma ait tutarla. Bu tutarla madde 31 ilâ 42'de öngörülen değerlendirme esaslarına göre hesaplanan muhasebe değeri arasındaki fark, bilançoda ya da ekinde ayrı olarak gösterilir. Bu fark yöntemin ilk uygulandığı tarih itibariyle hesaplanır.

- c) Üye devletler a) ya da b)'den birinin uygulanmasını öngörebilirler.
- d) Ayrıca üye devletler, a) ve b)'nin uygulanması bakımından, farkın hesabının parağraf 1'de belirlenen iştirakın edinme tarihi itibariyle ya da edinme bir defadan fazla serede meydana gelmişse, hisse senedi ya da payların parağraf 1 anlamında iştirak niteliğini kazandığı tarih itibariyle yapılmasına müsaade edebilir ya da bunu öngörebilirler.
- 3- Sahip bulunulan parağraf 1 anlamında bir iştirakin bulunduğu bir teşebbüsün bilançosunun aktifinde ve pasifinde yer alan unsurlar yıllık mali tabloları düzenleyen iştirak sahibi teşebbüsün aynı nitelikteki aktif ve pasif kalemlerinin değerlendirilmesinde kullanılanlardan farklı yöntemlerle değerlendirildiği takdirde, bu unsurlar parağraf 2/a) ya da b)'de öngörülen farkın hesabi için yıllık mali tablolarını düzenleyen ortaklık tarafından uygulanan yöntemle yeniden değerlendirilebilir. Bu şekilde yeniden değerlendirme yoluna gidilmediği takdirde, durum mali tablolar ekinde açıklanır. Üye devletler bu yeni değerlendirmeyi zorunlu tutabilirler.
- 4- Parağraf 2/a)'da öngörülen muhasebe değeri ya da parağraf 2/b)'de öngörülen sermaye kısmına isabet eden tutar, bu iştiraklerde temsil edilen öz sermaye tutarından dönem içinde meydana gelen fark tutarına eklenir ya da anılan farktan indirilir; bu değer iştiraktan sağlanan temettü tutarından da indirilir.
- 5- Parağraf 2/a) ya da b)'de zikredilen müsbet fark, aktifte ya da pasifte yer alan unsurlardan biri ile ilgilendirilemediği takdirde, "peştemallık" kalemine uygulanan yöntemlere tabi tutulur.
- 6- a) Parağraf 1 kapsamına giren bir iştirakle ilişkilendirilebilen kâr ya da zarar gelir tablosuna özel bir adla ayrı bir kalem olarak kaydedilir.
- b) Bu tutar tahsil edilen ya da ödenmesi istenebilen temettüler tutarından fazla olduğu takdirde, farkın ortaklara dağıtılamayan bir ihtiyat hesabına kaydedilmesi gerekir.
- c) Üye devletler, parağraf 1'de öngörülen iştiraklere atfedilebilen kâr ya da zarar kısmının, tahsil edilmiş ya da ödenmesi istenebilir hale gelmiş olan temettü tutarına kadar olan kısmının gelir tablosuna alınmasına müsaade edebilirler ya da bu uygulamayı zorunlu tutabilirler.
- 7- 83/349/CEE direktifin 26 nci maddesinin 1/c) parağrafında öngörülen eliminasyonlar, bu unsurlardan bilgi edinilince ve tasarruf edilebilir duruma geldiklerinde, yapılır.
- 8- Parağraf 1 anlamında iştirake sahip bulunulan bir teşebbüsün konsolide mali tablo düzenlemesi halinde, yukarıdaki parağraflar hükümleri konsolide mali tabloda kayıtlı öz sermaye hakkında da uygulanır.

8- Parağraf 1 kapsamına giren iştirakler, madde 2 parağraf 3'te belirlenen amaç bakımından ihmal edilebilir bir menfaati temsil ettiği takdirde bu madde uygulanmayabilir."

Madde 46

78/660/CEE direktifin 61 inci maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

"Madde 61

Üye devletler, mevzuatlarına tabi, 83/349/CEE direktif anlamında ana teşebbüs durumunda olan bir ortaklık hakkında, bu direktifin öz sermaye ve faaliyet sonuçları tutarına ilişkin madde 43 parağraf 1/2 hükümlerini, aşağıdaki durumlarda uygulamayabilirler:

a) İlgili teşebbüsler bu ana teşebbüs tarafından düzenlenen konsolide mali tabloları ya da 83/349/CEE direktifin 7 nci maddesinin 2 nci parağrafında öngörülen daha büyük bir teşebbüsler topluluğuna ait konsolide mali tablolara dahil iseler,

ya da

b) Sermaye, teşebbüs tarafından düzenlenen yıllık mali tablolarda ya da bu ana teşebbüsün 83/349/CEE direktifin 33 üncü maddesine göre düzenlediği konsolide mali tablolarda 59 uncu maddeye göre işleme tabi tutulmuşsa."

Madde 47

78/349/CEE direktifin 52 nci maddesi ile kurulan irtibat komitesi aşağıdaki görevleri de yerine getirir:

- a) Anlaşmanın 169 ve 170'inci maddelerine hâlel getirmeksizin, özellikle uygulanmasına ilişkin somut sorunlar üzerinde devamlı görüş alışverişiyle, bu direktifin uyum içinde uygulanmasını kolaylaştırmak,
- b) Gerekliğinde, bu direktifin tamamlanması ve değiştirilmesi için Komisyona tavsiyede bulunmak.

Madde 48

Bu direktif üye devletlerin kendi mevzuatlarına tabi olmayan teşebbüslerin konsolide edildiği konsolide mali tabloların, bu teşebbüslerin şubelerinin kayıtlı buldukları bir sicile tevdi edilmesini öngören mevzuatlarını etkilemez.

Madde 49

1- Üye devletler bu direktife uymak için 1 Ocak 1988'den önce gerekli yasalar alt mevzuatı düzenlerler ve idari önlemleri alırlar. Bu konulardaki gelişmeleri en kısa sürede Komisyona bildirirler.

- 2- Üye devletler, 1 nci paragrafta belirlenen düzenlemelerin; 1 Ocak 1990 tarihinden ya da 1990 yılı içinde başlayan hesap dönemlerine ait konsolide mali tablolar hakkında uygulanmasını öngörebilirler.
- 3- Üye devletler, bu direktife ilişkin konularda yapılan mevzuat düzenlemelerinin metinlerinin komisyona iletilmesini sağlarlar.

Madde 50

- 1- Konsey, Komisyonun önerisi üzerine, 49 uncu maddenin 2 nci paragrafında belirlenen tarihten itibaren beş yıllık sürenin dolmasından sonra, 1 nci maddenin 1/d paragrafının ikinci fıkrasının, 4 üncü maddenin 2 nci paragrafının, 5 ve 6 ncı maddelerin, 7 nci maddenin 1 nci fıkrasının ve 12, 43 ve 44 üncü maddelerin, bu direktifin uygulanmasında edinilen deneyimi bu direktifin amaçlarını ve zamanın ekonomik ve mali koşullarını gözönünde bulundurarak gözden geçirir ve gerekiyorsa bunlarda gerekli değişiklikleri yapar.
- 2- 1 inci paragraf, 78/660/CEE direktifin 53 üncü maddesinin 53 üncü maddesi hükmüne hâlel getirmez.

Madde 51

Bu direktifin muhatapları üye devletlerdir.

13 Haziran 1983 tarihinde Luxembourg'da Konsey tarafından kabul edilmiştir.

Başkan

H. Tietmeyer

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi